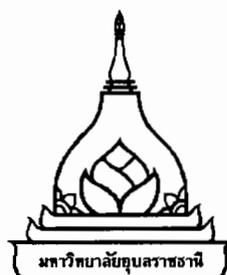

การบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ:
กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16
ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9
ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

วารี ทองชุม

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

THE ACHIEVEMENT VILLAGE FUND MANAGEMENT BY PARTICIPATORY:
A CASE STUDY OF PLADUKTAI VILLAGE MOO 16, RAI-NOI SUB-DISTRICT,
MUEANG DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE AND THONGSAWAS
VILLAGE MOO 9, NONG-OM SUB-DISTRICT, THUNG SI UDOM DISTRICT,
UBON RATCHATHANI PROVINCE

WAREE THONGCHUM

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER OF PUBLIC
ADMINISTRATION

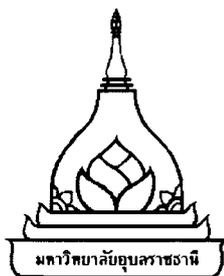
MAJOR IN PUBLIC ADMINISTRATION

FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

UBON RATCHATHANI UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2015

COPYRIGHT OF UBON RATCHATHANI UNIVERSITY

ใบรับรองการค้นคว้าอิสระ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์

เรื่อง การบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ: กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้าน
ปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9
ตำบลหนองอ้อม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย นางวารีย์ ทองชุม

คณะกรรมการสอบ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถัย เลียงจินดาถาวร	ประธานกรรมการ
ดร.อรุณี สันฐิติวณิชช์	กรรมการ
ดร.ประเทือง ม่วงอ่อน	กรรมการ

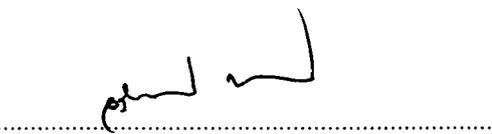
อาจารย์ที่ปรึกษา

(ดร.อรุณี สันฐิติวณิชช์)

(รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล)

คณบดีคณะรัฐศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.อริยาภรณ์ พงษ์รัตน์)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีการศึกษา 2558

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือเป็นอย่างดี
ยิ่งจากท่านจากผู้มีพระคุณหลายฝ่าย หลายท่าน ซึ่งผู้ศึกษาใคร่ขอแสดงกิตติกรรมประกาศไว้ ดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้กรุณาประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้ผู้
ศึกษาได้มีความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ที่มีประโยชน์หลาย ๆ ด้านสร้างความมั่นใจในการศึกษา
ค้นคว้าอิสระได้อย่างราบรื่น ขอกราบขอบพระคุณ ดร.อรทัย เสี่ยงจินดาถาวร ที่ได้ให้ความกรุณา
เป็นประธานกรรมการสอบ ขอขอบพระคุณ ดร.อรุณี สันฐิตวิมลช อาจารย์ที่ปรึกษาค้นคว้าอิสระ
ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะนำข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนรายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้
เป็นอย่างดี ดร.ประเทือง ม่วงอ่อน และอาจารย์ท่านอื่น ๆ ในคณะรัฐศาสตร์ ที่มีได้เอื้อนามในที่นี้
ที่ได้ให้ความกรุณาและให้ความรู้ทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเพิ่มคุณค่าแก่ผู้ศึกษา
ตลอดจนรายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระเล่มนี้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประสบความสำเร็จตามความ
มุ่งหมายผู้ศึกษาขอถือโอกาสนี้แสดงความขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมือง
อุบลราชธานี สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมการ ผู้นำ
หมู่บ้าน สมาชิก กลุ่มอาชีพ และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทุกระดับ ที่ได้อนุเคราะห์
สละเวลาอันมีค่าในการให้ข้อมูลและสาธิตขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมที่มีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับ
การเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การบริหารที่มีประสิทธิภาพต่อไป

สุดท้ายนี้ ผู้ศึกษาขอกราบบูชาพระคุณบิดา มารดา อันเป็นที่เคารพภักดี จากที่เคยได้รับความ
รักเมตตาสูงสุด ความห่วงใยเป็นกำลังใจที่สร้างความมุ่งมั่น ตลอดจนสมาชิกทุกคนในครอบครัว
ที่เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้ศึกษา จนผู้ศึกษาสำเร็จการศึกษาในที่สุด นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบคุณ
ผู้ใกล้ชิดทุกท่านที่มีส่วนทำให้รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

วารีย์ ทองชุม
ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

เรื่อง : การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ:
กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง
จังหวัดอุบลราชธานีและหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม
อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย : วารี ทองชุม

ชื่อปริญญา : รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา : รัฐประศาสนศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา : ดร.อรุณี สันฐิตวิณิชย์

คำสำคัญ : ความสำเร็จ, การมีส่วนร่วม, กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

การศึกษาการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารของคณะกรรมการกองทุนที่ประสบความสำเร็จ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่วนเสริมสร้างการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประสบความสำเร็จการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากรายงานผลการดำเนินงานด้านต่างๆของกองทุน ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกองทุนด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์ การตรวจเยี่ยมกิจกรรม และการจัดประชุมกลุ่มย่อย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้ศึกษาได้แบ่งเป็น 1) แบบสอบถามงานวิจัย 2) แบบสัมภาษณ์เพื่อการค้นคว้าแบบอิสระ 3) การสังเกตการณ์หรือการเข้าร่วมกิจกรรม และ 4) การสนทนากลุ่มย่อย

การศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่ามีความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาในอีกหลายมิติ เช่นในเรื่องการพัฒนาความรู้ด้านกฎหมายให้แก่คณะกรรมการ การฝึกอบรมทบทวนการจัดทำบัญชีและการส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงานดำเนินการสนับสนุนให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยนำกิจกรรมต่างๆที่จำเป็นมาสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนและมีความพยายามจะจัดระบบองค์กรสถาบันการเงินชุมชนในบางแห่ง ทั้งนี้เพื่อสร้างเสถียรภาพให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นแหล่งเงินทุนสร้างโอกาสให้ชุมชนได้จัดระบบหมุนเวียนทุนและลดช่องทางการสูญเสียค่าใช้จ่ายไปกับดอกเบี้ยเงินกู้ของนายทุนนอกระบบ และนำเงินรายได้ที่เกิดขึ้นไปส่งเสริมการจัดสวัสดิการเพื่อสร้างสวัสดิภาพให้แก่สมาชิกและชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยการศึกษานี้ได้กล่าวถึงที่มาของนโยบายสาธารณะดังกล่าว ลำดับการพัฒนาปัจจัยที่จำเป็นในการบริหารจัดการและกิจกรรมการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในตอนท้ายงานชิ้นนี้ได้ยกข้อเสนอด้านการ

มีส่วนร่วม บทบาทผู้นำ อันมาจากการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และศึกษาเอกสารจากกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้และหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ผู้วิจัยพบว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีระยะเวลาการดำเนินงานมากกว่า 13 ปีแล้วนั้น ผลการดำเนินงานในแต่ละแห่งมีความต่างในคุณภาพ ผลผลิตและเสถียรภาพในการดำเนินงาน

ABSTRACT

TITLE : THE ACHIEVEMENT VILLAGE FUND MANAGEMENT BY PARTICIPATORY:
A CASE STUDY OF PLADUKTAI VILLAGE MOO 16, RAI-NOI SUB-DISTRICT,
MUEANG DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE AND THONGSAWAS
VILLAGE MOO 9, NONG-OM SUB-DISTRICT, THUNG SI UDOM DISTRICT,
UBON RATCHATHANI PROVINCE

AUTHOR : WAREE THONGCHUM

DEGREE : MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION

MAJOR : PUBLIC ADMINISTRATION

ADVISOR : DR ARUNEE SANTHITIWANICH, PhD

KEYWORDS : DEVELOPMENT, PARTICIPATION, VILLAGE FUNDS

This qualitative research examined the achievements of participatory approaches to the management of village funds by studying the: 1) management of the fund's Board of Housing and Urban Potential, 2) involvement of community members in the administration of the fund, and 3) factors that contributed to the strength of the management of funds and community success. Data were collected from primary sources, a questionnaire, interviews, and a focus group. The study considered it important that the government continued to give attention to the development of the funds in the provision of legal and accounting advice and support to the funds' committee members. The promotion of participation, monitoring of operations among the village funds and community members, and the establishment of a financial institution in some communities were seen as important. It was necessary to have revolving funds and reduce the likelihood of external borrowing outside the legal system, and that the income or interest from the funds be used to promote other welfare-based activities or services to members of the community. Approaches relating to relevant public policy and processes of development were necessary for the funds' management and operations. The study also investigated the success of village funds in terms of organization, administration, participatory approaches, and leadership roles. Data were collected by interviews and document analysis. The researcher found that there were significant differences in the operation and management of the funds.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.4 ขอบเขตการศึกษา	4
1.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน	6
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม	17
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง	26
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย	28
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	33
3.2 วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้	35
3.3 การจัดเก็บข้อมูล	36
3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	38
3.5 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล	38
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 ข้อมูลพื้นฐาน	40
4.2 การบริหารจัดการกองทุนอย่างมีส่วนร่วม	50
4.3 ปัจจัยที่ทำให้การบริหารแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ	55

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4 เปรียบเทียบและสรุป	65
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
5.1 สรุปและอภิปรายผล	67
5.2 ข้อเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐ	72
5.3 ข้อเสนอแนะงานวิจัย	73
เอกสารอ้างอิง	74
ภาคผนวก	
ก แบบสอบถามงานวิจัย	79
ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการค้นคว้าแบบอิสระ	87
ประวัติผู้วิจัย	89

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	ประชากรในการวิจัยทั้งหมด	33
3.2	กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย	34
3.3	วิธีการเก็บข้อมูล จำแนกตามแหล่งข้อมูล	37
4.1	เปรียบเทียบข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานของกองทุน	48
4.2	เปรียบเทียบการบริหารแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ	54
4.3	สรุปเปรียบเทียบความสำเร็จและปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงาน	58
4.4	การเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานของกองทุนหมู่บ้าน	65

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	32

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา

นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง นโยบายเร่งด่วนในการบริหารราชการแผ่นดิน ที่รัฐบาลได้แถลงต่อรัฐสภาในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน อันจะนำไปสู่การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ลดค่าใช้จ่ายและบรรเทาเหตุฉุกเฉิน

สาระหลักของนโยบายดังกล่าวมุ่งเน้นการบริหารเงินทุนแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ภาคประชาชนหรือประชาสังคมมีบทบาทในการบริหารเงินทุนซึ่งได้กำหนดไว้ชัดเจนในวัตถุประสงค์ของนโยบาย โดยคาดหวังว่ากระแสทุนอันเกิดจากนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ที่จะสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายและบรรเทาเหตุฉุกเฉิน และเพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการเองได้เต็มศักยภาพของชุมชน ส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นจัดการกับอุปสรรคและปัญหาที่อาจจะแตกต่างกันโดยให้เป็นไปตามบริบทของหมู่บ้านและชุมชน หมู่บ้านและชุมชนสามารถใช้การกำหนดระเบียบข้อบังคับและอาศัยมาตรการทางสังคมเข้ามาช่วยเหลือในกระบวนการจัดการปัญหาต่างๆ เพื่อให้การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

ตลอดระยะเวลาดำเนินนโยบายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบันนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้ดำเนินการต่อไปภายใต้แผนการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยของรัฐบาลมาหลายยุคสมัย ทั้งฝ่ายที่เป็นผู้ริเริ่มนโยบายและฝ่ายที่ได้ริเริ่มนโยบาย ในระยะเริ่มต้นกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้จัดตั้งขึ้นทุกหมู่บ้านทุกชุมชนโดยการดำเนินการของฝ่ายข้าราชการและกำกับดูแลโดยหน่วยงานของรัฐเพื่อสร้างการเรียนรู้ในหลักการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยรัฐบาลได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชน จัดกระบวนการชุมชนที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน ของการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กระบวนการบริหารในหมู่บ้านและชุมชนภายใต้ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

สาเหตุของการทำวิจัยครั้งนี้สืบเนื่องจาก วิธีการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีความหลากหลาย กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องเปิดกว้างทำให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพที่ต่างกันหลาย ๆ ระดับ นับแต่ปี พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบันได้มีผลปรากฏด้านการบริหารจัดการและการพัฒนาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ได้ผ่านการประเมินทั้งในระบบและนอกระบบที่น่าสนใจถึงสาเหตุของความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง อีกทั้งปัญหาที่ปรากฏควบคู่กันเรื่อยมา พิจารณาได้จากผลการประเมินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองตามนโยบายในปี 2546-2547 จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการจัดระดับการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จำนวน 2,624 กองทุน (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546) เป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับพอใช้หรือต้องปรับปรุง (A) จำนวน 125 กองทุน ระดับปานกลาง (AA) จำนวน 1,656 กองทุนและระดับดี (AAA) จำนวน 843 กองทุน

คณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งติดตามสนับสนุนการดำเนินงานเรื่อยมาจนกระทั่งสังเกตเห็นว่าสภาพการบริหารจัดการไม่เป็นไปตามระดับที่ประเมินไว้ในปี พ.ศ. 2548 จึงจัดการประกวดกองทุนหมู่บ้านตามระดับที่ประเมินไว้และมีผลปรากฏว่าประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการอยู่ระดับใกล้เคียงกันซึ่งตามเกณฑ์ชี้วัดที่คณะกรรมการประกวดได้กำหนดไว้มีด้านโครงสร้าง ผู้นำซึ่งหมายถึงคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สมาชิกและชุมชน ส่งผลต่อความก้าวหน้าในการบริหารจัดการมากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อประกาศในพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ได้มีระเบียบที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติหลายฉบับ เช่น ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ว่าด้วยการรับจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พ.ศ.2549 มีผลบังคับให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเข้าสู่ระบบการประเมินครั้งใหญ่ ทุกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองต้องวัดผลในกระบวนการรับรองในการจดทะเบียน ซึ่งจำเป็นต้องสรุปความพร้อมในทุกๆด้านเพื่อยื่นขอรับการจดทะเบียนยังทำให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ต้องเร่งแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องในการบริหารจัดการให้รอบคอบมากขึ้น ข้อต่อและปัญหาต่างๆ ที่ต้องสะสาง และเตรียมความพร้อมดำเนินการยื่นขอจดทะเบียนให้สามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอนและผ่านไปได้ด้วยดีคือผู้นำในฐานะคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สมาชิก และชุมชน เช่นเคย จากทั้งสองระยะเวลาที่มีการประเมินนี้เมื่อพิจารณาข้อมูลความสำเร็จในการขอจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลจะเห็นความเปลี่ยนแปลงด้านศักยภาพคือ ความสำเร็จในการรับรองการจดทะเบียนในกลุ่มที่มีผลประเมินในระดับ AAA แทรกเข้ามาอยู่ในกลุ่มอ่อนแอจนไม่สามารถจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลได้ตามกำหนดของนายทะเบียน แต่ผลการรับรองการจดทะเบียนมีกลุ่มที่มีผลประเมินในระดับ A แทรกเข้ามาอยู่ในกลุ่มเข้มแข็ง และกลุ่มที่มีผลประเมินในระดับ AA คละอยู่ในกลุ่มที่อ่อนแอและเข้มแข็งเช่นกัน และเมื่อเป็นนิติบุคคลแล้ว จะต้องวางแผนการบริหารจัดการให้เป็นไปตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วย การจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 และแก้ไขเพิ่มเติม ปี 2552 และ 2553

ในฐานะผู้วิจัยได้เป็นส่วนหนึ่งในการติดตามแก้ไขปัญหาในทุกๆระยะของการดำเนินงานและประเมินผล สังเกตเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ประสิทธิผลหรือความสำเร็จด้านการบริหารจัดการในระดับดีหรือดีมาก จากการนำของผู้นำที่มีแนวคิดสมัยใหม่ โดดเด่น กล้าคิดกล้าทำ ตัดสินใจอย่างรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาบางครั้งเกิดความไม่รอบคอบมีความเสี่ยงไม่ยึดถือระเบียบข้อบังคับเมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งกลับส่งผลให้การดำเนินงานของกองทุนล้มเหลวสะสมปัญหาให้ต้องแก้ไขปรับปรุง แต่ในส่วนของกองทุนที่ผู้นำไม่มีลักษณะการนำที่โดดเด่นแต่ประนีประนอมค่อยเป็นค่อยไประมัดระวังเกรงกลัวต่อความเสี่ยง ดำเนินการไปความพร้อมของสมาชิก ชุมชน และยึดถือระเบียบเป็นแนวปฏิบัติ กลับมีผลการดำเนินงานที่มีประสิทธิผลหรือความสำเร็จด้านการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งทั้งหมดนี้มีส่งผลต่อการประเมินการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและนโยบายทั้งสิ้น เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านที่มีผลประกอบการสูงบางแห่งมีความเสี่ยงต่อความมั่นคงและยั่งยืน แต่บางแห่งไม่ได้มีผลประกอบการสูงหรือโดดเด่นแต่กลับมีลักษณะของการเติบโตที่มีเสถียรภาพ ทำให้สมาชิกคาดเดาและคาดหวังได้ว่าผลการดำเนินงานที่น่าเชื่อถือ ทำให้ความมั่นคงยั่งยืนหากทบทวนจุดกำเนิด

ของนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งเกิดจากภาคการเมืองจะเห็นเป็นสองด้านว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีผลประโยชน์ทั้งด้านผลประโยชน์ซึ่งส่งผลโดยตรงไปยังสมาชิก และผลประโยชน์ด้านการเมือง ที่คณะกรรมการในฐานะผู้นำมีอำนาจในการบริหารจัดการและตัดสินใจว่าจะกำหนดทิศทางการบริหารจัดการไปในแนวทางใด ดังนั้นการศึกษาการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ จึงจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการบริหารจัดการตลอดจนศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ทราบถึงศักยภาพของกองทุนที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

ในบริบทของชุมชนที่มีความหลากหลายทำให้ปรากฏข้อมูลหลายๆด้านที่สะท้อนทั้งความสำเร็จและปัญหาของแต่ละชุมชน ซึ่งหากพิจารณารอบๆด้านแล้วจะเห็นทั้งปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด โอกาส วิถีทางที่ชุมชนมีความต้องการอย่างแท้จริง จากการประเมินผลนโยบายในหลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมาโดยหน่วยงานภาครัฐและประชาสังคม ก็ยังสามารถยืนยันได้ว่าบรรดาความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่แท้จริงเกิดจากอะไร เนื่องจากบริบทหรือข้อเท็จจริงของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบางแห่งที่ปรากฏข้อมูลด้านการดำเนินงานภายใต้การตัดสินใจดำเนินการโดยผู้นำที่มีความสามารถ มีความโดดเด่นด้านบุคลิกและมีความรู้ แต่ไม่สามารถดำเนินงานได้สอดคล้องกับระเบียบ เกิดภาวะเสี่ยงในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จนสุดท้ายเกิดความเสียหายขึ้นจนทำให้การบริหารจัดการล้มเหลว ส่งผลให้ไม่สามารถสืบทอดการดำเนินนโยบายได้อย่างยั่งยืน ในทางกลับกันมีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอีกมากมายที่มีคณะกรรมการที่ไม่ได้แสดงบุคลิกในลักษณะของบทบาทผู้นำอย่างชัดเจนแต่สามารถบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้ และประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ได้รับความร่วมมือในการมีส่วนร่วมระหว่างคณะกรรมการสมาชิก และชุมชน นำพาให้มีความเจริญเติบโตได้โดยไม่ประสบภาวะเรื่องความเสี่ยงซึ่งส่วนนี้สามารถสื่อไปถึงความยั่งยืนในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองได้

จากความสำคัญนี้จึงทำให้ผู้ศึกษากองทุนที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยเลือกศึกษากองทุนที่ผู้นำกองทุนนั้นไม่ได้มีลักษณะผู้นำที่เข้มแข็ง แต่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและคณะทำงานในการบริหารจัดการกองทุนจนมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย เพื่อที่นำผลการศึกษาที่ได้ไปเป็นแนวทางและประยุกต์ใช้ศึกษาและพัฒนาให้กับหมู่บ้านและชุมชนอื่นให้ประสบผลสำเร็จตามนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจระดับจุลภาคอันส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพ

1.2.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารของคณะกรรมการกองทุนที่ประสบความสำเร็จ

1.2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่วนเสริมสร้างการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประสบความสำเร็จ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย และสามารถนำไปปรับใช้ในการปรับปรุงวิธีการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หรือสำหรับกองทุนและกลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้านและชุมชนได้ ดังนี้

1.3.1 ทำให้ทราบถึงรูปแบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพและมีการบริหารจัดการที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

1.3.2 ทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

1.3.3 สามารถนำไปเป็นแนวทางเสริมสร้างศักยภาพให้แก่หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนสนับสนุนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ เลือกศึกษา 2 กองทุน คือ (1) กองทุนหมู่บ้านบ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (2) กองทุนหมู่บ้านบ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีระยะทางเหมาะสมสำหรับผู้วิจัยจะสามารถจัดเก็บข้อมูลที่เหมาะสมกับระยะเวลาในการศึกษาและกองทุนหมู่บ้านบ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นกองทุนหมู่บ้านที่ผลการดำเนินงานดีเด่นและเป็นจุดประสานงานของหน่วยงานภาครัฐและชุมชน ส่วนกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานีจะเป็นกลุ่มที่มีทักษะในการบริหารร่วมกับชุมชนโดยพื้นที่ในการศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารงานมีองค์ประกอบในด้านทั้งผู้นำและชุมชนที่ผ่านประสบการณ์ในการบริหารจัดการในสภาพที่ต่างกัน มีสภาพแวดล้อมต่างกัน กระทั่งการได้รับข้อมูลข่าวสารและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลเกี่ยวข้องกับความสำเร็จตามที่ปรากฏในผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านเนื้อหาจะศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง รวมถึงปัจจัยที่มีส่วนเสริมสร้างให้การบริหารประสบความสำเร็จ โดยจะเน้นปัจจัยลักษณะผู้นำในการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และปัจจัยที่เสริมสร้างการบริหารแบบมีส่วนร่วมจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และจากประสบการณ์ผู้วิจัยหรือรายงานในระดับจังหวัดมีผลการรายงานในระดับหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่จะทำการวิจัยมีข้อมูลเหมือนกันหลาย ๆ ด้าน เช่น การจัดตั้งในระยะเดียวกัน กระบวนการจัดตั้งและบริหารเหมือนกัน การพัฒนาผ่านขั้นตอนเดียวกัน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการบริหาร

1.4.3 ขอบเขตด้านเวลา ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา ช่วงเวลา เดือน มกราคม 2558 – มิถุนายน 2558 โดยจะศึกษาจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของกองทุนดังกล่าวระหว่างปี พ.ศ. 2552-2557

1.5 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1.5.1 บริบทชุมชน หมายถึง สภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีความพร้อมในด้านต่างๆ และสามารถจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านได้สำเร็จ ได้แก่ กายภาพชุมชน ภูมิปัญญา องค์กรชุมชน และ วัฒนธรรมชุมชน

1.5.2 ผู้บริหาร หมายถึง ผู้กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบฯ

1.5.3 ประธาน หมายถึง ประธานกองทุน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยจะศึกษาถึงคุณลักษณะของประธานในฐานะผู้บริหาร ประสบการณ์ บุคลิกภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ภาวะผู้นำเทคนิคการจูงใจ และการบริหารจัดการเกี่ยวกับกองทุน

1.5.4 กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง หมายถึง กองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาลโดยรัฐบาลได้จัดสรรเงินอุดหนุนให้แก่หมู่บ้านและชุมชนเมือง ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กำหนดเพื่อทำหน้าที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้านและชุมชน

1.5.5 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน หมายถึง คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านหรือคณะกรรมการกองทุนชุมชนเมือง ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547

1.5.6 สมาชิก หมายถึง สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน หรือสมาชิกกองทุนชุมชนเมือง แล้วแต่กรณี

1.5.7 การมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุน หมายถึง การที่สมาชิกของกองทุนชุมชนได้เข้าร่วมกันปรึกษาหารือในการดำเนินการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการ 5 ร่วม คือ ร่วมคิด หนึ่งล้านจะใช้ทำอะไรดีที่สุด ร่วมตัดสินใจ ช่วยกันตัดสินใจเลือกทางที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด ร่วมทำ เมื่อคิดตัดสินใจแล้วก็จะต้องช่วยลงมือทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ผู้ที่สมควรเป็นผู้ได้รับประโยชน์และแบ่งปันให้คนที่ด้อยโอกาส ร่วมตรวจสอบ เพื่อความโปร่งใสควรให้มีการตรวจสอบในสิ่งที่ได้ทำ

1.5.8 กองทุนที่มีศักยภาพ ในการศึกษาคั้งนี้ หมายถึง กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการ มีผลการดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย กล่าวคือ สามารถการหมุนเวียนทุนอย่างต่อเนื่อง วัตถุประสงค์ในรอบปีบัญชี จัดสรรผลกำไรตามความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย สร้างการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการบริหาร การแก้ไขปัญหาหรือริเริ่มสร้างสรรค์เป็นไปตามศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน สามารถสร้างสวัสดิภาพสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน และจัดทำแผนการพัฒนาลู่ความยั่งยืน

1.5.9 ฐานะทางเศรษฐกิจ หมายถึง สิ่งที่บอกถึงรายได้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพที่สุจริตบนพื้นฐานความสามารถของตนเอง และพื้นฐานความเป็นอยู่ของครอบครัว ได้แก่ ฐานะปานกลางและฐานะดี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จ การศึกษา กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านบ้านปลาตุ๊กใต้ และกองทุนหมู่บ้านบ้านทองสวัสดิ์ ครั้งนี้ จึงทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน เพื่อจะนำมาอธิบายปัจจัยและวิธีการพัฒนาชุมชนอันเป็น เป้าหมายสำคัญของนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่ออธิบายปัจจัย วิธีการ ตลอดจนเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การมีส่วนร่วม ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จ และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประสิทธิผลของการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้ การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์จากการ ศึกษาวิจัยอื่น ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน

2.1.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

คำว่า “การพัฒนาชุมชน” ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Community Development” ซึ่งเป็นคำที่ใช้และเข้ากันในระหว่างประเทศในความหมายเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเจริญ ของชุมชนที่ยังล้าหลังในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยระดมกำลังทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิด ประโยชน์ในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น

กรมการพัฒนาชุมชน (2538) อธิบายว่า การพัฒนาชุมชนนี้ ริเริ่มมีขึ้นโดยประเทศ อังกฤษเป็นประเทศแรกโดยที่อังกฤษได้กำหนดโครงการที่จะช่วยเหลือให้ประชาชนในประเทศอาณานิคมได้มีการปกครองตนเองเริ่มแรกทีเดียว ประเทศอังกฤษเรียกงานนี้ว่า “การศึกษามวลชน”(Mass Education) ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 ที่ประชุมสมัชชาครูร่อนของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้ประชุมกัน เรื่อง “การปกครองในแอฟริกา” ได้เสนอให้ใช้คำว่า “การพัฒนาชุมชน” แทนคำว่า “การศึกษามวลชน” ตั้งแต่นั้นมาการพัฒนาชุมชนจึงกลายเป็นงานนโยบายสำคัญของรัฐบาลอังกฤษ โดยถือเป็นงานอันดับแรกที่ต้องทำ เพื่อช่วยเร่งเวลาให้ดินแดนทุกแห่งในอังกฤษมีสิทธิปกครองตนเองเร็วขึ้น งานพัฒนาชุมชนจึงแพร่หลายอยู่ในหมู่อาณานิคมของประเทศอังกฤษ และค่อยๆ เริ่มเป็นโครงการ แห่งชาติในประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่ๆ จนแพร่หลายและขยายออกไปอย่างกว้างขวางสู่ประเทศ ต่างๆ ที่กำลังพัฒนาในทุกสาขาของโลก

โดยที่การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการพัฒนาสังคมใหม่ คำจำกัดความหรือความหมาย ของการพัฒนาชุมชน จึงแตกต่างกันไปในแบบฉบับ และวิธีการของแต่ละประเทศแต่ละสังคม ซึ่งมักจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และวัตถุประสงค์ของผู้ที่ทำการพัฒนาและรัฐบาลนั้นๆ

2.1.2 ปรัชญาของการพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น ถือว่าพลังสำคัญที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จ สมความมุ่งหมายนั้นมาจากประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนต่ำต้อยหรือด้อย การศึกษาเพียงใด ก็ยังมีพลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีการดำรงชีวิตของตนให้มีมาตรฐาน สูงขึ้น การกระตุ้นเตือนและค้ำชูพลังดังกล่าวจะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอา ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุข ในชีวิตได้มากเท่าใด ก็ยังเป็นสิ่งที่ดั่งใจเท่านั้น และการช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน

หลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชนนั้นพอสรุปเป็นข้อ ๆ ดังนี้ (พัฒน์ บุญยรัตนพันธุ์, 2517: 1-2)

(1) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญ และมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกันจึงมีสิทธิ อันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม และอย่างบุคคลมีเกียรติในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ปุถุชน ผู้หนึ่ง

(2) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ และสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปใน ทิศทางที่ตนต้องการ

(3) บุคคลแต่ละคนถ้ามีโอกาสแล้วย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทรศนะ ประพฤติปฏิบัติ และพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้

(4) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำออกมาใช้ได้ ถ้าพลังที่ ซ่อนเร้นนี้ได้รับการพัฒนา

(5) การพัฒนาพลังงานและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่ยังปรารถนา และมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคลชุมชน และรัฐ

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนั้น ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคง แห่งศรัทธาในตัวคน ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถ ที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น ถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผลสิ้น ถ้าหากมองข้ามในเรื่อง การพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทรศนะที่ถูกทาง และมีขีดความสามารถสูงขึ้น อีกประการหนึ่ง การพัฒนา ชุมชนก็คือความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคมการมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำ สูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความดื้อดึง และการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและความเจริญรุ่งหน้า จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและโอกาสจะช่วยดึงพลังซ่อนเร้นในตัว คนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการ รวมกลุ่ม และการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงาน ร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนและชุมชนพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

2.1.3 แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนของโลกเกิดขึ้นในช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ. 2483 โดยประเทศในเครือจักรภพอังกฤษเริ่มเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามาเห็นความสำคัญ

ของประชาชนในการเป็นแกนกลางของพลังขับเคลื่อนสังคม แนวคิดนี้ถูกเผยแพร่ออกไปยังนานาประเทศ จนเกิดปรัชญาเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและสนับสนุนกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชน ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชนที่รู้จักกันในชื่อ “ขบวนการพัฒนาชุมชน” (Community Development Movement) การนำแนวคิดการพัฒนาชุมชนมาดำเนินการในประเทศไทยก็ได้ อิทธิพลมาจากกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555) โดยมีแนวความคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.1.3.1 ความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (Partnership) แนวความคิดนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่า การพัฒนาที่ได้ผลดีที่สุดและถาวรที่สุดนั้นควรจะเกิดจากพลังและขีดความสามารถของชุมชนที่ได้ผนึกกำลังกันขึ้นมา ผสมผสานกับการสนับสนุนจากพลังของการปกครองแห่งรัฐ การที่จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเดียวนั้นนอกจากยากที่จะประสบความสำเร็จและผลงาไม่มั่นคงถาวรแล้ว ยังอาจนำไปสู่การขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างพลังทั้งสองฝ่าย สังคมใดที่ปล่อยให้ชุมชนพัฒนาไปตามธรรมชาติด้วยความสามารถของชุมชนเอง สังคมนั้นก็มีแต่จะถอยหลังและนอกจากนั้น ยังเผยให้เห็นถึงความไร้สมรรถภาพของรัฐบาลด้วยในทางกลับกัน ถ้าหากสังคมใดรัฐเป็นผู้ทำให้ประชาชนฝ่ายเดียว การพัฒนาจะเป็นไปอย่างเชื่องช้า และยังเป็น การเสริมสร้าง ทรศณะแบบคอยให้ผู้อื่นมาช่วยเหลือนตลอดเวลาในหมู่ประชาชน ผลซึ่งตามมาก็คือจะมีการพัฒนาแต่ ทางด้านรูปธรรม แต่ทางด้านตัวคนหรือนามธรรมนั้นจะไม่ได้รับการพัฒนาเลย

ความร่วมมือระหว่างชุมชนและรัฐบาลซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Local Participation) การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหา การวางแผนการดำเนินกิจกรรมมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการติดตามและการประเมินผลและการสนับสนุนของรัฐ โดยรัฐจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางด้านวิชาการและวัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ที่ว่า สามารถสนองปัญหาและความต้องการที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดความรักและหวงแหนในกิจกรรม ช่วยประสานช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน และนอกจากนี้ยังก่อให้เกิดพลังกลุ่มอีกด้วย

2.1.3.2 การช่วยเหลือตนเอง (Aids Self Help) แนวความคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือตนเองนี้เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติงานของนักพัฒนาตลอดมา ว่าวิธีการที่ช่วยเหลือคนอื่นนั้น วิธีที่ดีที่สุดก็คือการช่วยให้ประชาชนมีขีดความสามารถที่จะช่วยตัวเองต่อไปได้ โดยไม่ต้องคอยพึ่งให้คนอื่น มาช่วยอยู่ตลอดเวลา แนวความคิดการช่วยเหลือตนเองนี้ได้เป็นหลักการสากลไม่เพียงแต่งานพัฒนาชุมชน แต่รวมถึงงานสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ หรือแม้กระทั่งคำสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนในระดับชุมชนหรือสังคมก็เช่นเดียวกันที่จะต้องยึดหลักการช่วยตนเองเสียก่อน แล้วถึงจะให้ผู้อื่นมาช่วยได้”

การช่วยตนเอง หมายถึง ประชาชนสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถเข้าแก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวมของชุมชน ฉะนั้น จึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวงของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่การปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม สรรพกำลังดังกล่าวนี้อาจมีข้อจำกัดอยู่บางประการ ด้านคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสามารถ และ

กำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงยังมีความเป็นที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์ในระยะนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองไปตลอดรอดฝั่ง

2.1.3.3 ความคิดริเริ่มของชุมชน (Local initiative) การที่ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ ประชาชนก็จะต้องได้รับการนำความคิดที่ถูกต้องจนมีทรศนะและศรัทธาต่อการพัฒนาไปแบ่งบวกรจนถึงขนาดที่สามารถแสดงความคิดริเริ่มทำงานตามโครงการพัฒนาโดยมีต้องรอให้ทางรัฐเป็นผู้เข้ามาชักชวนหรือกระตุ้นเตือนอยู่ตลอดเวลา ความคิดริเริ่มที่มาจากภายนอก มักจะไม่ค่อยตรงกับความต้องการและปัญหาของชุมชน และมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนด้วย อย่างไรก็ตาม ถ้าหากชุมชนยังลังเลและไม่เต็มใจที่จะออกความคิดริเริ่ม ก็เป็นเรื่องจำเป็นที่ทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องเข้าไปนำความคิดและกระตุ้นเตือนให้ชุมชนเกิดความเคลื่อนไหว ทั้งนี้โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มและการให้การศึกษาแก่ชุมชนเป็นแนวทางในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความคิดริเริ่ม

ความคิดริเริ่มของชุมชน นอกจากจะมีขึ้นได้ด้วยแรงคลใจและความสนับสนุนจากภายนอกแล้ว ก็ยังมีโอกาสเกิดขึ้นได้ ถ้าหากชุมชนนั้นตระหนักถึงปัญหาและความต้องการที่เดือดร้อนอยู่จริง ภารกิจขั้นแรกของนักพัฒนาจึงอยู่ที่การช่วยเหลือโดยวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อที่เขาจะได้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงว่ามีอะไรบ้าง และจัดลำดับปัญหาและความต้องการตามความจำเป็นมากน้อยเพียงใด แต่ในการให้การศึกษาดังกล่าว นักพัฒนาจะต้องระวังอย่าให้มีการบังคับหรือยัดเยียดความต้องการจากภายนอกไปให้ชุมชน ดังนั้นจุดเริ่มต้นที่ถูกต้องของขบวนการพัฒนาชุมชนก็คือ เริ่มสภาพความเป็นอยู่หรือความต้องการในขณะนั้นของชุมชน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากงานพัฒนาชุมชนเป็นการร่วมมือกันระหว่างรัฐและชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงนโยบาย และวัตถุประสงค์แห่งรัฐในการสนับสนุนความต้องการของชุมชน ดังนั้น การผสมผสานระหว่างความต้องการของชุมชนและความต้องการของรัฐเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้

2.1.3.4 ความต้องการของชุมชน (Community Needs) ปัญหาและความต้องการของชุมชนนั้นเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจและสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนเอง ในขณะที่วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนกำลังมีปัญหาเปลี่ยนแปลงความต้องการที่แท้จริงของชุมชนก็มีแนวโน้มที่จะแตกต่างจากเดิมไปในชุมชนแบบดั้งเดิมที่ไม่มีการติดต่อกับภายนอกมากนัก ความต้องการของชุมชนมักจะปรากฏออกมาในรูปของการเน้นหนักในเรื่องการบริโภค (Consumption Oriented) แต่ในชุมชนที่ทันสมัยและมีการติดต่อกับสังคมภายนอกตลอดเวลา ความต้องการของชุมชนจะมีลักษณะเด่นในเรื่องการพัฒนา (Development Oriented) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการพัฒนาชุมชนจะยึดถือแนวความคิด ความต้องการของชุมชนเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่ก็มีข้อแม้ความต้องการของชุมชนนั้นจะต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขบางประการนั้นคือ แนวความคิดนี้จะต้องมีความยืดหยุ่น และเคลื่อนไหว ปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปด้วย

2.1.3.5 ความสมดุลในการพัฒนา (Balanced Development) ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ในการพัฒนาความต้องการของชุมชนนั้นจะต้องระลึถึงขีดความสามารถของรัฐในการสนองตอบรวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์แห่งรัฐด้วยเพราะเป็นธรรมดาอยู่เองที่ความต้องการของประชาชนนั้นมีอยู่มากมาย เกินขอบเขตความสามารถของรัฐบาลที่จะจัดหาทรัพยากรมาสนองตอบความตอบได้หมด จึงมีแนวความคิดที่สำคัญยิ่งกว่าความต้องการของประชาชนนั้น

จะต้องได้รับการนำทรัพยากรไปในทิศทางที่ความต้องการนั้นจะต้องได้รับการบำบัดด้วยพลังความสามารถของชุมชนเอง บวกกับขีดความสามารถของรัฐ

อีกทรัพยากรหนึ่งที่เกี่ยวกับแนวความคิดของการพัฒนาที่สมดุลกันก็คือ จุดเน้นของงานพัฒนาชุมชนอยู่ที่ว่า การพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมจะต้องได้สัดส่วนกัน ถึงแม้การพัฒนาชุมชนมุ่งพัฒนาตัวคนให้มีทรัพยากร ศรัทธา และขีดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าหากมุ่งพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ก็จะทำให้เกิดผลการพัฒนาชนิดผิดรูปผิดร่าง เช่นเจริญแต่ด้านวัตถุ แต่จิตใจไม่เจริญ ก็จะนำไปสู่สังคมพิการในการที่สุด ตัวอย่างเช่นว่า ชุมชนเจริญขึ้นมาจนมีแหล่งโสเภณี เกิดโจรกรรม มีเอดส์กลับ และมีแต่ความวุ่นวายทางวัตถุ ไม่มีการศึกษา ขาดศีลธรรม อันติงาม เป็นต้น ดังนั้น งานพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กันไป ในอัตราที่ได้สัดส่วน

2.1.3.6 การศึกษาตลอดชีวิต (Long-Life Education) หมายความว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยต่อเนื่อง ตลอดชีวิตที่ดำรงอยู่โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะปรับปรุงคุณภาพของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน เสริมสร้างความรู้ และทักษะในฐานะที่เป็นชาวนา เป็นช่างฝีมือ เป็นหัวหน้าครอบครัว มุ่งที่จะให้ประชาชนที่รับผิดชอบดำรงตนอยู่ในสังคมประชาธิปไตย สังคมซึ่งส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เป็นผู้มีจิตใจรักความก้าวหน้ามีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตอยู่ในระดับและรูปแบบที่ดีกว่า ทางที่จะทำเช่นนั้นก็ได้ก็โดยการร่วมมือกับประชาชน ส่งเสริมความสนใจในกลุ่มของตน และความสนใจชุมชนที่ตนอาศัยอยู่

2.1.3.7 การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม(Holistic Program)หมายความว่าปัญหาของชุมชนหรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานหนึ่ง โดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีการประสานงานของวิธีการและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียด จะพบว่าปัญหาของชุมชนนั้นมีต้นตอเกิดจากแหล่ง ๆ หรือมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้น จึงต้องดำเนินการด้วยวิธีต่าง ๆ ด้านต่าง ๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของชาวนา จะต้องมีการพัฒนาทางด้านทักษะ การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม การวางแผนครอบครัว และอื่น ๆ เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่างละเอียดและต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัญหาหนึ่ง หรือหลายปัญหาอยู่เสมอ ฉะนั้นโครงการที่จะต่อสู้กับปัญหาจึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ได้ หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่งอาจจะต้องมีโครงการเข้าที่เกี่ยวข้องและเกื้อหนุนการพัฒนาที่สอดคล้องกันหลายโครงการ

2.1.3.8 การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบทโดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ (The Mainstream of National Development) วัตถุประสงค์สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศมิได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนดท้องถิ่น แต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนค้ำจุนนโยบายการสนับสนุนที่ได้รับนี้ก็คือการสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไปโดยเอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายชาตินโยบายจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร

2.1.4 ลักษณะการพัฒนาชุมชน

ในปัจจุบันเมื่อเรากล่าวถึงการพัฒนาชุมชน ก็มักจะมองการพัฒนาชุมชนออกไป 4 ลักษณะด้วยกัน คือ การพัฒนาชุมชน 1) กระบวนการ (process) 2) วิธีการ (method) 3) โครงการหรือแผนงาน (program) 4) ขบวนการของการเปลี่ยนแปลง (movement) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (Sanders, 1958: 4-5; อ้างอิงจาก ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2526)

2.1.4.1 การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการ (Community Development Process) หมายถึงการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ และมีขั้นตอนโดยเฉพาะ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยยึดมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะเป็นหลักเกณฑ์ ตัวอย่างเช่น ขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนนั้น เริ่มต้นจากการศึกษาและสำรวจสภาพชุมชนที่มีอยู่ในขั้นสาม นักพัฒนาจะต้องช่วยชุมชนให้สามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาความต้องการขั้นที่สี่เป็นการวางแผนการพัฒนาโดยยึดหลักข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษามา ขั้นต่อไปก็จะเป็นการดำเนินการตามแผน และขั้นตอนสุดท้ายจะเป็นการประเมินผลกิจกรรมที่ได้กระทำไป รวมถึงการพิจารณาวางแผนโครงการหรือกิจกรรมขั้นต่อไป

กระบวนการพัฒนาเล็งเห็นความสำคัญที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ และความสามารถของบุคคลจากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง เช่น สถานการณ์เดิมที่มีบุคคลเพียงคนเดียว หรือสองคน เป็นผู้ตัดสินใจ ตกลงใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประชาชนทั้งหมด ครั้นแล้วเปลี่ยนมาเป็นสถานการณ์ที่มีบุคคลหลายคน เป็นผู้ตัดสินใจ ตกลงใจดำเนินการเพื่อประโยชน์ของเขากันเอง จากสภาพที่มีการร่วมมือเพียงเล็กน้อยไปสู่สภาพที่มีการร่วมมือกันอย่างพร้อมเพียงหรืออีกตัวอย่างหนึ่ง คือ จากสภาพการณ์ซึ่งมีการระดมพลังกำลังทรัพยากรและผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดจากภายนอกท้องถิ่น เปลี่ยนเป็นประชาชนในท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยใช้ทรัพยากรและกำลังคนจากท้องถิ่นนั้น

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนจึงเป็นความมุ่งมั่นอย่างมีแบบแผน และมีระบบที่ช่วยให้บรรลุถึงทรรศนะและศรัทธา และขีดความสามารถที่จำเป็น เพื่อที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนให้มากที่สุด ทั้งนี้ ตามแนวทางการปกครองแบบประชาธิปไตยและความจำเป็นก่อนหลัง ซึ่งบุคคลได้เป็นผู้กำหนดขึ้น หลังจากที่เขาได้มีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นในแนวความคิดนี้จึงย้ำเรื่องการพัฒนาตัวบุคคลทั้งด้านสังคมและจิตใจ

2.1.4.2 การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (Community Development Method) ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทาง (Means to an End) อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะตามที่ผู้นำวิธีการพัฒนาชุมชนมาใช้เป็นผู้กำหนดขึ้น วิธีการอย่างอื่น เช่น การให้รางวัลหรือโดยการศึกษา อาจจะเป็นเพียงวิธีการที่จะช่วยวิธีการพัฒนาชุมชนให้ดำเนินไปตามกรรมวิธีเป็นขั้น ๆ ซึ่งทำให้ผู้มีเจตนาจำนงใช้วิธีการนี้ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลกลางหรือเอกชน หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินการต่อไปจนสำเร็จกรรมวิธีซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์เป็นพิเศษ เช่น การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยนั้นก็ เป็นวิธีการหรือมาตรการอันหนึ่งของรัฐที่จะขจัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่อประชาชนและระหว่างประชาชนต่อรัฐ และส่งเสริมการครองชีพของชาวชนบท ส่งเสริมความสามารถในการทำงานร่วมกัน ฯลฯ ในแนวความคิดนี้จึงย้ำเรื่องจุดหมายปลายทาง

2.1.4.3 การพัฒนาชุมชนเป็นโครงการ (Community Development Program) การดำเนินงานนี้จึงเริ่มต้นด้วยการวางระเบียบแบบแผน และรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งระบุถึงกิจกรรม หากมีการดำเนินงานตามระเบียบ หรือรายละเอียดไว้แล้วก็ถือว่า กิจกรรมต่าง ๆ นั้นได้ทำสำเร็จไปด้วย จุดเน้นของโครงการพัฒนาชุมชนจึงอยู่ที่การบรรลุถึงความสำเร็จตามโครงการเฉพาะกิจกรรม ซึ่งสามารถวัดผลและรายงานเป็นข้อมูลตัวเลขได้ มากกว่าจะเน้นในเรื่องวิธีการทำงานและตัวคน เหมือนอย่างเช่นกรณีวิธีพัฒนาชุมชน

โครงการพัฒนาชุมชนจะปรากฏมาในรูปของแผนพัฒนา เช่น แผนพัฒนา 5 ปี แผนสังคมสงเคราะห์ หรือแผนพัฒนาเฉพาะกิจกรรม เช่น โครงการอนามัย สังคมสงเคราะห์ เกษตร อุตสาหกรรม และอื่นๆ

การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการ จึงมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) จะต้องมีการวางแผนอย่างดี (2) จะต้องมีการส่งเสริมการช่วยเหลือตนเอง (3) จะต้องมีการสนับสนุนทางด้านวิชาการ ตัวบุคคลและวัสดุ (4) จะต้องมีการประสานงานของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในการช่วยเหลือชุมชนในแนวความคิดนี้จึงย้ำเรื่องกิจกรรม

2.1.4.4 การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Community Development Movement) ในแนวความคิดนี้ถือว่าการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน กล่าวคือ มีการเคลื่อนไหวทางจิตเจตเจตทางนิมิตซึมซับ หรือไม่เห็นด้วย คือไม่เป็นกลาง (Movement) บ่อยครั้งที่พูดกันว่างานพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการโดยปราศจากความหมายที่แน่นอนเกี่ยวกับแนวความคิดในเรื่องขบวนการ ขบวนการพัฒนาชุมชนนั้นเปรียบเสมือนกับเป็นการรณรงค์ หรือการต่อสู้ของมวลชนเพื่อปฏิรูปสภาพความเป็นอยู่ที่ประชาชนมีความไม่พอใจอย่างรุนแรง และการเข้ามาในขบวนการนั้นด้วยแรงจูงใจอย่างแรงกล้าที่อยากจะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การพัฒนาชุมชนในทรรศนะนี้จึงประกอบด้วยอุดมการณ์และปรัชญา ซึ่งผู้เข้าร่วมในขบวนการมีความเชื่อและศรัทธาอย่างแน่วแน่ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

การพัฒนาชุมชนถือเป็นขบวนการ เพราะเป็นการสร้างสถาบันในด้านความคิด สร้างโครงร่างขององค์การให้รู้จักยอมรับระเบียบวิธีการ สุดแต่ที่ว่าผู้ให้คำนิยามจะเน้นหนักเรื่องใด แต่อย่างไรก็ตาม ก็พอจะแยกออกได้เป็น 4 ลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้เกิดปัญหาตามมาว่า ทฤษฎีสังคมวิทยาทฤษฎีใดที่เราควรจะนำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาชุมชนที่มีผู้ให้ความหมายหรือคำจำกัดความแตกต่างกันออกไป เช่นนี้ เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องคัดเลือกทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ในแต่ละยุทธวิธีให้เหมาะสม ถ้าหากเรามองการพัฒนาชุมชนว่าเป็นกรรมวิธี (a process) ก็ควรจะใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change Theories) และพยายามอธิบายขั้นตอนที่ชุมชนเจริญขึ้น เช่นมีขนาดใหญ่ขึ้น และมีลักษณะสลับซับซ้อนหรือหลากหลาย มีสาเหตุมาจากอะไร และผลที่ตามมาเป็นอย่างไร ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคม จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ อย่างไร พยายามที่จะวิเคราะห์ปัญหาหลาย ๆ ด้านด้วยกัน แนวความคิดทฤษฎีนี้จะเป็นประโยชน์กับบุคคลที่มองการพัฒนาชุมชนว่าเป็นกรรมวิธี(process)

การพัฒนาชุมชนถ้าหากมองในแง่ของโครงการหรือแผนงาน (Program) ควรจะใช้แนวความคิดทฤษฎีการจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization Theories) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการควบคุมทางสังคมจะต้องได้รับความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม

เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าแนวความคิดทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน การดำเนินงานจึงเริ่มต้นด้วยการวางระเบียบแบบแผนและรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งสามารถปฏิบัติการได้จะต้องมีผู้นำ ผู้ตาม มีการกำหนดบทบาท สถานภาพ มีการยอมรับในวัตถุประสงค์ร่วมกัน เป็นต้น

ในแนวความคิดที่สี่ ถ้าเรามองงานพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Social Movement) จะต้องใช้ทฤษฎีสังคมวิทยาการเมืองมาอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างสถาบันในด้านความคิด สร้างโครงสร้างขององค์การให้รู้จักยอมรับระเบียบวิธีการ และผู้มีความรู้ทางวิชาการมาช่วยเหลือเกี่ยวกับการพัฒนาให้ดีขึ้น บางครั้งอาจจะต้องมีการวิเคราะห์ว่า ผู้นำมักจะฉวยเอาการพัฒนาชุมชนเป็นหลักยึดหรือเครื่องมือในการหาเสียงหรือเพิ่มคะแนนนิยมให้กับเอาการพัฒนาชุมชนเป็นหลักยึดหรือเครื่องมือในการหาเสียงหรือเพิ่มคะแนนนิยมให้กับตนเอง นักสังคมวิทยาอาจจะสนใจศึกษาเกี่ยวกับบารมีของผู้นำ การช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ จะได้ทราบว่า การช่วยเหลือมีจุดประสงค์อย่างไรหรือการช่วยเหลือที่แท้จริงมาจากใคร

2.1.5 ความสำคัญของการพัฒนาชุมชน

ในปัจจุบันงานด้านการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมากเพราะสภาพปัญหาของการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นวงจรที่ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่จากความรู้ความจนและการเจ็บป่วยซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเป็นวัฏจักรแห่งความชั่วร้ายดังนั้นทุกหน่วยงานทุกองค์กรต้องช่วยกันขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป

ความยากจนในชนบทเป็นปัญหาหลักที่ทุกหน่วยงานพยายามหาทางแก้ไขโดยการเพิ่มพูนรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น (Increasing Income) แต่ในการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่ายังมีการพัฒนาซึ่งทำให้ประชาชนยากจนลงกล่าวคือจากการมุ่งพัฒนาประเทศเพื่อให้ทัดเทียมนานาชาติโดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึงอันเป็นเหตุให้เกิดความแตกต่างทางฐานะของบุคคลสองกลุ่มกลุ่มหนึ่งมีจำนวนไม่มากมีฐานะร่ำรวยมีอำนาจทางเศรษฐกิจกับอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนส่วนมากอาชีพหลักคือเกษตรกรรมซึ่งความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้กำลังกลายเป็นปัญหาที่สำคัญความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทมีมากขึ้นประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำลงเมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนในภาคอื่น ๆ คนจนส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือโดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีคนจนประมาณ 3.7 ล้านคนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 44.5 ของคนจนทั้งประเทศ ส่วนในภาคเหนือมีคนจนประมาณ 2.0 ล้านคนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 24.0 ของคนจนทั้งประเทศ นอกจากนี้คนจนส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบทคือมีประมาณ 5.7 ล้านคนซึ่งคิดเป็นร้อยละ 67.6 ของคนจนทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและขจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลงซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐบาล เอกชนองค์กรชุมชนนักวิชาการและองค์กรธุรกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาครัฐบาลซึ่งเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาโดยการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเป็นแนวทางและมีมาตรฐานในการปฏิบัติเป็นขั้นตอนและมีความต่อเนื่องตามโครงการที่กำหนดเพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป

2.1.6 หลักการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาแนวความคิดและหลักการที่ปรารถนาให้มีการเปลี่ยนทางด้านเศรษฐกิจสังคมการเมืองด้วยพลังของชุมชนการพัฒนาชุมชนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ อยู่ในตัวเองแต่ถึงอย่างไรก็ตามในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนก็ยังคงอาศัยหลักการเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายของงานพัฒนาชุมชนต่อไปหลักการของการพัฒนาชุมชนถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุดและการที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนดังกล่าวนี้ต้องฝึกอบรมประชาชนให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยอาศัยหลักการพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1.6.1 พิจารณาถึงบริบทของชุมชนเป็นหลักในการเริ่มงาน (Context)

บริบทของชุมชน หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ซึ่งในการพิจารณานั้น นักพัฒนาควรพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งสภาพความเป็นอยู่ทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การที่นักพัฒนาทราบสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนก็สามารถที่จะวางแผนและดำเนินงานพัฒนาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.1.6.2 การดึงประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วม (Participation)

การจัดกิจกรรมการพัฒนาอะไรก็ตาม จะต้องดึงหรือชักจูงประชาชนให้เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมด้วยตั้งแต่ศึกษาชุมชน วางแผนวางโครงการ ปฏิบัติการตามโครงการ และการประเมินผล ซึ่งจะทำได้มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม แต่ยึดหลักการที่สำคัญว่าต้องให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เนื่องจากกว่าผลของการดำเนินงานพัฒนานั้นส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อตัวประชาชน ดังนั้น ควรที่จะให้ประชาชนเลือกแนวทางในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

2.1.6.3 การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป (Gradualness)

ความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นเพราะการเร่งรีบทำงานให้เสร็จเร็วเกินไปก่อนที่จะรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและปัญหาที่แท้จริงของชุมชนหรือก่อนที่จะประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในตนเองหรือก่อนที่จะมีทรัพยากรเพียงพอทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักพัฒนาต้องการให้มีผลงานออกมาโดยเร็วซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการของงบประมาณมาใช้ในการดำเนินงานดังนั้นการพัฒนาชุมชนไม่ควรเร่งรีบจนเกินไปควรดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไปควรคิดถึงผลกระทบในการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

2.1.6.4 การให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก (Man-Center Development)

มีความจริงอยู่ประการหนึ่งว่าการช่วยคนไม่อาจสำเร็จได้ถ้าผู้นั้นไม่ต้องการจะช่วยเหลือตนเองโดยหลักการนี้การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มด้วยการให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลักหรือเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาโดยให้คนในชุมชนค้นหาความต้องการและปัญหา (Identify Need and Problem) ของตนเองให้พบไม่ว่าจะด้วยวิธีกระตุ้นยั่วยุหรือชักจูงก็ตาม

2.1.6.5 การใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย (Democracy)

การพัฒนาชุมชนจะต้องนำแบบประชาธิปไตยมาใช้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักคิดด้วยตนเองรู้จักอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนร่วมกันทำงาน

ตามข้อตกลงที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ยึดถือในเสียงข้างมากและรับฟังเสียงข้างน้อย (Rule of Majority, Right of Minority)

2.1.6.6 การดำเนินงานต้องยืดหยุ่นได้ (Flexible)

เนื่องจากสังคมมีความเคลื่อนไหว (Dynamic) ตลอดเวลาจึงจำเป็นต้องเลือกวิธีดำเนินงานให้กว้างและเข้ากับสถานการณ์เหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแต่ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็นไปเฉพาะวิธีดำเนินงานเท่านั้นโดยยึดมั่นในหลักการวัตถุประสงค์และเป้าหมายเสมอ

2.1.6.7 สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน (Culture)

วัฒนธรรมเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูปัญหาเพื่อเข้าถึงประชาชนการพัฒนาชุมชนจะสำเร็จหรือล้มเหลวเกิดจากความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งทั้งนี้เพราะในแต่ละชุมชนสังคมมีวิถีชีวิต (Way of Life) ที่แตกต่างกันจนมีคำกล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและงานพัฒนาว่า “การเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนได้มากเท่าใดก็จะเข้าใจงานพัฒนาชุมชนได้มากเท่านั้น”

2.1.6.8 ทำงานกับผู้นำท้องถิ่น (Local Leader)

การทำงานกับผู้นำท้องถิ่นเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญอย่างหนึ่ง การพัฒนาชุมชนจะขยายตัวกว้างออกไปและบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพความสามารถของผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งจะมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ คือ มีบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ตามที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผสส. อสม. ครูในหมู่บ้านหรือตำบล และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือและมีบทบาทในการชี้นำการพัฒนา เช่น เจ้าแก้วโรงเรียนเจ้าแก้วไร่อ้อย คนเฒ่าคนแก่ จ้า พระสงฆ์ เป็นต้น

2.1.6.9 ทำงานกับองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน (Community Organization)

ในชุมชนใดที่มีสมาคม สถาบัน สโมสร หรือองค์กรอื่น ๆ อยู่ย่อมมีผู้นำขององค์กรนั้น ๆ อยู่ด้วยหลักการพัฒนาชุมชนต้องพยายามใช้องค์กรเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ โดยดึงเอาสมาชิกหรือตัวแทนขององค์กร เข้ามาร่วมทำงานเพราะองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้วซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดึงเอากำลังของกลุ่มมาใช้ในการพัฒนา แต่ถ้าหากไม่มีองค์กรอยู่ในชุมชนก็ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นองค์กรขึ้นโดยการให้การศึกษาลดจนการฝึกอบรม

2.1.6.10 ทำการประเมินผลตลอดเวลา (Evaluation)

การประเมินผลมิใช่เป็นแค่เพียงการเปรียบเทียบผลงานในอดีตเพื่อให้รู้ว่ามีความก้าวหน้าเพียงใดเท่านั้นแต่เป็นการเรียนรู้ถึงข้อดีข้อเสียความผิดพลาดและความสำเร็จในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานครั้งต่อไปได้ซึ่งในการประเมินผลนั้นสามารถทำได้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานและเมื่อโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว

2.1.6.11 สอดคล้องกับนโยบายของชาติ (Policy)

ไม่มีองค์กรใดที่จะเกิดขึ้นถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าองค์กรนั้นไม่ดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ และเช่นเดียวกัน ไม่มีองค์กรใดจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้ดำเนินงาน ถ้าหากองค์กรนั้นขัดกับนโยบายของชาติ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง

ของการพัฒนาประเทศ ผลการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับชาติเสมอ ฉะนั้น จึงต้องสอดคล้องเป็นแนวเดียวกันนโยบายของชาติ

2.1.6.12 การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม (Grouping Process)

การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่มเป็นหลักการที่ขาดไม่ได้สำหรับการทำงานพัฒนาชุมชนประชาชนต้องได้รับการกระตุ้นให้ทำงานผ่านกระบวนการกลุ่มเพราะพลังกลุ่มมีอิทธิพลเข้มแข็งและมั่นคงมากกว่าคนๆเดียวจนมีคำกล่าวเกี่ยวกับกลุ่มในงานพัฒนาชุมชนว่า “ไม่มีกลุ่มก็ไม่มีการพัฒนาชุมชน” (No Group No C.D. Long, 1966: 146.; อ้างอิงจาก กรมการพัฒนาชุมชน, 2555)

2.1.6.13 การพัฒนาชุมชนต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuity)

โครงการใดโครงการหนึ่งที่ดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชนและสำเร็จไปแล้วไม่ได้หมายความว่างานพัฒนาชุมชนเสร็จสิ้นตามไปด้วยจะต้องมีการเริ่มทำโครงการใหม่ต่อไปเรื่อยๆไม่มีที่สิ้นสุดหรือเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องโครงการใหม่นี้อาจใหญ่กว่าเดิมหรือยากกว่าเดิมก็ได้ซึ่งก็ยอมแล้วแต่ประชาชนจะเป็นผู้กำหนดสำหรับขั้นตอนตามกระบวนการพัฒนาชุมชนที่จะใช้สำหรับทำโครงการใหม่นั้นก็ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากขั้นตอนแรกคือขั้นการศึกษาชุมชนแต่อาจเริ่มจากขั้นตอนอื่นได้เลยเช่นเริ่มจากขั้นตอนวางแผนทันทีก็ได้

จากหลักการทั้งหลายของการพัฒนาชุมชนที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่าการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิมโดยร่วมมือกันพัฒนาให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนที่ดี สร้างความรู้สึกรักและผูกพันต่อชุมชนของตนทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศกำลังพัฒนาจะมีปัญหาคล้ายคลึงกันคือปัญหาเรื่องการศึกษาปัญหาเรื่องสุขภาพอนามัยปัญหาเรื่องความยากจนเป็นต้นจึงต้องมีการพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆให้หมดสิ้นไปเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนต้องเร่งพัฒนาให้มีความเจริญเกิดขึ้นคือการพัฒนาตัวบุคคลอันหมายถึงการกระทำใดๆก็ตามที่ทำให้บุคคลมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดขึ้นหรือทำให้คนเป็นคนที่มีความจำเป็นอยู่ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันเช่นการสร้างถนนโรงพยาบาลโรงเรียนประปาไฟฟ้าเป็นต้นซึ่งต้องพัฒนาไปพร้อมๆกันตามความจำเป็นเมื่อเป็นเช่นนี้เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชนจึงเป็นการมุ่งไปยังประชาชนโดยผ่านกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนและกระบวนการการรวมกลุ่มเป็นประการสำคัญเพราะพลังสำคัญที่จะบันดาลให้การพัฒนาบรรลุผลสำเร็จนั้นอยู่ที่ตัวประชาชน

2.1.7 นโยบายและจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน

2.1.7.1 นโยบายในการดำเนินงานพัฒนาที่ชุมชน ประกอบด้วย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555: 32)

- 1) ขจัดความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่อประชาชนต่อรัฐบาล
- 2) ปรับปรุงส่งเสริมการครองชีพของประชาชนในชนบทที่สูงขึ้น
- 3) ส่งเสริมความสามารถของกลุ่มบุคคลในการทำงานร่วมกัน
- 4) ส่งเสริมประชาชนในหมู่บ้านให้มีความพึงใจมีความเชื่อมั่นและสามารถรับผิดชอบในการพัฒนา และคุ้มครองชุมชนของตน

2.1.7.2 จุดมุ่งหมายในการดำเนินงานพัฒนาที่ชุมชน ประกอบด้วย (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555: 33)

- 1) มุ่งแปรเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน
- 2) สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน
- 3) ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม
- 4) ส่งเสริมให้กลุ่มมีพลังความสามารถในการปฏิบัติงาน
- 5) ส่งเสริมให้กลุ่มมีพลังความสามารถในการปฏิบัติงานและครองตนตามระบอบ

ประชาธิปไตย

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ในสภาวะของโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแข่งขันอย่างสูง มีวิวัฒนาการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วและนับวันจะเข้มข้นรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ประเทศไทยในฐานะสมาชิกของประชาคมอาเซียนและประชาคมโลกย่อมได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดปัญหาและวิกฤตการณ์มากมายในรูปแบบต่างๆ เป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่าหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เผชิญกับปัญหาเหล่านี้สามารถฟันฝ่าให้ผ่านพ้นไปได้ สามารถฝ่าวิกฤตการณ์ในแต่ละช่วงเวลาได้ด้วยความใส่ใจทุ่มเทพัฒนาองค์กร มีส่วนร่วมของในการพัฒนาองค์กรกล้าเสียสละที่จะดูแลองค์กรให้สามารถเอาชนะวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่องค์กรกำลังเผชิญอยู่ มีบุคคลหลายประเภทในสังคมที่ยังรีรอไม่ยอมก้าวออกมาเพื่อแสดงตนที่จะเสียสละกระทั่งรอเป็นคนสุดท้ายที่จะก้าวออกมารวมแก้ไขปัญหา ในสภาวะเช่นนี้ต้องมีความสามารถของผู้บริหารหรือผู้นำที่สามารถใช้ภาวะผู้นำ (Leadership) ซึ่งภาวะผู้นำนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจทำในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายขององค์กรและช่วยเหลือผู้คน สังคม ให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดตามศักยภาพที่มีในแต่ละคน องค์กรต่างๆ อาจจะยังไม่สามารถพัฒนาบุคลากรในองค์กรให้มีศักยภาพได้อย่างเต็มที่ ภาวะผู้นำอาจจะยังไม่ชัดเจน และการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ อาจจะไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

วัตถุประสงค์การดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองกำหนดให้บริหารในรูปแบบของประชาธิปไตยโดยการมีส่วนร่วม ในการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายได้มีการศึกษาหลายแง่มุม และในการศึกษาใช้ทฤษฎีหลายทฤษฎี กลุ่มทฤษฎีที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ โดยใช้ทฤษฎีด้านเศรษฐศาสตร์ศึกษาด้านพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินกู้ในการบริโภคและลงทุน ผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจ (2) การศึกษาการนำนโยบายไปปฏิบัติ ทำการศึกษาด้านประสิทธิภาพประสิทธิผลของนโยบาย (3) การศึกษาการประเมินผลนโยบาย ให้ทฤษฎีการประเมินผลนโยบาย ศึกษาความสำเร็จ ล้มเหลว ผลลัพธ์ ผลการประเมินของนโยบายที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคม ส่วนทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำในการสร้างการมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน” ในครั้งนี้ผู้ศึกษานำการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเพื่อรักษาเสถียรภาพในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จึงเลือกใช้แนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อลักษณะและความเปลี่ยนแปลงของนโยบาย ดังต่อไปนี้

2.2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation Process Approach)

2.2.1.1 ในที่ประชุมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ณ องค์การสหประชาชาติ เมื่อปี ค.ศ. 1975 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น คำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม ดังนั้น การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุมประเด็นดังนี้ (กรมอนามัย, 2550)

ประเด็นที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรมซึ่งนำไปสู่ และมีอิทธิพลต่อกระบวนการ พัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

ประเด็นที่ 2 การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจ และเป็นประชาธิปไตยในกรณีนี้คือ การเอื้อให้เกิดการพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน และการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบายและการวางแผนดำเนินการ โครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

ประเด็นที่ 3 การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างประชาชนและทรัพยากร เพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติจะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับประโยชน์ที่ได้รับ

ประเด็นที่ 4 การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของ ประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

ตามนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี นอกจากนี้ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา

สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ และทบวงมหาวิทยาลัย (2546: 114; อ้างอิงจาก วันรักษ์ มิ่งมณีนาถิน, 2531) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนในการควบคุม ประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของ การมีส่วนร่วมว่ามี 2 ลักษณะ คือ

(1) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

(2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคต ของตนเอง

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546: 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วม การตัดสินใจ หรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมี อิสรภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและ การเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

จิต นิลพานิช และกุลธน ธนาพงศธร (2532: 350) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท หมายถึง การที่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาชนบทขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอนแล้ว แต่เหตุการณ์จะเอื้ออำนวย

ยุพาพร รูปงาม (2545: 5) การมีส่วนร่วม (participation) คือ เป็นผลมาจาก การเห็นพ้องกันในเรื่องของความ ต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้อง ต้องกัน จะต้องมียากจนเกิด ความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติ เหตุผลเบื้องต้น ของการที่มีคนมา รวมกันใดควร จะต้องมีการตระหนักว่าปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมด ที่ทำโดยกลุ่มหรือ ใน นามกลุ่มนั้น กระทำผ่านองค์กร (organization) ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำให้บรรลุ ถึงความเปลี่ยนแปลงได้

Erwin, 1976; อ้างอิงจาก ยุพาพร รูปงาม, 2545: 6 ได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของ บุคคล แก้ไข ปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการ ปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคล ที่เกี่ยวข้อง

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมในงานวิจัยขึ้น นี้ว่าหมายถึงการรับรู้นโยบาย รักษาสิทธิโดยความสมัครใจเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย แสดงออก ด้วยความอิสระในการที่จะร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมแก้ไขปัญหายุปสรรคและ พัฒนาในทุกระดับ ทั้งเพื่อตนเองและส่วนรวม โดยบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่ต่างกัน

2.2.2 ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการทำการศึกษาและให้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้หลายท่านดังนี้

ดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas Mc.Gregor, 1960) เป็นนักคิดทั้งในยุคมนุษย์สัมพันธ์และพฤติกรรมศาสตร์ โดยทฤษฎีที่มีชื่อเสียงของ แมคเกรเกอร์ คือ ทฤษฎี X และทฤษฎี Y (คนประเภท X ต้องใช้การบริหารแบบทฤษฎี X ในขณะที่คนประเภท Y ต้องใช้การบริหารแบบทฤษฎี Y)

ทฤษฎี X มีสมมติฐานว่าธรรมชาติมนุษย์มีความเกียจคร้าน ไม่อยากทำงาน ชอบหลีกเลี่ยงงาน แสวงหาแต่ความสบาย ดังนั้นการบริหารคนที่มีลักษณะดังกล่าว ผู้บริหารจะต้องใช้วิธีบังคับสั่งการ และควบคุมดูแลให้คนทำงาน

ทฤษฎี Y มีสมมติฐานว่า การกระทำของมนุษย์นั้นไม่ได้เป็นผลของการบังคับ แต่เป็นการกระทำที่เกิดจากความเต็มใจ คนแต่ละคนมีความคิดสร้างสรรค์ อยากทำงาน มีความรับผิดชอบในตนเอง และอยากมีชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นผู้บริหารจะต้องใช้ความสามารถในการดึงศักยภาพของบุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้ออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และการจูงใจคนงานอย่างเหมาะสมจะช่วยให้คนงานสามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้

จากรูทส์ พลเดซ (2546: 31) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการ คือ

ประการที่ 1 ผู้บริหารควรแบ่งอำนาจหน้าที่ในการบริหารให้ผู้ปฏิบัติ คนในองค์กร หรือทีมงาน เพราะต้องการให้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์กรที่เป็นรูปธรรม

ประการที่ 2 การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างคนและองค์กรได้อย่างแท้จริง คนในองค์กรได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ เพื่อช่วยเหลือผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้นำขององค์กรในการตัดสินใจ

ประการที่ 3 คนที่อยู่ใกล้ปัญหาที่สุด คือคนที่ตัดสินใจแก้ปัญหาได้ดีที่สุด

ประการที่ 4 การบริหารแบบมีส่วนร่วมเปิดโอกาสให้คนในองค์กร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder) ในฐานะสมาชิกขององค์กรมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารตั้งแต่ การมีส่วนร่วมคิด (ตัดสินใจ) วางแผน ร่วมทำร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมติดตามผล การมีส่วนร่วมในแต่ละเรื่องนั้นมีความสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและเสริมแรง (Reinforcement) ในการทำงานของผู้ปฏิบัติหรือทีมงานโดยเฉพาะในการมีส่วนร่วมตัดสินใจ และมีส่วนร่วมวางแผน ซึ่งถือเป็นหัวใจของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมของนักวิชาการดังกล่าว จะเห็นว่าทุกคนให้ความสำคัญกับการให้อำนาจในการตัดสินใจ พฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารและการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกกระบวนการ โดยอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจกันความผูกพันต่อองค์กรและความรู้สึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

2.2.3 หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้หลายประการ ดังนี้

สุภาพร รอดถนอม (2542: 32) สังเคราะห์แนวคิดจากนักวิชาการด้านการมีส่วนร่วม และสรุปหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ 4 ประการ คือ การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน

การกระจายอำนาจและการให้อำนาจในการตัดสินใจ ความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในงาน และการไว้วางใจกัน

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2546: 211) ได้สรุปหลักการสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ 6 ประการคือ การกระจายอำนาจและการให้อำนาจในการตัดสินใจ (sharing authority and decision – making) ความไว้วางใจกัน (mutual trust) การร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายและร่วมรับผิดชอบดำเนินการ (sharing goal and responsibilities) ความเป็นอิสระที่จะรับผิดชอบ และสามารถดูแลตนเองได้ (self – dependence and responsibility) ความผูกพันต่อกันและรู้สึกเป็นเจ้าของหน่วยงานร่วมกัน (sharing partnerships) และการให้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและทันสมัยต่อทุกคนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (providing accurate and update information for those involved in decision – making)

ที่ผ่านมาภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของพลเมือง ประชาชนทุกคนเป็นพลเมือง ซึ่งมีหลักการความเป็นพลเมือง 6 ประการ ดังต่อไปนี้ (Mathews, 1999; อ้างอิงจาก อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2553: 18)

(1) ความรับผิดชอบ (Responsibility) เริ่มจากประชาชนมีความรู้สึกที่จะต้องรับผิดชอบต่อชะตากรรมของตนเองหรือความรู้สึกถึงการ “เป็นเจ้าของ” ปัญหาของตนเอง

(2) ศักยภาพ (Capacity) เมื่อชุมชนเห็นความสำคัญของศักยภาพที่มีอยู่เดิมจะทำให้เกิดความพยายามที่จะปรับปรุงระบบการบริการทางสังคมให้มีการบริการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และการทดลองจัดตั้งองค์กรชุมชน ได้ก่อให้เกิดแนวคิดแบบใหม่เกี่ยวกับศักยภาพของประชาชนในการลงมือกระทำสิ่งต่างๆด้วยตนเอง ด้วยความรู้สึกถึงความรับผิดชอบ

(3) อำนาจ (Power) การเมืองภาคพลเมืองให้ความเคารพถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับอำนาจ แต่ไม่ยอมรับค่านิยมตามมาตรฐานเดิม โดยได้โต้แย้งว่า อำนาจทางการเมืองมีหลายประเภทและประชาชนสามารถสร้างอำนาจขึ้นได้ด้วยตนเอง

(4) ความสัมพันธ์ (Relationships) คือการพิจารณาการแสดงออกเชิงอำนาจที่สร้างความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการแก้ปัญหา โดยการแก้ปัญหาเหล่านั้นจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับภาคราชการและภาคธุรกิจเพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการ กลไก บทบาท ความสัมพันธ์ระหว่างภาคราชการ ภาคธุรกิจกับพลเมือง

(5) เจตจำนงทางการเมืองและประโยชน์ทางการเมือง (Political Will and Interest) โดยถือว่า เจตจำนงสาธารณะหรือความตั้งใจของพลเมืองที่จะทำงานแก้ปัญหาให้กับชุมชนจนสำเร็จถือเป็นทุนทางการเมืองชนิดสำคัญที่สุด ที่จะต่อสู้กับปัญหาที่ดูเหมือนจะไม่สามารถกำจัดได้

(6) การลงมือปฏิบัติ (Action) ปกติแล้วเจตจำนงสาธารณะหรือทางการเมืองมักจะไม่ใช่เชื่อมโยงหรือมักมีความแตกต่างกัน ดังนั้น ดังนั้นต้องมีความพยายามที่จะจัดการแยกลักษณะของการแยกออกเป็นเสี้ยวของสังคม ผ่านการประสานงานเพื่อร่วมมือและสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน

2.2.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

สุรียา ธิศาเวช (2544: 24) ได้สรุปผลต่อการรักษาการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการดังนี้

- (1) การปฏิบัติตาม เพื่อให้สอดคล้องความเชื่อพื้นฐานกล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะเลือกแบบวิธีปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
- (2) มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคล ดูเหมือนปฏิบัติตามในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของ ตนเอง ส่งเสริม ปกป้องและรักษาเป้าหมายของตนเอง
- (3) เป้าหมาย บุคคล และกลุ่มบุคคล ดูเหมือนจะส่งเสริม ปกป้องและรักษาเป้าหมายของของตนเอง
- (4) ประสบการณ์ที่ผิดปกตกรรมตา พฤติกรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลบางครั้ง มีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา
- (5) ความคาดหวังของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล จะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่า จะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่น ด้วยเช่นกัน
- (6) การมองแต่ตนเอง บุคคล และกลุ่มบุคคล มักจะ做事情ต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าตนเอง ควรกระทำเช่นนั้น
- (7) การบีบบังคับบุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะ做事情ต่าง ๆ ด้วยความรู้สึกว่าตนเอง ถูกบีบบังคับให้กระทำ
- (8) นิสัย และประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะ做事情ต่าง ๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ
- (9) โอกาสบุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเข้ามีส่วนร่วม ในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวน และชนิดของโอกาส ซึ่งโครงสร้างของสังคมเอื้ออำนวยเข้ามา มีส่วนร่วม ในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้มา
- (10) ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่าง ที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น
- (11) การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคล มักจะเริ่มปฏิบัติการเมื่อเขาารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำเช่นนั้น

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลการมีส่วนร่วมนั้น ขึ้นอยู่กับ 2 องค์ประกอบหลัก คือ ปัจจัยภายใน (ตัวบุคคล) และ ปัจจัยภายนอกปัจจัยภายในหรือปัจจัยส่วนบุคคล คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถของแต่ละบุคคล ความเชื่อส่วนบุคคล รวมทั้งความคาดหวังในการได้รับประโยชน์ของแต่ละบุคคล ตลอดจนประสบการณ์จากบุคคลนั้นๆ ปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยแวดล้อม คือ วัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละสังคมที่แตกต่างกัน การได้รับโอกาสและการได้รับการสนับสนุน ให้เข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเห็นว่าลักษณะการมีส่วนร่วมมีลักษณะสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ร่วมในการวางแผน ร่วมในการดำเนินงาน ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมในการรับผลประโยชน์ ร่วมในการติดตามและประเมินผล ซึ่งแต่ละด้านจะมีปัจจัยที่อาจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมได้คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของบุคคลและกลุ่มบุคคล

2.2.5 กระบวนการมีส่วนร่วม

Szentendre, 1970; อ้างอิงจาก สถาบันพระปกเกล้า, 2545: 30-31 กล่าวถึงการแบ่งกระบวนการการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- (1) การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน
- (2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ
- (3) การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์
- (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

2.2.5.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

โกวิทย์ พวงงาม (2545: 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อม ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความสำเร็จลำบากนอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545: 116) ยังได้ กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

4.1) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจน กำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

4.2) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการ กำหนด นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจน กำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

4.3) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4.4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

4.5) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

2.2.5.2 ระดับของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546: 17) ได้กล่าวถึงระดับของการมีส่วนร่วมตามหลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
- 2) การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
- 3) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมในตนเองอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้

3.1) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ

3.2) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ

3.3) ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

4) การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด

5) การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ

ในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ดังนี้

5.1) ร่วมค้นหาปัญหาของตนเองให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา

5.2) ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนเองในปัจจุบันคืออะไร

5.3) ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลังวางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่อง ๆ

5.4) ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อ แก้ไขปัญหาที่วางแผนนั้น

5.5) ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

5.6) ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

5.7) ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

5.8) ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

2.2.5.3 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้ (ชิต นิลพานิช และกุลธนา ธนาพงศธร, 2532: 362)

1) หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

2) หลักการจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมี อิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

3) หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน

4) การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษอบรมโดยให้ ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

5) หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้

6) หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการ ทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545: 118) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการคือ

6.1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

6.1.1) จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ

6.1.2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

6.1.3) แก่อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

6.1.4) ลงมือปฏิบัติจริง

6.1.5) ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่เหมาะสม

6.2) การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและความสามารถที่มี จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการพัฒนาได้ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

6.2.1) แลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

6.2.2) สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

6.2.3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้อะไรและดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

2.2.5.4 กรรมวิธีในการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรรมวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้หลายวิธี ที่สำคัญมี ดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2545: 11)

- 1) การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมถกปัญหาหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน
- 2) การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตยเพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบ ทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา
- 3) การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการ ในคณะกรรมการ บริหารโครงการเพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ถูกผลกระทบ เข้ามีส่วนร่วม รับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย
- 4) การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ อย่างทั่วถึง
- 5) การประสานงานร่วม เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือก ตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร
- 6) การจัดทัศนศึกษา เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการ ก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง
- 7) การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น
- 8) การไต่สวนสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยรวม
- 9) การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม
- 10) การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสิทธิผลการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

2.3.1 ผู้นำกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สุปัญญา เสนะวีณิน (2546) ได้นำเสนอผลการศึกษากองทุนชุมชนเมืองในเขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 10 ชุมชน เพื่อศึกษาลักษณะของประธานกองทุนและสมาชิก ลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนและเพื่อค้นหาคุณลักษณะเฉพาะของชุมชน พบว่าคุณลักษณะประธานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของชุมชนเป็นผู้มีบทบาทและมีอิทธิพลสำคัญในการเชิญชวน จูงใจ โน้มน้าวใจให้ประชาชนเข้าร่วมและสมัครเป็นสมาชิกกองทุน ซึ่งต้องอาศัยคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้นำในด้านต่างๆ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์ บุคลิกภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ ภาวะผู้นำ เทคนิคการจูงใจและการบริหารจัดการเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชน ประชาชนจึงเกิดศรัทธา ความเชื่อมั่น และเข้ามามีส่วนร่วม สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนนั้น สมาชิกกองทุนจะต้องมี ส่วน

ร่วมตั้งแต่ต้น โดยร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบเพื่อความสำเร็จในการดำเนินการจัดตั้งกองทุนได้ตามวัตถุประสงค์ และสามารถมีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนได้ การค้นหาคุณลักษณะผู้นำและการมีส่วนร่วมของกองทุนที่มีสมาชิกมากกับกองทุนที่มีสมาชิกน้อยพบว่า ผู้นำกองทุนมีคุณลักษณะและมีกระบวนการในการบริหารมีคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มและบุคคล กองทุนที่มีสมาชิกน้อยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยการศึกษาปัญหาที่แท้จริงของสมาชิกและใช้กองทุนเป็นแกนในการแก้ไขปัญหา การสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนขึ้นอยู่กับความต้องการของประชาชนในแต่ละชุมชนและขอกุยืมเงินกองทุนเพื่อนำเงินไปประกอบอาชีพสร้างงานเพื่อสร้างรายได้ หรือเพื่อแก้ไขปัญหาในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วน โดยผู้นำกองทุนจะเป็นผู้ชักจูงและโน้มน้าวใจประชาชนในชุมชนให้เข้าสมัครเป็นสมาชิกและมีส่วนร่วม

2.3.2 ศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน กมลลักษณ์ ศิษย์นันท์ (2545) ได้ศึกษาศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน สมาชิกมีส่วนร่วมกับการบริหารกองทุนในระดับปานกลาง สมาชิกได้ความร่วมมือและสนใจการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในส่วนของคณะกรรมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนในระดับดี กล่าวคือ คณะกรรมการได้ทำหน้าที่บริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเนื่องจากชาวบ้านเป็นเจ้าของกองทุน เมื่อชาวบ้านได้รับเงินไปแล้วเขาจะมีบทบาทที่สำคัญในการบริหารจัดการเงินกองทุนนั้น โดยการบริหารจัดการกันเองเพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ซึ่งจะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน มีการเรียนรู้กันเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย โดยชาวบ้านที่มีประสบความสำเร็จจะมีการถ่ายทอดประสบการณ์ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อสร้างความพร้อมของหมู่บ้าน เมื่อมีความพร้อมแล้วก็จะสามารถถ่ายทอดประสบการณ์นั้นไปบริหารได้ และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนและต้องมีการติดตามและประเมินผลในแต่ละขั้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นของตนเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชุมชนและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

2.3.3 ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (มนตรี กระจุกมาลย์, 2546) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้สรุปและวิเคราะห์ความเข้มข้นของชุมชนไว้ว่า การวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดความเข้มแข็งของชุมชน เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือสร้างความขัดแย้งหรือเหนียวรั้งชุมชน ไม่ให้สร้างความเข้มแข็งเท่าที่ควร ปัจจัยดังกล่าวมี 8 ประเด็น ประกอบด้วย โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจของชุมชนค่านิยมและความเชื่อทางศาสนา กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต กลุ่มผู้นำ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม กลไกในการมีปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสาร และระบบการบริหารงานปกครองหรือความสัมพันธ์ท้องถิ่นกับราชการ

นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ถึงความขัดแย้งขององค์กรชุมชน โดยสรุปได้ว่า ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนในที่นี้คือ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีส่วนช่วยส่งเสริม

สนับสนุนให้กองทุนหมู่บ้านดำเนินกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย การมีอุดมการณ์ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน การมีประโยชน์ร่วมกันและมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การร่วมมือของสมาชิกองค์กรและคนทั่วไปในชุมชน การบริหารจัดการ กิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรชุมชนและงบประมาณดำเนินการ

2.3.4 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์สตรีอุษณีย์คุบุตร(2556) ได้ศึกษาการใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในการจัดการกลุ่มออมทรัพย์สตรีบ้านท่าไคร้เหนือ ตำบลขวัญเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านของการบริหารจัดการ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการ แนวทางแก้ไขปัญหาในการบริหารจัดการ ผลที่เกิดขึ้นต่อความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองโดยสรุปผลภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในการบริหารจัดการประกอบด้วยคุณลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงไว้ 4 ด้าน ได้แก่ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมคติ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ด้านกระตุ้นทางปัญญา ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล

ผลการศึกษาและวิเคราะห์พบว่าผู้บริหารมีทักษะของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยการมีจิตอาสาเข้าไปทำงานอย่างมุ่งมั่นทุ่มเทด้วยใจรัก มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มานะบากบั่น กล้าเสี่ยง มีความอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์และรอคอย มีความเสียสละทั้งเวลา ทรัพย์สินส่วนบุคคล มีคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต โปร่งใสในการทำงาน ไม่ทุจริตต่อหน้าที่เพื่อหาประโยชน์ต่อตนเอง ให้กำลังใจผู้ร่วมงาน พุดชกจึงให้เกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานได้แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในการหาวิธีป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ให้ความสนใจที่จะปรับปรุงการทำงานแบบเก่าๆ วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในการทำงานโดยใช้ข้อมูลหลักฐาน แจ้งให้ผู้ร่วมงานให้ทราบถึงปัญหาที่กำลังประสบอยู่ ส่งเสริมให้ผู้ร่วมงาน พุดคุยคิดวิเคราะห์ ใช้วิธีตั้งคำถามเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นกระตุ้นทางปัญญาของทีมและสมาชิก แก้ไขปัญหาด้วยการกระจายอำนาจอย่างมีเป้าหมายร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับประโยชน์

2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และประสิทธิผลการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ดังนี้

การตอบคำถามถึงปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพ เริ่มต้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อาจหมายถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกองทุนฯ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการ ซึ่งการที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการได้นั้น ต้องมีปัจจัยสนับสนุนสองประการ (สุรียา ธิศาเวช, 2544; อ่างอิงจากกรมอนามัย, 2550) คือ ปัจจัยภายใน อันได้แก่บริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ผู้นำที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ที่ต่างกัน ความรู้ความเข้าใจและความสนใจของสมาชิก ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน และปัจจัยภายนอก อันหมายถึง กฎหมายระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกองทุน หน่วยงานราชการ ธนาคาร องค์กรภาคประชาสังคม และภาคเอกชน

ผู้นำเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยผู้นำจะต้องมีอำนาจในการตัดสินใจ และสามารถดึงผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการได้ด้วย ซึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้นำ (อุษณีย์ คุบุตร, 2556; House & Dessler, 1974; อ้างอิงจาก เกศแก้ว วิมลมาลา, 2539) ที่มีจิตอาสา สามารถสร้างแรงบันดาลใจ และกระตุ้นให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน ตลอดจนอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ได้ โดยวัตถุประสงค์ของนโยบายกองทุนหมู่บ้านกำหนดให้ผู้นำเป็นตัวกลางทางประชาธิปไตยในการเลือกทางออกให้แก่สมาชิกและชุมชน ดังนั้นผู้นำต้องเสียสละที่จะเป็นตัวแทนของสมาชิกรับฟังความต้องการและมีความหนักแน่นด้วยวุฒิภาวะพร้อมจะเป็นแบบอย่างให้สมาชิกปฏิบัติตาม

เมื่อมีบุคคลและกลุ่มบุคคล และผู้นำมาร่วมกันบริหารจัดการแล้ว กระบวนการบริหารจัดการในการศึกษาค้นคว้านี้ แบ่งออกเป็น 5 ชั้น (Szentendre, 1970; อ้างอิงจาก สถาบันพระปกเกล้า, 2545; มন্ত্রী กระพุ่มมลาย, 2546; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546; โกวิทย์ พวงงาม, 2545; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542; Erwin, 1976; อ้างอิงจาก ยุพาพร รูปงาม, 2545; สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546; กรมอนามัย, 2550) ได้แก่

(1) การวางแผนเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นนโยบาย เกิดจากการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติโดยการมอบหมายให้หน่วยงานรับผิดชอบในวาระเริ่มแรก คือ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่มีบุคลากรที่มีทักษะด้านกระบวนการชุมชนหลายระดับ เช่น ระดับตำบล มีผู้ประสานงาน “พัฒนากร” ระดับอำเภอมีผู้บริหาร “พัฒนาการอำเภอ” และระดับจังหวัด “พัฒนาการจังหวัด” บุคลากรเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้านการวางแผนตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ในด้านของเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐบาล กำหนดแผนงานโดยการกำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการเป็นระเบียบของทางราชการให้ทุกจังหวัด แต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ (มีหัวหน้าส่วนราชการจาก 17 หน่วยงาน ตัวแทนภาคประชาชน จำนวน 5 คน และตัวแทนจากกรมการกองทุน จำนวน 5 คน เป็นกรรมการ) ส่วนระดับตำบลให้รับคำสั่งจากจังหวัด มอบหมายพัฒนากรดำเนินการในระดับหมู่บ้านและชุมชน ดังนั้นเมื่อคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ มีมติให้ดำเนินการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน พัฒนากรจะประสานผู้นำชุมชน ให้เชิญตัวแทนครัวเรือนเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อกำหนด แนวทางปฏิบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการของนโยบาย เปิดโอกาสให้ตัวแทนครัวเรือน เสนอความคิดเห็น ความต้องการ ข้อจำกัดต่าง ๆ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแล้วจึงให้ลงมติเพื่อรับรองผลการดำเนินการในขั้นตอนนี้ ๆ ในแต่ละประเด็นเมื่อตกลงได้แล้วจะกำหนดแผนงานได้ เช่น จะให้ผู้นำ หรือตัวแทนครัวเรือน คนใด มีหน้าที่อะไร รับผิดชอบอย่างไร รายงานอย่างไร หากกระบวนการใดมีข้อขัดข้องพัฒนากรต้องให้ความรู้แก่ประชาชนเพิ่มเติมหรือฝึกปฏิบัติต่อไปจนกว่าหมู่บ้านหรือชุมชนจะสามารถทำได้

(2) การตัดสินใจระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ฉบับที่ 2 และแก้ไขเพิ่มเติม ระเบียบวิธีการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านไว้กว้าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจส่วนใหญ่ระเบียบกำหนดสัดส่วนให้ชุมชนมีมติเห็นชอบได้ สัดส่วน 3 ใน 4 แต่ประเด็นที่มีได้กำหนดได้ให้ชุมชนเป็นฝ่ายกำหนดแผนงานและตัดสินใจได้แต่ต้องไม่ขัดต่อหลัก

กฎหมายและจารีตประเพณี มีขั้นตอนการตัดสินใจ คือ เมื่อหมู่บ้านหรือชุมชนต้องเสนอขออนุมัติต่อผู้กำหนดนโยบาย ให้พัฒนากรแจ้งผู้นำในชุมชนเชิญตัวแทนครัวเรือนที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการสมัครเป็นสมาชิก จากนั้นให้เสนอตัวแทนสมาชิกขึ้นมาเป็นกรรมการ จำนวน 9-15 คน แล้วให้คนที่ได้รับคัดเลือกมาประชุมคัดเลือก ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิกและคณะกรรมการตำแหน่งอื่น ๆ เพื่อเป็นผู้นำในการบริหารจัดการกองทุนต่อจากผู้นำชุมชน และหากหมู่บ้านหรือชุมชนมีความต้องการตามนโยบายแล้วให้ประชุมขอความเห็นชอบโดยลงมติด้วย สัดส่วน 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด หากผ่านมติของที่ประชุมในหมู่บ้านและชุมชนแล้วให้ผู้นำที่เป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เสนอผลการประชุมผ่านความเห็นชอบของคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) เป็นผู้ตัดสินใจตามลำดับ

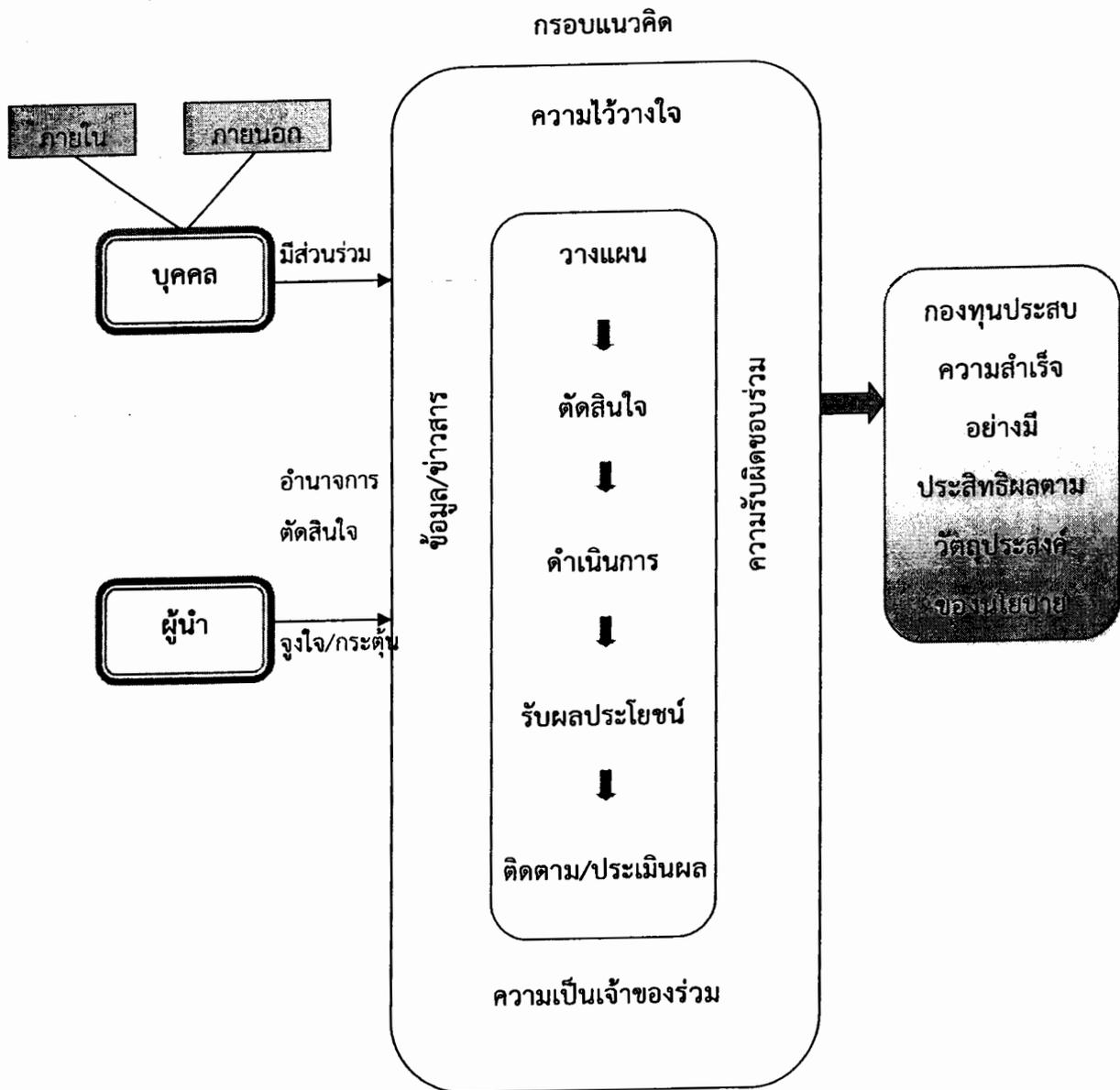
(3) การดำเนินการในการกำหนดนโยบายย่อยในระดับหมู่บ้านให้คณะกรรมการเชิญสมาชิกเข้าร่วมประชุม แจ้งความต้องการและวัตถุประสงค์ในนโยบายหลัก เป็นการสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนที่มีส่วนร่วมในนโยบาย เมื่อสมาชิกทราบแล้วให้เสนอแนวคิดตามต้องการ ปัญหาอุปสรรคเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล หลังจากนั้นต้องให้สิทธิสมาชิกตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การโหวตหรือลงคะแนน ตัดสินใจกำหนดทางเลือกอย่างไร โดยเฉพาะประชุมสามัญเพื่อกำหนดทิศทางการบริหารงาน ต้องประสานพัฒนากร ผู้ประสานงานประจำตำบล เข้าร่วมดำเนินการเพื่อวางแผนงานให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการ เพื่อเป็นการกำกับดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

(4) การร่วมรับผลประโยชน์เมื่อแรกตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้กำหนดไว้เป็นระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านหรือชุมชนซึ่งสมาชิกได้ยอมรับข้อบังคับไว้แล้ว หากกองทุนมีผลประกอบการจะจัดสรรอย่างไร เช่น ตอบแทนคณะกรรมการ เฉลี่ยคืนสมาชิก สร้างสวัสดิการสวัสดิภาพแก่สมาชิก บริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ สมทบกองทุน ประกันความเสี่ยง และอื่น ๆ โดยวิธีการจัดสรรคณะกรรมการต้องปิดบัง รាយงานผลทางการบริหาร และแสดงบัญชีให้สมาชิกทราบสัดส่วนโดยประธานเชิญสมาชิก เข้าร่วมประชุม เพื่อให้สมาชิกได้ตัดสินใจว่าผลประกอบการที่คณะกรรมการดำเนินงานมาจะเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ โดยการลงคะแนนสัดส่วน 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิก แล้วทำการบันทึกรายงานการประชุม แจ้งความประสงค์ในการจัดสรรกำไรผ่านคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระดับอำเภอ เป็นผู้เห็นชอบให้จัดสรรกำไรได้

(5) การติดตามประเมินผลในระดับของการกำกับดูแลนโยบาย คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ส่วนในการประเมินผลในระดับกลางนั้นคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอเป็นตัวแทนภาครัฐในการประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในรอบปี ส่วนการประเมินผลที่เกิดกระบวนการที่สำคัญที่สุดคือ สมาชิก เมื่อกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีแผนการพัฒนาสมาชิกจะเป็นฝ่ายลงมติที่ประชุมว่าจะสามารถปฏิบัติได้ตามนโยบายกำหนดหรือไม่ เต็มใจหรือได้รับผลกระทบอย่างไร สมาชิกจะสะท้อนผ่านการประชาคมซึ่งวิธีการมีความสำคัญมากสำหรับสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ถึงแม้การประเมินในระดับสูงสุดจะมีผลเช่นใด ขั้นสุดท้าย

ของการบริหารจัดการ เมื่อได้ข้อมูลและสารสนเทศจากการประเมินผลแล้ว ข้อมูลและสารสนเทศดังกล่าวจะถูกนำไปพิจารณาเพื่อวางแผนใหม่ให้สอดคล้องกับบริบททางการบริหาร และบริบทชุมชนอีกครั้ง หากสิ่งใดที่ไม่สามารถชี้ชัดได้ตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง สมาชิกจะเป็นฝ่ายลงมติในที่ประชุมว่าชุมชนจะสามารถปฏิบัติได้ตามนโยบายหรือไม่ ซึ่งผู้ที่อยู่ในนโยบายของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะคุ้นเคยกับข้อสรุปที่ว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน/ชุมชน”

ซึ่งในกระบวนการบริหารจัดการนี้ จะต้องประกอบด้วยปัจจัยหรือเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ นั่นคือ ผู้ที่มีส่วนร่วมจะต้องมีความไว้วางใจ (ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542) เมื่อมีการกระจายอำนาจหรือแบ่งหน้าที่กันทำแล้ว ผลการปรากฏผลการปฏิบัติเช่นใดต้องหาทางออกร่วมกันประชุมปรึกษาหารือเพื่อแสดงความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบต่อผลอันเกิดจากการวางแผนร่วมกัน (Mathews, 1999; อ้างอิงจาก อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2553; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542) หากแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้ผิดพลาด ความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ ความรับผิดชอบต่อการดำเนินการ ต้องทบทวนผลการดำเนินการ ตรวจสอบความบกพร่องศึกษาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขให้ตรงกับความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียด้วยความยุติธรรม นอกจากนี้ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการยังต้องรู้สึกว่าเป็นเจ้าของกองทุนฯ ร่วมกัน เพราะเมื่อผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนรู้สึกว่าเป็นหุ้นส่วนของกองทุนฯ แล้ว ก็จะทำให้มีแรงจูงใจในการดำเนินการกองทุนให้ประสบความสำเร็จ (กมลลักษณ์ ศิษยนันท์, 2545; มนตรี กระพุ่มมัลย์, 2546; Mathews, 1999; อ้างอิงจาก อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2553; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546) และสุดท้าย ผู้ที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนจะต้องมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และสามารถป้อนกลับข้อมูลข่าวสารที่สำคัญอันนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารจัดการกองทุนได้ (ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546)

การบริหารจัดการกองทุนแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพกรณีศึกษา กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานีการศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาศึกษาการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์การสัมภาษณ์ส่วนบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้นำหรือผู้บริหาร กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานีประกอบด้วยคณะกรรมการและสมาชิก โดยมีขั้นตอนและวิธีการดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากร

ประชากรที่ศึกษาซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

3.1.1.1 ประชากรที่เป็นสมาชิกทั้งหมดของกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้และบ้านทองสวัสดิ์ โดย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2557 ประชากรทั้งหมดของกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้จำนวน 1,168 คน และบ้านทองสวัสดิ์ จำนวน 506 คน รวมประชากรทั้งหมด จำนวน 1,674 คน

3.1.1.2 ประชากรที่เป็นคณะกรรมการซึ่งมาจากการเลือกของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้และบ้านทองสวัสดิ์ โดย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2557 จำนวน 23 คน

ตารางที่ 3.1 ประชากรในการวิจัยทั้งหมด

พื้นที่	ประชากรทั้งหมด	คณะกรรมการบริหาร
ปลาตุ๊กใต้	1,168 คน	12 คน
ทองสวัสดิ์	506คน	11 คน
รวม	1,674คน	23 คน

3.1.3 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย โดยใช้วิธีการสุ่มแบบยึดจุดมุ่งหมาย(Purposive sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา โดยเลือกบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ คณะกรรมการบริหารกองทุน พัฒนาการประจำตำบล ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภา อบต. ประธานเครือข่ายระดับอำเภอ และผู้รับบริการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่างเลือกได้ 3 กลุ่ม หลังจากผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอที่จะตอบคำถามวิจัยให้มั่นใจได้ว่าจะมีความถูกต้องน่าเชื่อถือเพียงไร จึงเลือกสัมภาษณ์

ผู้รับบริการหลาย ๆ ด้าน ทั้งผู้ที่ได้รับประโยชน์และไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ใน 2 กองทุน โดยเลือกกลุ่มศึกษาตามวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Method) (ชาย โพธิสิตา, 2550: 156-157) เป็นการทดสอบแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อพิจารณาว่า ถ้าเก็บข้อมูลต่างเวลา ต่างสถานที่ และผู้ให้ข้อมูลต่างคนจะยังได้ข้อมูลเหมือนเดิมหรือไม่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

3.1.3.1 ผู้บริหารและสมาชิกประกอบด้วย ประธาน คณะกรรมการที่เป็นผู้ให้บริการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

3.1.3.2 พัฒนาการ/ผู้ใหญ่บ้าน/ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) /ประธานเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระดับอำเภอเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์โดยอ้อมจากนโยบายที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดและเปลี่ยนแปลงนโยบาย มีส่วนสนับสนุนติดตามการดำเนินงานกิจกรรมในชุมชนและรับทราบข้อมูลข่าวสารของกองทุน

3.1.3.3 ผู้รับบริการกองทุนได้ริเริ่มทำกิจกรรมอื่น นอกเหนือจากการให้บริการหลักทางการเงินของกองทุน จึงมีกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกโดยตรง ได้รับบริการจากกองทุน

เพื่อให้ได้ตัวอย่างที่เหมาะสมที่จะตอบคำถามการวิจัยตามจุดมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยนี้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างนี้อาจไม่สามารถจะเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมดได้ (ชาย โพธิสิตา, 2550: 127-129) โดยได้กลุ่มตัวอย่างดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ตัวอย่าง	บ้านปลาตุ๊กใต้ (คน)	บ้านทองสวัสดิ์ (คน)	รวมจำนวน (คน)
1) ผู้บริหาร/สมาชิก	1	1	4
2) พัฒนาการประจำ ตำบล	1	1	2
3) ผู้ใหญ่บ้าน	1	1	2
4) สมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล	2	2	4
5) ประธานเครือข่าย ระดับอำเภอ	1	1	2
6) ผู้รับบริการ	5	5	10
รวม	11	11	24

3.2 วิธีการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้

3.2.1 การศึกษาที่ใช้ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล การสำรวจเอกสาร ได้แก่ รายงานผลการดำเนินงาน ระเบียบ กฎหมายและแนวทางปฏิบัติของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริง เกี่ยวกับปรากฏการณ์ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลการปฏิบัติของกองทุนหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดกระบวนการบริหารของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

3.2.2 การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็คือกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ในข้อ 3.1.3 โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องตัวแปร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่เน้นคำถามปลายเปิดเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลโดยมีแนวทางดังนี้

3.2.2.1 แนวทางการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ (1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (2) การสนทนากลุ่ม (focus group) โดยใช้แนวสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มโดยการนัดหมายให้ผู้ข้อมูลรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ แนวทางการสัมภาษณ์เป็นดังนี้

1) ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง อย่างไร

- 1.1) มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
- 1.2) มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วางแผน ประชาคม
- 1.3) มีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ
- 1.4) มีส่วนร่วมในการรับประโยชน์
- 1.5) มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผล

2) ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดที่ทำให้กองทุนเกิดการมีส่วนร่วมและมีศักยภาพ

- 2.1) คณะกรรมการในด้านความรู้ความสามารถและประสบการณ์
- 2.2) ทักษะด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ของชุมชน
- 2.3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 2.4) หลักการบริหารจัดการ
- 2.5) การวางแผนการพัฒนาติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงาน
- 2.6) กระบวนการคิดด้านการมีส่วนร่วม
- 2.7) ด้านบริบทของชุมชน

3) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีวิธีการดำเนินงานด้านต่าง ๆ

อย่างไร

- 3.1) ด้านวางแผน
- 3.2) ด้านตัดสินใจ
- 3.3) ด้านดำเนินการ
- 3.4) ด้านรับผลประโยชน์
- 3.5) ด้านติดตาม/ประเมินผล

... 3.3.1 ការវិនិយោគ... 3.3.2 ការវិនិយោគ... 3.3.3 ការវិនិយោគ...

3.3 ការវិនិយោគ

... 3.2.3.2 ការវិនិយោគ... 3.2.3.1 ការវិនិយោគ...

... 3.2.3 ការវិនិយោគ... 3.2.3.1 ការវិនិយោគ...

ตารางที่ 3.3 วิธีการเก็บข้อมูล จำแนกตามแหล่งข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง	สัมภาษณ์		สังเกต		Focus group	เอกสาร
	ทางการ	ไม่เป็นทางการ	ทางการ	ไม่เป็นทางการ		
ผู้บริหาร	/	/	/		/	/
สมาชิก	/	/	/		/	
พัฒนากร/ผู้ใหญ่บ้าน/ สมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบล./ประธานเครือข่าย กองทุนฯ ระดับอำเภอ	/	/	/		/	/
ผู้รับบริการ		/		/		

3.3.2 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ภาคสนามจากกลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายหลัก ผู้วิจัยได้ใช้แนวคำถาม (Interview guideline) ที่มีเนื้อหาหลักโดยมีเป้าหมายหลักให้ประชากรต่อคำถามตามโจทย์หรือวัตถุประสงค์การวิจัยในครั้งนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวคำถามเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ตอบคำถามตามแนวทางที่กำหนดไว้ในกฎหมายและข้อปฏิบัติประเด็นการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านปลอดได้ หมู่ 16 ตำบลไรร้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

3.3.3 การสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (Focus group)

3.3.4 ลำดับการจัดเก็บข้อมูล

3.3.4.1 ผู้บริหารและสมาชิกดำเนินการ 2 ขั้นตอน ในระหว่างดำเนินการมีการสังเกตและบันทึกข้อข้อมูล ระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ - มิถุนายน 2558 ดังนี้

1) นัดประชุมประธาน คณะกรรมการทุกคน และสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เพื่อทบทวน ยืนยัน ข้อมูลทุกด้านของกองทุนร่วมกัน

2) แบ่งกลุ่มในแบบ Focus group เพื่อแยกเก็บข้อมูล การสัมภาษณ์คณะกรรมการ เลือกตามหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน และสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

3.3.4.2 พัฒนาการ/ผู้ใหญ่บ้าน/ ส.อบต./ประธานเครือข่ายกองทุนฯ ระดับอำเภอ สัมภาษณ์วิธีการ ข้อสั่งการ ลำดับบังคับบัญชาในส่วนสนับสนุนติดตามการดำเนินงานกิจกรรม ในชุมชน ขอความร่วมมือด้านข้อมูล ผลการติดตาม วิธีการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ สมาชิก เจ้าหน้าที่รัฐหรือบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และจุดเด่น จุดด้อยของกองทุน ในระหว่างดำเนินการ มีการสังเกต และบันทึกข้อข้อมูล

3.3.4.3 ผู้รับบริการกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกโดยตรง ที่เคยได้รับบริการ รับประโยชน์ จากกองทุนสัมภาษณ์ขั้นตอนวิธีการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมด้านต่าง ๆ

ความพึงพอใจนโยบาย การเข้าถึงบริการ ความยุติธรรมโปร่งใส การตรวจสอบ ลักษณะของคณะกรรมการและสมาชิกในภาพรวม แผนงาน ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับรู้บทบาทและการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ จุดเด่น จุดด้อยของกองทุน ในระหว่างดำเนินการมีการสังเกต และบันทึกข้อข้อมูล

3.4.5 การสังเกตการณ์ มีขั้นตอนดังนี้

3.4.5.1 ประสานประสานกองทุนหมู่บ้าน พัฒนาการประจำตำบล ประธานเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ เพื่อเข้าไปสังเกตการณ์ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกลุ่มพร้อมนัดพบผู้ให้ข้อมูล

3.4.5.2 สังเกตการณ์ปฏิบัติงานจริงของแต่ละกิจกรรม และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์เนื้อหา และนำมาสู่หัวข้อในการสนทนากลุ่ม กอปรกับแนวทางการสัมภาษณ์ต่อไป

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการ สำหรับในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการเก็บรวบรวมข้อมูลจำเป็นต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่

3.4.1 การสำรวจเอกสารต่างๆ ที่เป็นตัวบทกฎหมาย ระเบียบที่ว่าด้วยการบริหารกองทุนหมู่บ้าน บันทึกการประชุมของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน บทวิเคราะห์รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.4.2 การสัมภาษณ์แบบหยั่งลึกทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับกลุ่มตัวอย่างที่ระบุไว้ในกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามแบบหยั่งลึก (in-depth interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งประชากรกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด การดำเนินการเก็บข้อมูลในช่วงการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนหมู่บ้าน และการสัมภาษณ์แบบกลุ่มเพื่อศึกษาปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดความสำเร็จ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม 2558

3.4.3 จากการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากผู้วิจัยได้มีส่วนในการเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุน

3.5 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อตอบคำถามการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้จึงวางระบบการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.5.1 จำแนกชนิดข้อมูลแต่ละกรณี โดยจำแนกรูปแบบ การเข้ามามีส่วนร่วม และรูปแบบการบริหารจัดการ รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากกรณีต่างๆ ว่าเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อใด กับใครและอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ขั้นต่อไป

3.5.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Context analysis) โดยพิจารณาจากเอกสารและข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์ความหมายทางภาษาโดยตรง และวิเคราะห์ความหมายทางความรู้สึกหรือนัยที่แอบแฝงอยู่ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แต่ละประเด็น จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา วิเคราะห์เทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีควบคู่บริบท

3.5.3 พิจารณาวิธีการของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ถึงบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน กลุ่มผลประโยชน์ และสภาพแวดล้อมของสถานการณ์ที่มีผลต่อความสำเร็จ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านให้ประสบความสำเร็จ

3.5.4 วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้รับประโยชน์กับผู้นำท้องถิ่น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับเจ้าหน้าที่รัฐ ว่าปัจจัยใดที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้ามาบริหารจัดการให้เกิดความสำเร็จ

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพกรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาการดำเนินงานระหว่างปี 2552-2557 ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลได้ดังนี้

4.1 ข้อมูลพื้นฐาน

4.1.1 กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้

กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ที่ 16 ตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จัดตั้งขึ้นครั้งแรกในวันที่ 6 กรกฎาคม 2544 ตามนโยบายของรัฐบาล สนับสนุนการจัดตั้งโดยคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับอำเภอ ได้รับเงินจัดสรรจากรัฐบาลในวันที่ 22 กันยายน 2544 มีข้อมูลทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่

4.1.1.1 ด้านโครงสร้าง

ชื่อ กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้จัดตั้งตามประกาศกรมการปกครองการ พ.ศ. 2544 และเมื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ได้ใช้รหัสกองทุนเป็นรหัสเดียวกับรหัสของหมู่บ้านคือ 34011216 ซึ่งตัวเลขในรหัสนี้มีความหมายคือ 34 หมายถึง จังหวัดอุบลราชธานี 01 หมายถึง อำเภอเมืองอุบลราชธานี 12 หมายถึงตำบลไร่น้อย และ 16 หมายถึง บ้านปลาตุ๊กใต้

จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ มีจำนวน 420 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,168 คน จำนวนครัวเรือนที่เป็นสมาชิก จำนวน 123 ครัวเรือน มีสมาชิกจำนวน 137 คน จำนวนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีจำนวน 12 คน เป็นเพศชาย 4 คน เพศหญิง 8 คน ได้รับการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 โดยนายทะเบียนจังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ในวันที่ 20 พฤษภาคม 2550 หมายเลขทะเบียนที่ อบ 11/2550

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ในครั้งแรกที่จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านปี พ.ศ. 2544 ตามระเบียบสำนักเลขาธิการรัฐมนตรี ว่าด้วยการคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2-3) พ.ศ. 2544 มีคณะกรรมการที่หมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ประชาคมคัดเลือก มีจำนวน 15 คน ในปัจจุบันบริการจัดการภายใต้ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วย การจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 - 2553 มีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 12 คน

1) ระเบียบข้อบังคับ

ครั้งแรกที่จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านปี พ.ศ. 2544 กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้บริหารจัดการตามระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2-3) พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นรูปแบบของ คณะบุคคล โดยมีการประชาคมคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มาดำเนินการบริหารจัดการ จำนวน 15 คน และร่างข้อบังคับโดยการสนับสนุนของคณะกรรมการสนับสนุนและติดตาม การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นประธาน พัฒนาการ อำเภอเป็นเลขานุการ หน่วยงานราชการ และธนาคารออมสิน สนับสนุนการดำเนินงาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการตราพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 และ หลังจากนั้นระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ว่าด้วยการรับจดทะเบียนนิติบุคคลของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่กำหนด ให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทุกแห่งทั่วประเทศจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ภายหลังจากนั้นกองทุน หมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้ขอจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเสร็จสิ้นในปี 2550 กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้บริหารจัดการในรูปแบบของนิติบุคคล ในปัจจุบันบริการจัดการภายใต้ระเบียบคณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติ พ.ศ. 2551 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2552 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553 และกองทุน หมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้ปรับปรุงระเบียบข้อบังคับให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายตลอดมา

2) ที่ทำการ

ที่ทำการเดิมตั้งอยู่ที่บ้านประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ต่อมาปี พ.ศ. 2550 กองทุนหมู่บ้านได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลไร่น้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ให้ก่อสร้างที่ทำการกองทุนขึ้นใหม่ ในพื้นที่ด้านหน้าของวัดบ้านปลาตุ๊กใต้ ติด กับถนนอุบล-ตระการ ซึ่งทางชุมชนและวัดบ้านปลาตุ๊กใต้ได้บริจาคให้แก่กองทุนหมู่บ้าน เป็นอาคาร ชั้นเดียวไม่มีเลขที่ เปิดบริการสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันจันทร์และวันพฤหัสบดี

4.1.1.2 ด้านทุน

กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้รับเงินจัดสรรจากรัฐบาลในวันที่ 22 กันยายน 2544 และในระหว่างปี พ.ศ. 2552 ได้รับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมือง ระยะที่ 2 จำนวน 400,000 บาท และในปี พ.ศ. 2556 ได้รับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่ม ทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระยะที่ 3 อีกจำนวน 1,000,000 บาท

ฐานะเงินทุนหมุนเวียน แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ส่วนที่ 1 บัญชีเงิน จัดสรรจากรัฐบาล (บัญชี 1) มีเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 1,560,169.62 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 เงินเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 11.44 บัญชีเงินหุ้นและสัจจะ (บัญชี 2) มีเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 421,520.00 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 สมาชิกมีส่วนร่วมในการออม ร้อยละ 30.11 บัญชีเงินกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (บัญชี 3) 1,913,607.78 บาท นับจาก ปี พ.ศ. 2544-2555 และบัญชีในกิจกรรมสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านปลาตุ๊กใต้ (บัญชี 4) จำนวน 1,493,386.43 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 สมาชิกมีส่วนร่วมในการระดมทุน ร้อยละ

106.67 รวมเงินทุนหมุนเวียนทั้งสิ้น จำนวน 5,388,683.33 บาท (ห้าล้านสามแสนแปดหมื่นแปดพันหกร้อยสามสิบสามบาทถ้วน) ข้อมูล ณ วันที่ 24 กันยายน 2555ทรัพย์สินของกองทุน มีมูลค่า 520,800 บาท ได้แก่ อาคารที่ทำการ คอมพิวเตอร์ พร้อมอุปกรณ์, ตู้เก็บเอกสาร เคาะเตอร์ ตูยเย็น พัดลม โต๊ะ และเก้าอี้

4.1.1.3 ด้านการบริหารจัดการทุน

การรับฝากเงิน สมาชิกได้ฝากเงินในรูปแบบเงินหุ้นและสัจจะ จำนวน 421,520.00 บาท และฝากเงินแบบสะสมทรัพย์ จำนวน 1,493,386.43 บาท

การกู้ยืม สมาชิกได้กู้ยืมเงินตามวัตถุประสงค์ของสมาชิกและจัดทำโครงการที่ยื่นขอกู้เงิน ได้แก่ ด้านการเกษตร จำนวน 87 ราย เป็นเงิน 2,240,000 บาท ด้านค้าขาย จำนวน 21 ราย เป็นเงิน 640,000 บาท ด้านอุตสาหกรรม จำนวน 8 ราย เป็นเงิน 210,000 บาท ด้านการศึกษา จำนวน 20 ราย เป็นเงิน 300,000 บาท และกู้เพื่อบรรเทาปัญหาฉุกเฉิน จำนวน 12 ราย เป็นเงิน 120,000 บาท รวมทั้งสิ้น 148 ราย เป็นเงิน 3,510,000 บาท

1) ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

ด้านแผนงานกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้ ได้จัดประชุมเพื่อยืนยันข้อมูลประกอบการขอรับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระยะที่ 3 จำนวน 1,000,000 บาท ซึ่งจะสามารถดำเนินการต่อไปได้ในปี พ.ศ. 2556- 2557 ดังนี้

1.1) แผนการใช้จ่ายเงินของกองทุน

1.1.1) การให้กู้ยืมกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 1,000,000 บาท โดยให้ยืมรูปแบบกลุ่ม จำนวน 25 ราย วงเงิน 400,000 บาทและให้กู้ยืมในรูปแบบปัจเจกบุคคล จำนวน 45 รายวงเงิน 600,000 บาทกิจกรรมในการใช้เงินกู้ ได้แก่ ด้านการเกษตร จำนวน 38 ราย วงเงิน 400,000 บาท ด้านค้าขาย จำนวน 7 ราย วงเงิน 200,000 บาท และด้านอุตสาหกรรม วงเงิน 400,000 บาท

1.1.2) การจัดระบบสวัสดิภาพและสวัสดิการเพื่อสมาชิกกองทุน และเพื่อสาธารณประโยชน์จำนวน 33,000 บาท โดยให้จัดเป็นสวัสดิภาพ จำนวน 10,000 บาท สวัสดิการ จำนวน 15,000 บาท และสาธารณประโยชน์ จำนวน 8,000 บาท

1.2) แผนการสร้างระบบสวัสดิภาพหรือสวัสดิการ จัดทำ 3 รูปแบบคือ สมาชิกทำเอง กองทุนทำให้อ และให้องค์กรภายนอกทำ

1.2.1) ในด้านของสมาชิก กองทุนหมู่บ้านจะให้สมาชิก ลงทุน บริหารความเสี่ยงสินเชื่อของสมาชิก โดยให้สมาชิกชำระเงินประกันความเสี่ยงสำหรับรายที่ขอกู้ยืมเงิน ในกรณีผู้กู้เสียชีวิตผู้ค้ำประกันและครอบครัวไม่ต้องชำระคืนเงินกู้แก่กองทุน

1.2.2) กองทุนจะให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่เสียชีวิต ไม่ว่าจะ กู้ยืมเงินหรือไม่ก็ตาม โดยการให้จ่ายเงินสงเคราะห์แก่ครอบครัวของสมาชิกที่เสียชีวิต

1.2.3) กองทุนประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกบริหารความเสี่ยงใน ครอบครัวโดยการรวมกลุ่มของสมาชิกเป็นกลุ่มย่อย ๆ และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านรับรองขอ มูลเพื่อสมัครเป็นสมาชิกของบริการทรัพย์สินมั่นคงของธนาคารออมสิน เพื่อฝากเงินและรับประโยชน์ ด้านประกันชีวิต โดยที่เงินฝากยังคงเป็นสิทธิ์ของสมาชิกสามารถถอนคืนได้

4.1.1.4 ด้านการระดมทุน

- 1) กองทุนเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกครัวเรือน สมัครเป็นสมาชิกได้ทุกวันทำการของกองทุน และฝากเงินหุ้นและสัจจะ ได้ในสัปดาห์แรกของเดือน
- 2) สมาชิก สามารถฝากเงินกับกิจกรรมย่อยของกองทุนในรูปแบบสถาบันการเงิน ภายใต้เงื่อนไขพิเศษได้ทุกวันทำการ และสามารถได้รับประโยชน์ตามระเบียบข้อบังคับของกองทุน

4.1.1.5 ด้านการพัฒนากิจกรรมร่วมกับชุมชน

1) กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊ก เปิดที่ทำการให้หน่วยงานทางราชการได้ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการประสานงาน เช่น สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดอุบลราชธานี บริการในรูปแบบเป็นศูนย์รับรายงานตัวและทำกิจกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ สำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี(สนจ.ธ.ก.ส.อุบลราชธานี) สนับสนุนให้ที่ทำการเป็นจุดบริการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน และสำนักงานปกครองอำเภอเมือง สนับสนุนให้เป็นศูนย์ใกล้เคียงยุติธรรมระดับตำบล

2) สมาชิกกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้ และประชาชนชาวบ้านปลาตุ๊กได้ ขอให้ที่ทำการกองทุนหมู่บ้านจัดประชุมทำกิจกรรมตามโครงการเร่งด่วนของรัฐบาลได้ เช่น การจัดประชุมเตรียมความพร้อมโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) และประชุมติดตามงานกิจกรรมของกลุ่มอาชีพในชุมชน และหากสถานที่ไม่เพียงพอต่อกิจกรรม ได้มอบหมายให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านประสานงานขอให้สถานที่ในวัดบ้านปลาตุ๊กได้ ได้ตามความเหมาะสม

4.1.2 กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์

กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ที่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี จัดตั้งขึ้นครั้งแรกในวันที่ 9 กรกฎาคม 2544 ตามนโยบายของรัฐบาล สนับสนุนการจัดตั้งโดยคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับอำเภอ ได้รับเงินจัดสรรจากรัฐบาลในวันที่ 24 กรกฎาคม 2544 มีข้อมูลทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่

4.1.2.1 ด้านโครงสร้าง

ชื่อ กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้จัดตั้งตามประกาศกรมการปกครองการ พ.ศ. 2544 และเมื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ได้ใช้รหัสกองทุนเป็นรหัสเดียวกับรหัสของหมู่บ้านคือ 34260209 ซึ่งตัวเลขในรหัสนี้มีความหมายคือ 34 หมายถึง จังหวัดอุบลราชธานี 26 หมายถึง อำเภอทุ่งศรีอุดมอุบลราชธานี 02 หมายถึงตำบลหนองอัม และ 09 หมายถึง หมู่ที่ 9 บ้านทองสวัสดิ์

จำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านทองสวัสดิ์ มีจำนวน 107 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 506 คน จำนวนครัวเรือนที่เป็นสมาชิก จำนวน 107 ครัวเรือน มีสมาชิกจำนวน 214 คน จำนวนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีจำนวน 11 คน เป็นเพศชาย 3 คน เพศหญิง 8 คน ได้รับการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.

2547 โดยนายทะเบียนจังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ในวันที่ 19 ธันวาคม 2550 หมายเลขทะเบียนที่ อบ 1071/2550

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ในครั้งแรกที่จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านปี พ.ศ. 2544 ตามระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2-3) พ.ศ. 2544 มีคณะกรรมการที่หมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ประชาคมคัดเลือก มีจำนวน 15 คน ในปัจจุบันบริการจัดการภายใต้ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 - 2553 มีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 11 คน

1) ระเบียบข้อบังคับ

ครั้งแรกที่จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านปี พ.ศ. 2544 กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้บริหารจัดการตามระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 และระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2-3) พ.ศ. 2544 ซึ่งเป็นรูปแบบของคณะบุคคล โดยมีการประชาคมคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มาดำเนินการบริหารจัดการ จำนวน 15 คน และร่างข้อบังคับโดยการสนับสนุนของคณะกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับอำเภอ มีนายอำเภอเป็นประธาน พัฒนาการอำเภอเป็นเลขานุการ หน่วยงานราชการ และธนาคารออมสิน สนับสนุนการดำเนินงาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการตราพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 และหลังจากนั้นมีระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ว่าด้วยการรับจดทะเบียนนิติบุคคลของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2549 ที่กำหนดให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทุกแห่งทั่วประเทศจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ภายหลังจากนั้นกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ได้ขอจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลเสร็จสิ้นในปี 2550 กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้บริหารจัดการในรูปแบบของนิติบุคคล ในปัจจุบันบริการจัดการภายใต้ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2552 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2553 และกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้ปรับปรุงระเบียบข้อบังคับให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย

2) ที่ทำการ

ในปี 2544 ที่ทำการตั้งอยู่ศาลากลางบ้าน ซึ่งเป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน คณะกรรมการผู้นำหมู่บ้านได้สร้างโครงหลังคาไว้เพื่อประชุมชาวบ้านยังไม่มีอาคาร ปัจจุบันได้ทำการก่อสร้างอาคารชั่วคราวแทน ซึ่งประชาชนในหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้บริจาคที่ดินให้แก่กองทุนหมู่บ้าน คณะกรรมการจึงได้ขออนุมัติเงินจากกำไรของกองทุนหมู่บ้านก่อสร้างอาคารชั่วคราว เป็นอาคารชั้นเดียวไม่มีเลขที่ เปิดบริการสัปดาห์ละ 2 วัน คือวันและวันพฤหัสบดี

4.1.2.2 ด้านทุน

กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้รับเงินจัดสรรจากรัฐบาลในวันที่ 24 กรกฎาคม 2544 และในระหว่างปี พ.ศ. 2552 ได้รับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระยะที่ 2 จำนวน 200,000 บาท และในปี พ.ศ. 2556 ได้รับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระยะที่ 3 อีกจำนวน 1,000,000 บาท

ฐานะเงินทุนหมุนเวียน แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ส่วนที่ 1 บัญชีเงินจัดสรรจากรัฐบาล (บัญชี 1) มีเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 2,390,110.55 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 เงินเพิ่มขึ้นจากเดิม ร้อยละ 39.01 บัญชีเงินหุ้นและสัจจะ (บัญชี 2) มีเงินทุนหมุนเวียน จำนวน 585,786.59 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 สมาชิกมีส่วนร่วมในการออม ร้อยละ 58.85 บัญชีเงินกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (บัญชี 3) 2,000,000 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 และบัญชีในกิจกรรมสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบบ้านทองสวัสดิ์ (บัญชี 4) จำนวน 2,295,000 บาท นับจากปี พ.ศ. 2544-2555 สมาชิกมีส่วนร่วมในการระดมทุน ร้อยละ 106.67 รวมเงินทุนหมุนเวียนทั้งสิ้น จำนวน 6,685,110.55 บาท (หกล้านหกแสนแปดหมื่นห้าพันหนึ่งร้อยสิบบาทห้าสิบบาทห้าสตางค์) ข้อมูล ณ วันที่ 6 กันยายน 2557 ทรัพย์สิน ของกองทุน มีทรัพย์สินมูลค่า 900,000 บาท ได้แก่ อาคารที่ทำการ คอมพิวเตอร์ พร้อมอุปกรณ์ ตู้เก็บเอกสาร เคาเตอร์ ตู้เย็น พัดลม โต๊ะ และเก้าอี้

4.1.2.3 ด้านการบริหารจัดการทุน

การรับฝากเงิน สมาชิกได้ฝากเงินในรูปแบบเงินหุ้นและสัจจะ จำนวน 393,080 บาท และฝากเงินแบบสะสมทรัพย์ จำนวน 212386.59 บาท

การกู้ยืม สมาชิกได้กู้ยืมเงินตามวัตถุประสงค์ของสมาชิกและจัดทำโครงการที่ยื่นขอกู้เงิน ได้แก่ ด้านการเกษตร จำนวน 93 ราย เป็นเงิน 3,183,000 บาท ด้านค้าขาย จำนวน 19 ราย เป็นเงิน 712,000 บาท ด้านอุตสาหกรรม จำนวน 1 ราย เป็นเงิน 20,000 บาท ด้านการศึกษา จำนวน 5 ราย เป็นเงิน 50,000 บาท ช่าง/บริการ จำนวน 5 ราย เป็นเงิน 50,000 บาท และกู้เพื่อบรรเทาปัญหาฉุกเฉิน จำนวน 9 ราย เป็นเงิน 150,000 บาท รวมทั้งสิ้น 132 ราย เป็นเงิน 4,165,000 บาท

4.1.2.4 ความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

ด้านแผนงานกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ได้จัดประชุมเพื่อยืนยันข้อมูลประกอบการขอรับเงินเพิ่มทุนตามโครงการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระยะที่ 3 จำนวน 1,000,000 บาท ซึ่งจะสามารถดำเนินการต่อไปได้ในปี พ.ศ. 2556- 2557 ดังนี้

4.1.2.5 แผนการใช้จ่ายเงินของกองทุน

1) การให้กู้ยืมกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 1,000,000 บาท โดยให้ยืมรูปแบบกลุ่ม จำนวน 5 ราย วงเงิน 250,000 บาทและให้กู้ยืมในรูปแบบปัจเจกบุคคล จำนวน 114 รายวงเงิน 750,000 บาทกิจกรรมในการใช้เงินกู้ ได้แก่ ด้านการเกษตร จำนวน 75 ราย วงเงิน 500,000 บาท ด้านค้าขาย จำนวน 19 ราย วงเงิน 250,000 บาท ด้านการศึกษา จำนวน 10 วงเงิน 100,000 บาทและอื่น ๆ จำนวน 10 ราย วงเงิน 100,000 บาท

2) การจัดระบบสวัสดิภาพและสวัสดิการเพื่อสมาชิกกองทุนและเพื่อสาธารณประโยชน์จำนวน 20,000 บาท โดยให้จัดเป็นสวัสดิภาพ จำนวน 20,000 บาท สวัสดิการ จำนวน 20,000 บาท รวมเป็นเงิน จำนวน 60,000 บาท

4.1.2.6 แผนการสร้างระบบสวัสดิภาพหรือสวัสดิการ จัดทำ 3 รูปแบบคือ สมาชิกทำเอง กองทุนทำให้อ และให้องค์กรภายนอกทำ

1) ในด้านของสมาชิก กองทุนหมู่บ้านจะให้สมาชิก ลงทุนบริหารความเสี่ยงสินเชื่อกองทุน โดยให้สมาชิกชำระเงินประกันความเสี่ยงสำหรับรายที่ขอกู้ยืมเงิน ในกรณีผู้กู้เสียชีวิตผู้ค้ำประกันและครอบครัวไม่ต้องชำระคืนเงินกู้แก่กองทุน

2) กองทุนจะให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่เสียชีวิต ไม่ว่าจะกู้ยืมเงินหรือไม่ก็ตาม โดยการให้จ่ายเงินสงเคราะห์แก่ครอบครัวของสมาชิกที่เสียชีวิต

3) กองทุนประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกบริหารความเสี่ยงในครอบครัว โดยการรวมกลุ่มของสมาชิกเป็นกลุ่มย่อย ๆ และคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านรับรองข้อมูลเพื่อสมัครเป็นสมาชิกของบริการทรัพย์สินมั่นคงของธนาคารออมสิน เพื่อฝากเงินและรับประโยชน์ด้านประกันชีวิต โดยที่เงินฝากยังคงเป็นสิทธิ์ของสมาชิกสามารถถอนคืนได้

4.1.2.7 ด้านการระดมทุน

1) กองทุนเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกครัวเรือน สมัครเป็นสมาชิกได้ทุกวันทำการของกองทุน และฝากเงินหุ้นและสัจจะ ได้ในสัปดาห์แรกของเดือน

2) สมาชิก สามารถฝากเงินกับกิจกรรมย่อยของกองทุนในรูปแบบสถาบันการเงิน ภายใต้เงื่อนไขพิเศษได้ทุกวันทำการ และสามารถได้รับประโยชน์ตามระเบียบข้อบังคับของกองทุน

4.1.2.8 ด้านการพัฒนากิจกรรมร่วมกับชุมชน

1) กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ เปิดที่ทำการให้หน่วยงานทางราชการได้ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการประสานงาน เช่น สนับสนุนให้ที่ทำการเป็นจุดบริการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน ศูนย์ใกล้เคียงยุติธรรมระดับตำบลและศูนย์ประสานงานกิจกรรมชุมชนทุกๆ ด้าน

2) สมาชิกกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ และประชาชนชาวบ้านทองสวัสดิ์ ขอใช้ที่ทำการกองทุนหมู่บ้านจัดประชุมทำกิจกรรมตามโครงการเร่งด่วนของรัฐบาลได้ เช่น การจัดประชุมเตรียมความพร้อมโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) และประชุมติดตามงานกิจกรรมของกลุ่มอาชีพในชุมชน อบรมกลุ่มอาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นที่จัดตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดิน

3) กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์มีกิจกรรมเด่นๆ อยู่ 4 ด้าน ได้แก่

3.1) ด้านสังคม/จิตใจ

3.1.1) การช่วยเหลือสวัสดิการ เช่น ฌาปนกิจสงเคราะห์/ทุนการศึกษา/คลอดบุตร/

3.1.2) ศึกษาดูงาน/ส่งเสริมงานที่หมู่บ้าน/ส่งเสริมงานผู้สูงอายุ/ส่งเสริมงานบุญประเพณี

3.2) ด้านการเรียนรู้

- 3.2.1) การศึกษาดูงาน/การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกองทุน/
สถาบันการเงินในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียง
 - 3.2.2) ส่งบุคลากรอบรมด้านการบริหารจัดการด้านบัญชี
 - 3.2.3) ส่งเสริมกิจกรรมด้านเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน
 - 3.3) ด้านเศรษฐกิจ
 - 3.3.1) ส่งเสริมการออม/เป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ
 - 3.3.2) ทำให้เงินทุนในหมู่บ้านเกิดการไหลเวียนสร้างฐานรากให้กับ
 - 3.4) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - 3.4.1) ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ
 - 3.4.2) การรักษาความสะอาดในชุมชนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
 - 3.4.3) รณรงค์คนในหมู่บ้านรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายเผาตอฟาง
 - 3.4.4) เป็นหมู่บ้านต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้สมาชิก
- ให้แก่สถาบัน
ชุมชนเข้มแข็ง
ในชุมชนใช้วัดดูดีตามธรรมชาติที่หาได้ในชุมชน

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานของกองทุน

ด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
1) ด้านโครงสร้าง - ระเบียบข้อบังคับ - ที่ทำการ - คณะกรรมการ	- มี 420 ครัวเรือน - ประชากร 1,168 คน - สมาชิก 123 ครัวเรือน - สมาชิก 137 คน - ปรับปรุงตามลำดับการแก้ไข กฎหมาย ผ่านมาแล้ว 4 ฉบับ - มีที่ทำการในปี 2550 พ.ศ. 2544 มี 15 คน ปัจจุบัน 12 คน ประธานคนเดิม	- มี 107 ครัวเรือน - ประชากร 506 คน - สมาชิก 107 ครัวเรือน - สมาชิก 214 คน - ปรับปรุงตามลำดับการแก้ไข กฎหมาย ผ่านมาแล้ว 3 ฉบับ - มีที่ทำการในปี 2552 พ.ศ. 2544 มี 15 คน ปัจจุบัน 11 คน ประธานหมดวาระแล้ว 2 คน
2) ด้านทุน	ทุนหมุนเวียน 5,388,683.33 บาท	ทุนหมุนเวียน 6,685,110.55 บาท
3) ด้านการบริหาร จัดการทุน	- การรับฝากเงิน - ให้บริการกู้ยืมตามความประสงค์ ของสมาชิก	- การรับฝากเงิน - ให้บริการกู้ยืมตามความประสงค์ ของสมาชิก
4) ความก้าวหน้าใน การดำเนินงาน	- ผ่านการประเมินสามารถได้รับเพิ่ม ทุนระยะ 1-2-3 - พร้อมจัดตั้งเป็นสถาบันการเงิน ชุมชน	- ผ่านการประเมินสามารถได้รับ เพิ่มทุนระยะ 1-2-3 - พร้อมจัดตั้งเป็นสถาบันการเงิน ชุมชน
5) แผนการใช้จ่ายเงิน ของกองทุน	- บริหารทุนตามกฎหมายกำหนด - จัดสรรกำไรเพื่อสวัสดิการและ สาธารณะประโยชน์	- บริหารทุนตามกฎหมายกำหนด - จัดสรรกำไรเพื่อสวัสดิการและ สาธารณะประโยชน์

ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานของกองทุน (ต่อ)

ด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
6) แผนการสร้างระบบสวัสดิการหรือสวัสดิภาพ	<p>จัดทำ 3 รูปแบบคือ สมาชิกทำเอง, กองทุนทำให้ และให้องค์กรภายนอกทำได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีแผนบริหารความเสี่ยงด้านสินเชื่อสำหรับผู้กู้ยืม - สวัสดิการฌาปนกิจสมาชิก - สวัสดิการประกันอุบัติเหตุและเสียชีวิตในรูปแบบกลุ่ม 	<p>จัดทำ 3 รูปแบบคือ สมาชิกทำเอง กองทุนทำให้ และให้องค์กรภายนอกทำได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - มีแผนบริหารความเสี่ยงด้านสินเชื่อสำหรับผู้กู้ยืม - สวัสดิการฌาปนกิจ สงเคราะห์รักษาพยาบาล คลอดบุตร สำหรับสมาชิก - สวัสดิการประกันอุบัติเหตุและเสียชีวิตในรูปแบบกลุ่ม
7) ด้านการระดมทุน	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิก รับฝากเงินสัปดาห์แรกของเดือน - บุคคลทั่วไป มีกิจกรรมในลักษณะสถาบันการเงินชุมชนรับฝากเงินในทุกวันทำการ 	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิก รับฝากเงินทุกวันจันทร์ และ พุธ สบตี - บุคคลทั่วไป มีกิจกรรมในลักษณะสถาบันการเงินชุมชนรับฝากเงินในทุกวันทำการ -รับฝากเงินกลุ่มอาชีพ กิจกรรมต่าง ของชุมชน
8) ด้านการพัฒนากิจกรรมร่วมกับชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> -รับรายงานตัวและทำกิจกรรมของผู้ถูกคุมประพฤติ -บริการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน -ศูนย์ไกล่เกลี่ยยุติธรรมระดับตำบล -ที่ทำการ โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) -ศูนย์ประสานงานเครือข่ายระดับตำบล -ศูนย์ศึกษาดูงานประจำอำเภอ -กิจกรรมของกลุ่มอาชีพในชุมชนและศึกษาดูงาน 	<ul style="list-style-type: none"> -จัดบริการเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน -ศูนย์ไกล่เกลี่ยยุติธรรมระดับตำบล -ศูนย์สงเคราะห์ตามโครงการกองทุนแม่ของแผ่นดิน -ที่ทำการ โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) -ศูนย์ประสานงานกิจกรรมชุมชนทุกๆ ด้านเช่น โฮมสเตย์ ฐานความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมด้านยาเสพติด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, ส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน -ศูนย์ประสานงานเครือข่ายระดับตำบล -ศูนย์ศึกษาดูงานประจำอำเภอ

4.2. การบริหารจัดการกองทุนอย่างมีส่วนร่วม

ในการวิเคราะห์การบริหารจัดการกองทุนอย่างมีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยอธิบายโดยใช้กระบวนการบริหารจัดการเป็นกรอบในการอธิบาย โดยจำแนกตามกองทุนดังนี้

4.2.1 กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้

4.2.1.1 การวางแผนเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นนโยบาย เกิดจากการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติโดยการมอบหมายให้มีหน่วยงานรับผิดชอบในวาระเริ่มแรก คือ กรมการพัฒนาชุมชน บุคลากรที่มีทักษะด้านกระบวนการชุมชนหลายระดับ เช่น ระดับตำบล มีผู้ประสานงาน “พัฒนากร” ระดับอำเภอมีผู้บริหาร “พัฒนาการอำเภอ” และระดับจังหวัด “พัฒนาการจังหวัด” บุคลากรเหล่านี้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมด้านการวางแผนตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ชุมชน ในด้านของเจ้าหน้าที่รัฐ รัฐบาลกำหนดแผนงานโดยการกำหนดขั้นตอนการดำเนินโครงการเป็นระเบียบของทางราชการให้ทุกจังหวัดแต่งตั้งคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ (มีหัวหน้าส่วนราชการจาก 17 หน่วยงานตัวแทนภาคประชาชน จำนวน 5 คน และตัวแทนจากราชการกองทุน จำนวน 5 คน เป็นกรรมการ) ส่วนระดับตำบลให้รับคำสั่งจากจังหวัดมอบหมายพัฒนากรดำเนินการในดับหมู่บ้านและชุมชน ดังนั้นเมื่อคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ มีมติให้ดำเนินการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน พัฒนากรจะประสานผู้นำชุมชน ให้เชิญตัวแทนครัวเรือนเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อกำหนด แนวทางปฏิบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการของนโยบาย เปิดโอกาสให้ตัวแทนครัวเรือน เสนอความคิดเห็น ความต้องการ ข้อจำกัดต่าง ๆ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแล้วจึงให้ลงมติเพื่อรับรองผลการดำเนินการในขั้นตอนนี้ ๆ ในแต่ละประเด็นเมื่อตกลงได้แล้วจะกำหนดแผนงานได้ เช่น จะให้ผู้นำ หรือตัวแทนครัวเรือน คนใด มีหน้าที่อะไร รับผิดชอบอย่างไร รายงานอย่างไร หากกระบวนการใดมีข้อขัดข้องพัฒนาการต้องให้ความรู้แก่ประชาชนเพิ่มเติมหรือฝึกปฏิบัติต่อไปจนกว่าหมู่บ้านหรือชุมชนจะสามารถทำเองได้

สำหรับกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ในคราวจัดตั้งกองทุนปี 2544 สมาชิกได้ให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมวางแผนกับคณะกรรมการเป็นอย่างดี พัฒนากรประจำตำบลสามารถดำเนินการแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว (เลขานุการ, สัมภาษณ์วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2558) แต่เมื่อดำเนินการไปได้ถึงปี 2550 คณะกรรมการเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสมาชิก แล้วได้จัดประชุมสมาชิกเพื่อให้เป็นไปตามแผนงานของหลักสูตร สมาชิกส่วนใหญ่ในที่ประชุมมีมติให้คณะกรรมการดำเนินการตามศักยภาพของคณะกรรมการหลาย ๆ คน เนื่องจากเห็นว่าคณะกรรมการทำหน้าที่ได้ดีแล้ว สมควรเป็นผู้ให้บริการแก่ชุมชนตามข้อบังคับตามกรอบการบริหารกิจกรรมที่กำหนดไว้ชัดเจนแล้ว จึงไม่ควรประชุมบ่อย ๆ การเข้าร่วมประชุมของสมาชิก ในระยะหลังจากปี 2550 จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมจึงค่อย ๆ ลดลงจากรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2551-2557 ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะชุมชนที่เจริญอย่างรวดเร็ว ทำให้การเรียกประชุมทำได้ยาก ไม่พร้อมเพรียงกัน ยิ่งเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าสมาชิกและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มักจะโทรศัพท์แจ้งความประสงค์และปัญหาอุปสรรคมากกว่าการเดินทางเข้ามานั่งคุยกันหรือประชุมกัน การวางแผนที่มาจากความต้องการของประชาชนมีส่วนที่ลดลงแต่ยังคงดำเนินงานไปได้ตามนโยบาย

4.2.1.2 การตัดสินใจ

ระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ฉบับที่ 2 และแก้ไขเพิ่มเติม ระบุวิธีการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านไว้กว้าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจส่วนใหญ่ระเบียบกำหนดสัดส่วนให้ชุมชนมีมติเห็นชอบได้ สัดส่วน 3 ใน 4 แต่ประเด็นที่มีได้กำหนดได้ให้ชุมชนเป็นฝ่ายกำหนดแผนงานและตัดสินใจได้แต่ต้องไม่ขัดต่อหลักกฎหมายและจารีตประเพณี มีขั้นตอนการตัดสินใจ คือ เมื่อหมู่บ้านหรือชุมชนต้องเสนอขออนุมัติต่อผู้กำหนดนโยบาย ให้พัฒนากรแจ้งผู้นำในชุมชนเชิญตัวแทนครัวเรือนที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการสมัครเป็นสมาชิก จากนั้นให้เสนอตัวแทนสมาชิกขึ้นมาเป็นกรรมการ จำนวน 9-15 คน แล้วให้คนที่ได้รับคัดเลือกมาประชุมคัดเลือก ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิกและคณะกรรมการตำแหน่งอื่น ๆ เพื่อเป็นผู้นำในการบริหารจัดการกองทุนต่อจากผู้นำชุมชน และหากหมู่บ้านหรือชุมชนมีความต้องการตามนโยบายแล้วให้ประชุมขอความเห็นชอบโดยลงมติด้วย สัดส่วน 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด หากผ่านมติของที่ประชุมในหมู่บ้านและชุมชนแล้วให้ผู้นำที่เป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เสนอผลการประชุมผ่านความเห็นชอบของคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และเสนอขออนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) เป็นผู้ตัดสินใจตามลำดับ

เบื้องต้นการตัดสินใจเป็นไปตามนโยบายกำหนดโดยการมีส่วนร่วมจากการประชุมสมาชิก แต่เมื่อมีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องแล้ว สมาชิกเห็นว่าเหมาะสมแล้วที่จะปฏิบัติตามที่ระเบียบกำหนดไว้ จึงไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมประชุม ให้ประธานและคณะกรรมการ ปฏิบัติตามระเบียบส่วนสมาชิกจะตัดสินใจร่วมกับกรรมการเฉพาะเรื่องที่ยังไม่กำหนดไว้ในระเบียบ และเรื่องใหม่ที่ยังไม่เคยมีมติกำหนดไว้ การแสดงความร่วมมือเชิงกระบวนการจึงลดลง แต่ยังคงให้ความร่วมมือในเชิงการบริหาร เนื่องจากความรู้ที่คณะกรรมการมีนั้นสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก ให้บริการกิจกรรมเดิมๆ ได้โดยไม่จำเป็นต้องเรียกประชุมบ่อย ๆ สังเกตจากการลงชื่อผู้เข้าร่วมประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2551-2557

4.2.1.3 การดำเนินการในการกำหนดนโยบายย่อยในระดับหมู่บ้านให้คณะกรรมการเชิญสมาชิกเข้าร่วมประชุม แจ้งความต้องการและวัตถุประสงค์ในนโยบายหลัก เป็นการสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนที่มีส่วนร่วมในนโยบาย เมื่อสมาชิกรับทราบแล้วให้เสนอแนวคิดตามต้องการ ปัญหาอุปสรรค เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูล หลังจากนั้นใช้วิธีการตามกระบวนการประชาธิปไตย เช่น การโหวต หรือลงคะแนน ตัดสินใจกำหนดทางเลือกอย่างโปร่งใส โดยเฉพาะประชุมสามัญเพื่อกำหนดทิศทางการบริหารงาน ต้องประสานพัฒนากร ผู้ประสานงานประจำตำบล เข้าร่วมดำเนินการเพื่อวางแผนงานให้เป็นไปตามระเบียบของทางราชการ เพื่อเป็นการกำกับดูแลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

การดำเนินการที่คงไว้ซึ่งความโปร่งใส และมีจุดแข็งคือการยึดมั่นในระเบียบและกฎหมาย ทำให้สมาชิกเดินทางเข้ามาใช้บริการด้วยตัวเอง ไม่ต้องให้กรรมการเรียกประชุม อาจจะมีการจัดกระจายไม่พร้อมเพรียงนัก แต่ความสามารถในการให้บริการของคณะกรรมการทำให้การดำเนินการราบรื่น และยังคงความน่าเชื่อถือ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐ และธนาคาร ยังคงติดตามสนับสนุน

ตามนโยบายเช่นเดิม แต่ไม่กำกับควบคุม ให้คำปรึกษาและเชิญคณะกรรมการเข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มทักษะด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ

4.2.1.4 การร่วมรับผลประโยชน์เมื่อแรกตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้กำหนดไว้เป็นระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านหรือชุมชนซึ่งสมาชิกได้ยอมรับข้อบังคับไว้แล้ว หากกองทุนมีผลประกอบการจะจัดสรรอย่างไร เช่น ตอบแทนคณะกรรมการ เฉลี่ยคืนสมาชิก สร้างสวัสดิการ สวัสดิภาพแก่สมาชิก บริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ สมทบกองทุน ประกันความเสี่ยง และอื่น ๆ โดยวิธีการจัดสรร คณะกรรมการต้องปิดบังดุล รายงานผลทางการบริหาร และแสดงบัญชีให้สมาชิกทราบ สัดส่วนโดยประธานเชิญสมาชิก เข้าร่วมประชุม เพื่อให้สมาชิกได้ตัดสินใจว่าผลประกอบการที่คณะกรรมการดำเนินงานมาเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับ โดยการโหวตสัดส่วน 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิก แล้วทำการบันทึกรายงานการประชุม แจ้งความประสงค์ในการจัดสรรกำไร ผ่านคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระดับอำเภอ เป็นผู้เห็นชอบให้จัดสรรกำไรได้

กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ยังคงรูปแบบการประชาคมในการจัดสรรประโยชน์ อยู่เช่นเดิม เพื่อยืนยันความโปร่งใสและเพื่อเป็นการควบคุมภายใน เนื่องจากมีหลายกิจกรรมในที่ทำ การแห่งเดียวกัน ดังนั้น เพื่อความรอบคอบจึงได้ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบวิธีการจัดสรร ด้วยตนเอง

4.2.1.5 การติดตามประเมินผลในระดับของการกำกับดูแลนโยบาย คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินผลเป็นระยะ ๆ ส่วนในการ ประเมินผลในระดับกลางนั้นคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมืองระดับจังหวัด/ระดับอำเภอเป็นตัวแทนภาครัฐในการประเมินผลการดำเนินงานของกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมือง ในรอบปีบัญชี ส่วนการประเมินผลที่เกิดกระบวนการที่สำคัญที่สุดคือ สมาชิก เมื่อกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีแผนการพัฒนาสมาชิกจะเป็นฝ่ายลงมติที่ประชุมว่าจะสามารถ ปฏิบัติได้ตามนโยบายกำหนดหรือไม่ เต็มใจหรือได้รับผลกระทบอย่างไร สมาชิกจะสะท้อนผ่าน การประชาคม ซึ่งวิธีการมีความสำคัญมากสำหรับสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการ พัฒนาการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ ประสงค์ให้มีการดำเนินการโดย หน่วยงานราชการ เนื่องจากต้องการพัฒนามาตรฐานเพื่อยกระดับเป็นสถาบันการเงินชุมชนต้นแบบ และยังขอความร่วมมือให้สมาชิกร่วมประเมินผลทุกระยะ แต่สมาชิกมิได้ให้ความสำคัญ ประธาน กองทุนจึงขอให้กรรมการกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนร่วมประเมินผลหลังสิ้นปีทุกปีก่อนมีการจัดสรร ประโยชน์

4.2.2 กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์

4.2.2.1 การวางแผนสำหรับกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ ในคราวจัดตั้งกองทุนปี 2544 สมาชิกได้ให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมวางแผนกับคณะกรรมการเป็นอย่างดี พัฒนาการประจำตำบล สามารถดำเนินการแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว (พัฒนากรท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์วันที่ 17 มีนาคม 2558) แต่เมื่อดำเนินการไปได้ถึงปี 2550 กองทุนเห็นว่าการเป็นนิติบุคคลสามารถขยายผลไปในส่วน ต่าง ๆ ได้ จึงให้ความสนใจเข้าร่วมการประชุมวางแผน ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะชุมชน

ที่เจริญอย่างรวดเร็ว ทำให้การเข้าถึงแหล่งทุนมีความยุ่งยากมากขึ้น จึงพร้อมเพรียงกัน ที่จะพัฒนา กองทุนในทุก ๆ ด้าน ยิ่งเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้า สมาชิกและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ มักจะโทรศัพท์สั่งงาน มากกว่าการเดินทางเข้ามานั่งคุยกันหรือประชุมกัน การวางแผนที่มาจากความต้องการของประชาชน มีสัดส่วนที่ลดลง แต่ยังคงดำเนินงานไปได้ตามนโยบาย

4.2.2.2 การตัดสินใจ

ตามระเบียบสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ฉบับที่ 2 และแก้ไขเพิ่มเติม เบื้องต้นการตัดสินใจเป็นไปตาม นโยบายกำหนดโดยการมีส่วนร่วมจากการประชุมสมาชิก แต่เมื่อมีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบ ที่เกี่ยวข้องแล้ว สมาชิกเห็นว่าการดำเนินการตามระเบียบยังเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างเคร่งครัด เช่นการประชุม การลงคะแนน และการนำผลการโหวตไปใช้ปรับปรุงกิจการ การแสดงความร่วมมือ เชิงกระบวนกรจึงเชื่อมโยงไปหาเรื่องอื่น ๆ ในชุมชนด้วยและคณะกรรมการกองทุนมีบริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นรายได้เพิ่มมากขึ้น การตัดสินใจในด้านบริการเป็นอำนาจของคณะกรรมการ แต่การกำหนด ทิศทางการบริหารทุนสมาชิกมีส่วนร่วมสม่ำเสมอทำให้นโยบายของรัฐผ่านกองทุนหมู่บ้าน มากขึ้น

4.2.2.3 การดำเนินการนโยบายคือ เน้นคุณธรรม โดยเฉพาะความโปร่งใส และมีจุด แข็งคือการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อความสามัคคี เอื้ออาทร แต่การตรวจสอบยังคง ดำเนินไปอยู่เสมอเพื่อความน่าเชื่อถือ ส่วนเจ้าหน้าที่รัฐ และธนาคาร ยังคงติดตามสนับสนุนตาม นโยบายอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้เป็นความประสงค์ของกองทุนเองที่ต้องการให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปร่วม กิจกรรม โดยเฉพาะด้านเงินทุนและเทคโนโลยี ตลอดจนการให้คำปรึกษาและเชิญคณะกรรมการเข้า รับการฝึกอบรมเพิ่มทักษะด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ

4.2.2.4 การร่วมรับผลประโยชน์การประชาคมในการจัดสรรประโยชน์เพื่อยืนยันความ โปร่งใสและเพื่อเป็นการควบคุมภายใน เนื่องจากมีหลายกิจกรรมในที่ทำกรแห่งเดียวกัน ดังนั้น เพื่อ ความรอบคอบจึงได้ให้มีคณะกรรมการเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ และพนักงานที่ ประสานงานในศูนย์บริการเครือข่ายร่วมตรวจสอบ และจัดสรรกำไรตามสัดส่วนของการลงทุน และ จัดสรรกำไรส่วนหนึ่งเพื่อประโยชน์ของสาธารณะด้วย

4.2.2.5 การติดตามประเมินผลได้รับการประเมินผลที่ดีมาตลอด (ประธานเครือข่าย กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ระดับอำเภอ, สัมภาษณ์วันที่ 17 มีนาคม 2558) โดยหน่วยงานราชการ และเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านได้ประเมินผลในระบบ ส่วนนอกระบบสมาชิกจะร่วมประเมินผลทุกปีเพื่อ ประกอบการวางแผนงานในปีถัดไป

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบการบริหารแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ

ตามกรอบแนวคิด	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
วางแผน	มีส่วนร่วมในการวางแผนตาม แนวนโยบายสม่ำเสมอ	มีส่วนร่วมในการวางแผนตาม แนวนโยบายสม่ำเสมอ
ตัดสินใจ	- ในระยะกำหนดกติกา ข้อตกลง จะเกิดการมีส่วนร่วมสม่ำเสมอ - ขั้นตอนการตัดสินใจขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ และความจำเป็น - บางกรณีเข้ามารับทราบ ความก้าวหน้า	- ในระยะกำหนดกติกา ข้อตกลง จะเกิดการมีส่วนร่วมสม่ำเสมอ - ขั้นตอนการตัดสินใจขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ และความจำเป็น
ดำเนินการ	- การบริหารงานดำเนินการโดย คณะกรรมการเป็นหลัก - สมาชิกจะเข้าร่วมดำเนินการ ตามความจำเป็น	- การบริหารงานดำเนินการโดย คณะกรรมการเป็นหลัก - สมาชิกจะเข้าร่วมการดำเนินการ ตามตารางกิจกรรมและความ จำเป็น แล้วแต่กรณี - ดำเนินการร่วมเป็นประจำตาม จารีตประเพณี
รับผลประโยชน์	- ตามข้อบังคับได้จัดสรร ประโยชน์แล้ว จึงดำเนินการตาม ข้อบังคับเป็นหลัก	- ตามข้อบังคับได้จัดสรรประโยชน์ แล้ว จึงดำเนินการตามข้อบังคับ เป็นหลัก - กิจกรรมเสริม ต่อยอดจาก กิจกรรมต่าง ๆ มีการจัดสรรตาม ข้อตกลง บางกรณีจัดสรรตามความ จำเป็นอย่างมีเงื่อนไข เหตุผลและ ความจำเป็น
ติดตาม/ประเมินผล	- คณะกรรมการได้จัดทำรายงาน เพื่อแจ้งความก้าวหน้าต่อสมาชิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - มีการรายงานตามขั้นตอน - การประเมินผลเป็นไปตาม แนวนโยบาย	- คณะกรรมการได้จัดทำรายงาน เพื่อแจ้งความก้าวหน้าต่อสมาชิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - มีการรายงานตามขั้นตอน - การประเมินผลเป็นไปตาม แนวนโยบาย

4.3 ปัจจัยที่ทำให้การบริหารแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ

4.3.1 กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้

4.3.1.1 บริบทของชุมชนลักษณะชุมชนที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ อาชีพหลากหลาย วิถีชีวิตของประชาชนมีการแข่งขันกับปัจจัยภายนอกชุมชน ฟังหาเงินทุนเป็นส่วนใหญ่ มีบางกิจกรรมยังคงพึ่งพาความสัมพันธ์ในชุมชน มิได้มุ่งเน้นในการยึดมั่นด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ จารีต ต่าง ๆ ปล่อยให้เป็นที่ไปตามกระแสสังคมปัจจุบันนำองค์ความรู้จากหน่วยงานราชการ มาปรับใช้ให้มีบริการที่ดีและทันสมัย

4.3.1.2 ความเชื่อของสมาชิกการบังคับใช้กฎหมายคณะกรรมการเป็นที่น่าเชื่อถือของสมาชิก เนื่องจากคณะกรรมการนำข้อกฎหมายมาเป็นหลักในการจัดการปัญหาต่าง ๆ สมาชิกไว้วางใจให้คณะกรรมการเป็นผู้ดำเนินการสมาชิกรอคอยความช่วยเหลือจากคณะกรรมการเนื่องจากความเชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของคณะกรรมการไม่เข้ามาอยู่ในกระบวนการ ไว้วางใจจนปล่อยวาง ไม่เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการ

4.3.1.3 พฤติกรรมของผู้นำมีประสบการณ์ในหลายๆ ด้าน บางคนเคยประกอบอาชีพในต่างประเทศและบางคนรับราชการได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาทักษะจากการฝึกอบรมของหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง และแลกเปลี่ยนทักษะต่าง ๆ เฉพาะคณะกรรมการส่วนสมาชิกมีโอกาสได้รับการส่งเสริมด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ไม่มาก

4.3.1.4 ให้ข้อมูลที่ถูกต้องคณะกรรมการเรียนรู้จากการศึกษาดูงานจากต่างจังหวัดและต่างหน่วยงานเสมอสมาชิก ไม่ค่อยสนใจเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เนื่องจากลักษณะของชุมชนและอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านไม่สอดคล้องกันจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการชักชวนหรือช่วยการเรียนรู้

4.3.1.5 หลักการบริหารยึดหลักธรรมาภิบาล 9 ประการได้แก่ ประสิทธิภาพ นิติธรรม โปร่งใส การมีส่วนร่วม การตอบสนอง ประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค

4.3.1.6 เป็นเจ้าของร่วมกันคณะกรรมการเป็นฝ่ายริเริ่ม ผลักดันการมีส่วนร่วม เป็นฝ่ายปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ของกระบวนการให้ปรากฏต่อสมาชิก มีความพยายามแก้ไขปัญหโดยหาวิธีการต่าง ๆ จูงใจให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม สมาชิก เป็นฝ่ายพึ่งพาคณะกรรมการและรอคอยโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมเป็นส่วนใหญ่

ปัจจัยภายใน: บุคคลที่มีส่วนกับการมีส่วนร่วมของกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ มีความสัมพันธ์ที่ไม่ต่อเนื่อง อันมีสาเหตุมาจากเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของชุมชน ที่มีความต้องการหลากหลาย แต่มีข้อจำกัดด้านประชากรที่ไม่สามารถหลอมรวมกันได้โดยที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีความพยายามจะสร้างการมีส่วนร่วม เสียสละ ทุ่มเทกำลังความรู้ความสามารถแสวงหาสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสมาชิกมาถ่ายทอดอยู่เสมอ มีความประประนีประนอม และให้โอกาสแก่ทุกฝ่าย ทำให้คงไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพด้านการบริหารและบริการ แต่ยังคงต้องพยายามสร้างการมีส่วนร่วมต่อไป และยังคงพึ่งพาปัจจัยภายนอกสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยภายนอก: เครื่องช่วยองค์กรด้านการพัฒนาชุมชน หน่วยงาน ธนาคาร มีส่วนสำคัญที่หยิบยื่นโอกาสให้กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีความหลากหลาย ข้ำซ้อน ความสามารถในการแข่งของสมาชิกมีส่วนผลักดันให้คณะกรรมการ

ต้องทำงานหนักขึ้น ต้องชวนขายโอกาสและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีให้ทันต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิก จึงทำให้กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้ต้องหาแนวทางบูรณาการด้านทุน ความรู้ และเทคโนโลยีเข้ามาสร้างความเชื่อมั่นแก่สมาชิก เช่น ทุนจากสถาบันการเงิน องค์กรความรู้จากหน่วยงาน ด้านการศึกษาและกฎหมาย กระบวนการจากองค์กรภาคประชาสังคม

4.3.2 กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์

4.3.2.1 บริบทของชุมชนลักษณะเป็นชนบทที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจล่าช้า อาชีพของประชาชนเชิงเกษตรวิถีชีวิตของประชาชนเป็นแบบเดียวกัน พึ่งพาเงินทุนหลายด้าน พึ่งพาความสัมพันธ์ในชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ยึดมั่นประเพณีดั้งเดิมแบบโบราณ ปลุกฝังความเชื่อ คุณธรรม ค่านิยม ให้แก่ประชาชน เยาวชน และดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

4.3.2.2 ความเชื่อของสมาชิกการบังคับใช้กฎหมายคณะกรรมการ มีความน่าเชื่อถือ กระบวนการที่สะสมทำให้มีความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกให้มีความเชื่อร่วมกัน ในเชิงกระบวนการนำหลักกฎหมายมาตราไว้แต่ความสัมพันธ์อันดีทำให้มีได้ถือปฏิบัติเคร่งครัด สมาชิกมีความเชื่อร่วมกันจึงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการด้วยความเชื่อถือในการนำกระบวนการของคณะกรรมการมากกว่าการบังคับใช้กฎหมายคณะกรรมการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน จากต่างจังหวัดและต่างหน่วยงานเสมอสมาชิก สนใจเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เนื่องจากลักษณะของชุมชนและอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านสอดคล้องกันจึงไม่เอื้ออำนวยต่อการชักชวนหรือช่วย การเรียนรู้และสมาชิกได้ประโยชน์จากการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

4.3.2.3 พฤติกรรมของผู้นำเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ระดับการศึกษาปานกลาง แต่ฝึกฝนตนเองตามแบบแผนที่ทางราชการกำหนด โดยมีผู้สนับสนุน แนะนำจากหลายหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายสนับสนุน

4.3.2.4 ให้ข้อมูลที่ถูกต้องคณะกรรมการได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานราชการและร่วมศึกษาดูงานในหลายหน่วยงานทั้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียงอยู่เสมอสมาชิกได้รับโอกาสในการเรียนรู้จากการบูรณาการกิจกรรมร่วมกับโครงการอื่น ๆ จึงสร้างความเข้าใจได้ง่าย ทั้งด้านการบริหารจัดการกองทุนฯ และการพัฒนาอาชีพเพื่อเสริมสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

4.3.2.5 กระบวนการจัดการยึดหลักธรรมาภิบาล 9 ประการได้แก่ ประสิทธิภาพ นิติธรรม โปร่งใส การมีส่วนร่วม การตอบสนอง ประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค

4.3.2.6 เป็นเจ้าของร่วมกันคณะกรรมการ เป็นผู้ประสานงานทุก ๆ ฝ่ายให้เข้ามามีส่วนร่วมกันในทุก ๆ ด้าน ดำเนินการตามกระบวนการที่ทางราชการเสนอแนะ และนำชุมชนเข้ามาร่วมกำหนดกระบวนการ แผนงาน ร่วมคิดวิเคราะห์และต่อยอดไปยังกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนทุกด้านสมาชิก มีความคาดหวังและยินดีเป็นผู้ปฏิบัติ ร่วมกันริเริ่มเรียนรู้ไปพร้อมกันมีความคาดหวังต่อการพัฒนาของคณะกรรมการและชุมชนการกระจายอำนาจคณะกรรมการเป็นผู้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ติดตามประเมินผล และเชิญชวนสมาชิกร่วมคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบความพึงพอใจ ปรับปรุงการดำเนินงานตามขีดความสามารถของคณะกรรมการและชุมชนสมาชิกมีส่วนร่วมในแผนบริหารความเสี่ยงของเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล/อำเภอ ตามแผนงานที่กำหนดไว้

ปัจจัยภายใน: บุคคลที่มีส่วนกับการมีส่วนร่วมของกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ มีความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่อง มีความสัมพันธ์หลายชั้นจากจำนวนกิจกรรมในชุมชน อันมีสาเหตุมาจาก

เศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของชุมชน ที่มีความต้องการคล้ายกันเป็นกลุ่มก้อน ด้านประชากรที่สามารถหลอมรวมกันได้โดยที่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและผู้นำชุมชนมีความพยายามร่วมกันจึงสร้างการมีส่วนร่วมในทางตรงผ่านการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ทางอ้อมจากกิจกรรมที่หลากหลายในชุมชน ตลอดจนประเพณีที่ยึดถือมาแต่โบราณ มีสำนึกที่ดีต่อชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกแสดงความเสียสละ ห่มเกล้าถึงความรู้ความสามารถ แสวงหาสิ่งที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสมาชิกมาถ่ายทอดอยู่เสมอ มีความประประนีประนอม และให้โอกาสแก่ทุกฝ่าย ทำให้คงไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพด้านการบริหารและบริการ และยังมีแผนการสร้างสวัสดิการที่ดีประหยัดต้นทุนของชุมชนเข้ามาสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน ภาพการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมดำเนินไปอย่างเด่นชัด เกิดค่านิยมที่พึงประสงค์ มีความเชื่อในด้านการมีส่วนร่วมในทุกระดับ การบริหารจัดการจึงมีเสถียรภาพพร้อมรับการพัฒนาในอนาคตได้

ปัจจัยภายนอก: เครือข่ายองค์กรด้านการพัฒนาชุมชน หน่วยงาน ธนาคาร มีส่วนสำคัญที่หยิบยื่นโอกาสให้กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมีข้อจำกัดในการประกอบอาชีพอย่างชัดเจน ประชากรที่เป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ น้อมรับการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันที่บรรดาหน่วยงานต่าง ๆ เชิญชวนให้เข้าร่วมกิจกรรม เมื่อสมาชิกยอมรับบทบาทจากองค์กรภายนอก จึงมีส่วนผลักดันให้คณะกรรมการทำงานได้ด้วยความมั่นใจ ความห่างไกลการพัฒนาเทคโนโลยีให้ทันต่อการตอบสนองความต้องการของสมาชิก จึงต้องพึ่งพาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางบูรณาการด้านทุนความรู้ และเทคโนโลยีเข้ามาสร้างความเชื่อมั่นแก่สมาชิก ในการพึ่งพาตนเองจากกระบวนการกระบวนการชุมชนตามหลักการพัฒนาชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมจากองค์กรภาคประชาสังคม

ตารางที่ 4.3 สรุปเปรียบเทียบความสำเร็จและปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงาน

ปัจจัยด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
คณะกรรมการในด้านความรู้ ความสามารถและ ประสบการณ์	<ul style="list-style-type: none"> - ประธาน เป็นผู้นำที่ชุมชนคัดเลือกขึ้นมา ระดับการศึกษาปานกลาง มีประสบการณ์ในหลายๆ ด้านเคยประกอบอาชีพในต่างประเทศเข้าใจหลักการบริหารจัดการ - กรรมการบางคนเป็นข้าราชการบ้านาญมีประสบการณ์ด้านการจดบันทึกและลำดับงาน รอบคอบ - กรรมการบางคนเป็นคนรุ่นใหม่มีทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และบัญชี สามารถจัดทำข้อมูลได้เป็นระบบ 	<ul style="list-style-type: none"> - ประธานเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ระดับการศึกษาปานกลาง มีแนวปฏิบัติตามแบบแผนที่ทางราชการกำหนด โดยมีผู้สนับสนุน แนะนำจากหลายหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายสนับสนุนกระบวนการจัดการและเทคโนโลยี - กรรมการบางคน มีตำแหน่งเป็นกรรมการและมี ความสามารถด้านการนำกิจกรรมหลายๆ ด้านในชุมชน - กรรมการบางคน เป็นผู้มีความรู้ทักษะการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีทักษะสูงใจเยววชน
ทักษะด้านการเรียนรู้และ ประสบการณ์ของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พัฒนาทักษะจากการฝึกอบรมของหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง และแลกเปลี่ยนทักษะต่าง ๆ ศึกษาดูงานเฉพาะคณะกรรมการ - สมาชิกมีโอกาสได้รับการส่งเสริมด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ไม่มาก - ไม่มีกิจกรรมด้านการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและกองทุนหมู่บ้าน 	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานราชการ และร่วมศึกษาดูงานในหลายหน่วยงานทั้งในจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียงในรูปแบบเครือข่ายอยู่เสมอ - สมาชิก ได้รับโอกาสในการเรียนรู้จากการบูรณาการกิจกรรมร่วมกับโครงการอื่น ๆ จึงเป็นโอกาสที่ได้เรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับคณะกรรมการ

ตารางที่ 4.3 สรุปเปรียบเทียบความสำเร็จและปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงาน (ต่อ)

ปัจจัยด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการเรียนรู้จาก คณะศึกษาดูงานจาก ต่างจังหวัดและต่างหน่วยงาน เสมอ - บางหน่วยงานมุ่งจะเพิ่ม ทักษะให้คณะกรรมการเพื่อ สนับสนุนกิจกรรมของ หน่วยงาน จึงเป็นโอกาสให้ ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - สมาชิก เข้าร่วมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ไม่สม่ำเสมอเนื่องจาก ลักษณะของชุมชนและอาชีพ ของประชาชนในหมู่บ้านไม่ สอดคล้องกันจึงไม่เอื้ออำนวย ต่อการถ่ายทอดเครือข่ายการ เรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการเรียนรู้จาก การศึกษาดูงานจากต่างจังหวัด, คณะศึกษาดูงาน และหน่วยงาน ที่สนับสนุน - สมาชิกสนใจเข้าร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้สม่ำเสมอ เนื่องจากลักษณะของชุมชนและ อาชีพของประชาชนในหมู่บ้าน สอดคล้องกันจึงเอื้ออำนวยต่อ การถ่ายทอดเครือข่ายการเรียนรู้ และเนื่องจากสามารถนำความรู้ ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง - สมาชิกบางรายสมัครใจเข้า ร่วมกระบวนการถ่ายทอด ความรู้ในรูปแบบฐานการเรียนรู้ เนื่องจากได้ประโยชน์จาก กระบวนการด้านผลผลิต
หลักการบริหารจัดการ	<ul style="list-style-type: none"> - ยึดหลักการบริหารตาม แนวนโยบาย - ยึดหลักกฎหมาย แต่ยืดหยุ่น และเอื้ออาทร - นำหลักธรรมาภิบาล มาปรับ ใช้เช่น ประสิทธิภาพ นิติธรรม โปร่งใส การมีส่วนร่วม การ ตอบสนอง การกระจายอำนาจ ความรับผิดชอบ ความเสมอภาค 	<ul style="list-style-type: none"> - ยึดหลักการบริหารตาม แนวนโยบาย - ยึดหลักธรรมาภิบาล 9 ประการได้แก่ ประสิทธิภาพ นิติธรรม โปร่งใส การมีส่วนร่วม การตอบสนอง ประสิทธิภาพ การกระจายอำนาจ ความ รับผิดชอบ ความเสมอภาค - นำแนวคิดด้านเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้เพื่อความ ร่วมมือและเสียสละร่วมกัน

ตารางที่ 4.3 สรุปเปรียบเทียบความสำเร็จและปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงาน (ต่อ)

ปัจจัยด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้	กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์
การวางแผนการพัฒนาติดตามตรวจสอบการดำเนินงาน	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการเป็นผู้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ติดตามประเมินผล และปรับปรุงการดำเนินงานตามขีดความสามารถของคณะกรรมการสม่ำเสมอ - การตรวจสอบของสมาชิกตามแผนงานที่กำหนดไว้ 	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการเป็นผู้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ติดตามประเมินผล - สมาชิกร่วมคิดวิเคราะห์ตรวจสอบความพึงพอใจปรับปรุงการดำเนินงานตามขีดความสามารถของคณะกรรมการและชุมชน - สมาชิกมีส่วนร่วมในแผนบริหารความเสี่ยงของเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านระดับตำบล/อำเภอ ตามแผนงานที่กำหนดไว้
กระบวนการคิดด้านการมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการเป็นฝ่ายริเริ่มผลักดันการมีส่วนร่วม เป็นฝ่ายปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ของกระบวนการให้ปรากฏต่อสมาชิก มีความพยายามแก้ไขปัญหโดยหาวิธีการต่าง ๆ จูงใจให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม - สมาชิก เป็นฝ่ายพึ่งพาคณะกรรมการและรอคอยโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมเป็นส่วนใหญ่ - สมาชิกจะเข้าร่วมกิจกรรมใหม่ๆ ในระยะเริ่มต้น หลังจากนั้นจะมีข้อตกลงแบ่งงานให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่ต้องดำเนินการต่อไป 	<ul style="list-style-type: none"> - คณะกรรมการ เป็นผู้ประสานงานองค์กรจากภาครัฐและประชาสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมกันในหลาย ๆ ด้านดำเนินการตามกระบวนการที่ทางราชการเสนอแนะ - นำข้อเสนอให้ชุมชนมารว่รวมกำหนดกระบวนการ แผนงานร่วมคิดวิเคราะห์และต่อยอดไปยังกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน - สมาชิก มีความคาดหวังและยินดีเป็นผู้ปฏิบัติ ร่วมกันริเริ่มเรียนรู้ไปพร้อมกันมีความคาดหวัง และไว้ใจต่อการพัฒนากิจกรรมของคณะกรรมการและชุมชน

ตารางที่ 4.3 สรุปเปรียบเทียบความสำเร็จและปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินงาน (ต่อ)

ปัจจัยด้าน	กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้	กองทุนหมู่บ้านทองส้วสต์
ด้านบริบทของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะชุมชนที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ อาชีพหลากหลาย วิถีชีวิตของประชาชนมีการแข่งขันกับปัจจัยภายนอกชุมชน - ฟังหาเงินทุนหลายด้าน ไม่ฟังหาความสัมพันธ์ในชุมชน มิได้เน้นหนักในการยึดมั่นด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อจารีต ต่าง ๆ ปล่อยให้หายไป ตามกระแสสังคมปัจจุบัน - ยากแก่การจัดกระบวนการ และควบคุม เนื่องจากชุมชนมีกระบวนการสนับสนุนไม่สม่ำเสมอ ต้องอาศัยตัวกลางซึ่งบางครั้งจะเกิดความเสียด้านความมั่นคงยั่งยืน 	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะเป็นชนบทที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจล่าช้า อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่เป็นด้านการเกษตรวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่เป็นแบบเดียวกัน - ฟังหาเงินทุนหลายด้าน ฟังหาความสัมพันธ์ในชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ยึดมั่นประเพณีดั้งเดิมแบบโบราณ ปลุกฝังความเชื่อ คุณธรรม ค่านิยม ให้แก่ประชาชน ยาวนาน และดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน - มีความร่วมมือด้านการจัดกระบวนการและไม่จำเป็นต้องควบคุม เนื่องจากชุมชนมีกระบวนการสม่ำเสมอ มีความเชื่อมั่น เกิดการควบคุมภายใน และบริหารความเสี่ยงในทางอ้อมช่วยให้การบริหารมีมั่นคงยั่งยืน

4.3.3 จากการสัมภาษณ์ประธานคณะกรรมการ กรรมการ สมาชิก เจ้าหน้าที่ภาครัฐและสังเกตจากผู้มีส่วนได้เสียที่ใช้บริการของกองทุนหมู่บ้าน (สัมภาษณ์วันที่ 17 มีนาคม 2558) ปรากฏว่าการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่ประสบความสำเร็จนั้น มีปัจจัยและองค์ประกอบหลายด้าน ได้แก่

4.3.3.1 บริบทของชุมชนซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปทั้งในแบบของชุมชนที่เป็นย่านธุรกิจ และเป็นชนบท การดำเนินกิจกรรมของกองทุนหมู่บ้านจึงมีบรรยากาศที่แตกต่างกัน เช่น ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลต่อความถี่ในการให้บริการ ความสนใจของประชาชนในพื้นที่ต่อกิจกรรม ความรู้ของประชาชนด้านการเงิน กฎหมาย ความเชื่อทางการเมือง อุดมคติตอนนโยบาย การยึดถือตัวบุคคล การเคารพผู้นำ และวินัยทางการเงิน สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนถึงลักษณะพฤติกรรมของสมาชิก คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ตลอดจนผู้นำและวิถีความเป็นอยู่ในชุมชนซึ่งมีผลต่อการบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในหลาย ๆ ด้าน

4.3.3.2 ผู้นำชุมชน ความสำเร็จของกิจกรรมและนโยบายที่ดำเนินการในชุมชน จะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ผู้นำชุมชนเป็นผู้มีส่วนผลักดัน สนับสนุน โดยตรงหรือทางอ้อมเสมอ เพราะผู้นำชุมชนมีบทบาทต่อประชาชน (พัฒนากรท่านหนึ่ง, สัมภาษณ์วันที่ 17 มีนาคม 2558) ถ้าประชาชนยอมรับในตัวผู้นำการดำเนินการใด ๆ จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ แต่ถ้าประชาชนไม่ยอมรับไม่ให้ความร่วมมือเนื่องจากการไม่ยอมรับในตัวผู้นำชุมชนแล้ว การดำเนินกิจกรรมจะตรงตามวัตถุประสงค์เช่น (1) ผู้นำมีความขัดแย้งกันเองสมาชิกจะขาดความเชื่อมั่น เช่น กรรมการบางคนไม่ให้ความสำคัญต่อการออมเงินสัจจะ สมาชิกจะเลียนแบบและขาดวินัยการเงิน, กรรมการบางคนไม่ซื่อสัตย์ สมาชิกเห็นว่าเป็นการเอาเปรียบกันจึงไม่คืนเงินกู้เหมือนกัน สุดท้ายเกิดหนี้ค้ำชำระ (2) กรรมการบางคนไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ที่กองทุนร่วมกันชุมชน สมาชิกในชุมชนเห็นว่าผู้นำขาดความเสียสละจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรมบ้าง ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่อง ลำช้า และผลลัพธ์ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ กล่าวโดยสรุปคือ ผู้นำมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมหรือจิตสาธารณะ

4.3.3.3 คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้ที่สมาชิกได้คัดเลือกกันเองให้เป็นตัวแทนของผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดมาทำหน้าที่ให้บริการแก่สมาชิก โดยบทบาทต้องเป็นผู้จัดกระบวนการในการบริหารงานกองทุนหมู่บ้านในทุกขั้นตอน หากคณะกรรมการกองทุนได้มีการแลกเปลี่ยนหรือวางแผนร่วมกันในการดำเนินงานก็จะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปตามขั้นตอนของระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แต่หากคณะกรรมการกองทุนละเลย เพิกเฉย ไม่จัดกระบวนการในการบริหารจัดการ หรือกระทำการเพียงผู้หนึ่งผู้ใด มิได้ผ่านมติที่ประชุมของกรรมการให้เห็นชอบในการปฏิบัติแล้ว การกำกับดูแลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในเบื้องต้นจะผิดขั้นตอน เป็นสาเหตุให้สมาชิกขาดความเชื่อถือ เกิดความขัดแย้งขาดความร่วมมือซึ่งเป็นอุปสรรคในการบริหารแบบมีส่วนร่วมอย่างยิ่ง ทำให้กองทุนหมู่บ้านมีความเสี่ยง และส่งผลไปสู่ความล้มเหลวในอนาคต ดังนั้น วิธีการบริหารจัดการที่ดี คณะกรรมการจะต้องทำงานเป็นคณะบุคคล ที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติร่วมกัน จึงจะทำให้การนำกระบวนการมีส่วนร่วมไปเป็นแบบอย่างในการกำกับดูแลสมาชิกในหลายๆ กระบวนการของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

4.3.3.4 สมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง คือองค์ประกอบที่ใหญ่ที่สุดของกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากเป็นกลไกในการตัดสินใจต่อการบริหารจัดการในทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การจัดตั้งกองทุนการกำหนดกรอบการบริหาร การเห็นชอบระเบียบข้อบังคับ การคัดเลือกคณะกรรมการ การกำหนดขั้นตอนของกองทุน เช่น การประชุม การจัดทำแผนงาน การขอกู้เงิน การชำระคืน การจัดสรรกำไร การตัดสินใจในปัญหาหรือประเด็นที่ไม่เคยกำหนดไว้ในข้อบังคับ การพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และการเชื่อมโยงไปยังกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนและนโยบายอื่นๆ ของรัฐบาล ซึ่งจำเป็นต้องมีการประชาคมขอความเห็นชอบจากสมาชิกเนื่องจากเป็นผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริงจากการสังเกตการณ์สัมภาษณ์และ focus group (วันที่ 17 มีนาคม 2558) พบว่า หากสมาชิกมีความสนใจและให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจร่วมกันกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน จะสามารถสร้างกระบวนการบริหารจัดการที่ดีตามวัตถุประสงค์ของนโยบายได้อย่างแท้จริง แต่ถ้าสมาชิกละเลย ไม่ยอมรับการทำงานร่วมกัน ไม่ยอมรับระเบียบข้อบังคับ ไม่ให้ความร่วมมือไม่ว่ากรณีใดๆ โดยเฉพาะไม่เข้าร่วมการประชุม (ในคราวประชุมวิสามัญ) การประชาคม (ในคราวประชุมสามัญ) จะทำให้การ

ดำเนินงานไม่ราบรื่น ไม่ตรงตามความต้องการของสมาชิก จึงไม่อาจทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายได้ การประเมินในหลาย ๆ ครั้ง เมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่าการบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจะมีประสิทธิผลที่แตกต่างกัน สาเหตุเนื่องจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในแต่ละระยะหรือแต่ละรอบปีบัญชี

4.3.3.5 เจ้าหน้าที่ภาครัฐและธนาคาร มีบทบาทในการสนับสนุน ส่งเสริม กำกับดูแล และติดตามการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน โดยขั้นตอนแรกคือการให้ความรู้ จัดกระบวนการบริหารจัดการให้เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เมื่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีความรู้และประสบการณ์ที่เพียงพอในการดำเนินการแล้ว จะต้องให้คณะกรรมการดำเนินการเอง โดยเฉพาะเมื่อกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ผ่านการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้ว บทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐได้ลดลงไป แต่ยังคงกำกับดูแลและตรวจสอบให้มีการบริหารจัดการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 ยังคงมีการประเมิน และให้ความรู้แก่ผู้บริหารงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเป็นระยะ ๆ หากกองทุนใดมีพัฒนาการที่ดีก็สนับสนุนให้มีกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่หมู่บ้านและชุมชน อันจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างความเข้มแข็งให้แก่หมู่บ้านและชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ช่วยให้ประหยัดงบประมาณของทางราชการได้อีกทางหนึ่งด้วย หากเจ้าหน้าที่ภาครัฐและธนาคารที่ให้บริการแก่กองทุนหมู่บ้าน ไม่ให้ความสำคัญ ไม่สร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ขาดการติดตาม ปล່อยให้คณะกรรมการดำเนินการเพียงด้านเดียว จะเป็นการปล่อยโอกาสให้คณะกรรมการหรือสมาชิกหาประโยชน์จากเงินทุนที่รัฐบาลจัดสรรให้กับหมู่บ้านและชุมชน เนื่องจากไม่มีการติดตามตรวจสอบและควบคุมกระบวนการบริหารจัดการ เกิดความไม่โปร่งใสเพราะขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างแท้จริง

4.3.3.6 กฎหมายและระเบียบข้อบังคับของกองทุน ในระยะเริ่มแรกที่มีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ขาดการประชาสัมพันธ์และสร้างการเรียนรู้ด้านกฎหมาย นโยบายดำเนินไปอย่างเร่งรีบ รัฐบาลมีความพยายามให้ทุกหมู่บ้านและชุมชน ได้รับเงินทุนตามที่พรรคการเมืองได้หาเสียงไว้ ความสำคัญของนโยบายจึงเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ประชาชนจดจำมากกว่าการวางมาตรการทางกฎหมาย อีกทั้งในขณะนั้นมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แต่ยังมีได้มีรายละเอียดที่ครอบคลุม จนกระทั่งได้มีการพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง พ.ศ. 2547 และระเบียบที่เกี่ยวข้องถูกกำหนดและบังคับใช้ในปี พ.ศ. 2549-2551 ซึ่งการดำเนินนโยบายได้ฝังรากลึก ความเชื่อในบรรดาสมาชิกยังยึดติดอยู่ที่ตัวบุคคลที่เป็นผู้ประกาศนโยบาย และพูดติดปากเสมอว่ากองทุนหมู่บ้านคือ “เงินทักษิณ” เมื่อเพิ่มทุนระยะที่ 3 กลับเรียกว่า “เงินล้านยิ่งลักษณ์” ทำให้ความเชื่อมั่นในการบังคับใช้กฎหมายลดลง มาตรการที่จะกำกับดูแลให้สมาชิกเคารพกฎหมายก็ทำได้ยากขึ้น

บทสรุป กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและประสบความสำเร็จมีปัจจัยที่ส่งเสริมการบริหารจัดการหลายประการ ได้แก่ หมู่บ้านและชุมชน คณะกรรมการสมาชิก หน่วยงานภาครัฐ ธนาคารที่ให้บริการ กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนมาตรการทางสังคมที่หมู่บ้านหรือชุมชนเลือกใช้เป็นทางออก เพราะระยะเริ่มต้นที่จัดตั้งมิได้มีความรีบเร่งในการดำเนินนโยบายทำให้การเรียนรู้ไม่ครอบคลุมประชาชนมีความเชื่อที่คลาดเคลื่อน

แต่วัตถุประสงค์ในนโยบายคือให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองดำเนินการด้วยวิธีการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากความต้องการของประชาชนมีความหลากหลาย เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริงจึงจำเป็นต้องมีคณะกรรมการมาจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในหมู่บ้านและชุมชน และเมื่อมีการศึกษาด้านความสำเร็จจึงมีอาจสรุปได้ในทันทีว่าความสำเร็จมาจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่ต้องศึกษาทุกด้านเพื่อให้ทราบประสิทธิผลที่แท้จริงว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงได้ศึกษาในทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทั้งสองแห่ง โดยมีบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จนั้น ได้แก่ ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ซึ่งเป็นผู้นำกระบวนการ และการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการบริหาร โดยทั้งสองด้านนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กัน

กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ มีปัญหาทางด้านกายภาพเนื่องจากลักษณะที่เป็นชุมชนในเมือง ประชาชนหลากหลาย ส่วนมากทำงานในเมือง การรวมตัวทำกิจกรรมทำได้ยาก มีความยากลำบากในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วม ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมาชิกมีความรุนแรง การแทรกแซงของนายทุนหนีอกระบบ การปกครองมีความสลับซับซ้อน แต่ความต้องการเงินทุนของสมาชิกมีสูงมาก ประธานกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำในการบริหารกลับมีบุคลิกที่อ่อนโยน คณะกรรมการกองทุนเลือกใช้มาตรการที่ประนีประนอมในการกำกับดูแลสมาชิก ประสานงานหน่วยงานภาครัฐให้เข้ามาร่วมแก้ไข ปัญหาสม่ำเสมอ และเสียสละเวลาเป็นตัวแทนของชุมชนให้บริการแก่ประชาชนในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำความดีและยึดมั่นในระเบียบ มีการบังคับใช้กฎหมายน้อยมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขด้วยการพูดคุย ปรึบความเข้าใจ และร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยความเต็มใจ ดังนั้น ผลการบริหารจัดการจึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย

กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ มีลักษณะทางกายภาพเป็นหมู่บ้านในชนบท ลักษณะผู้นำชุมชนและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีความมุ่งมั่น เป็นนักปกครองที่มีแบบแผน และคณะกรรมการมีความกระตือรือร้น จัดการชุมชนด้วยกระบวนการชุมชนภายใต้หลักการพัฒนาชุมชน ประชาชนประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านเติบโตช้า ทำให้กองทุนหมู่บ้านมีเงินทุนหมุนเวียนน้อย แต่ประชาชนพึ่งพาและมีความต้องการให้ผู้นำสร้างกระบวนการชุมชนในหลายๆ ด้านเพื่อผนึกกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงทำให้เกิดการบูรณาการกิจกรรมระหว่างผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน คณะกรรมการกิจกรรมอื่นๆ ในหมู่บ้านจึงทำให้กองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์สามารถจัดกระบวนการมีส่วนร่วมได้ดี มีความต่อเนื่องในการบริหารงาน หมู่บ้านมีความสามัคคี คณะกรรมการมีความโปร่งใส สมาชิกให้ความสำคัญในการร่วมดำเนินการทุก ๆ กิจกรรม ถึงแม้ทุนดำเนินการจะน้อยแต่การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้การหมุนเวียนต่อเนื่อง กิจกรรมต่าง ๆ เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ประหยัดต้นทุนในการบริหารจัดการ ผลการดำเนินงานจึงประสบความสำเร็จ มีประสิทธิผลด้านการบริหารจัดการและบรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบาย

4.4 เปรียบเทียบและสรุป

ตารางที่ 4.4 การเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานของกองทุนหมู่บ้าน

ปัจจัย	พลาดก็ได้	ทองสวัสดิ์
ชุมชน	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามสถานะเศรษฐกิจ ความเจริญด้านโครงสร้างเกิดขึ้นรวดเร็ว มีลักษณะกึ่งชุมชนเมืองกึ่งชนบท 2. การดำเนินชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มทุนต่าง ๆ ขยายการลงทุนสู่ชุมชน เช่น ปิมน้ำมัน ปตท. ตลาดสด รีสอร์ท ร้านสะดวกซื้อและร้านอาหาร 3. ประชากร เปลี่ยนรูปแบบ เพราะมีประชากรแฝง เข้ามาอยู่ในชุมชน 4. มีความต้องการพึ่งพาทุนสูงขึ้น กระบวนการชุมชน ไม่สม่ำเสมอ ต้องการระบบสวัสดิการแต่ไม่ได้ระบุผู้รับผิดชอบและวิธีการ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความเปลี่ยนแปลงตามสถานะเศรษฐกิจ ความเจริญด้านโครงสร้างเกิดขึ้นช้า ยังมีลักษณะเป็นหมู่บ้านในชนบท 2. การดำเนินชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงตามสถานะของธรรมชาติ เนื่องจากยังต้องพึ่งพาในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม 3. ประชากรมีการถิ่นฐาน เข้า-ออก บางส่วน แต่ไม่กระทบโครงสร้างชุมชน 4. มีความต้องการพึ่งพา องค์กรความรู้ ในการพัฒนาอาชีพ ต้องการมีระบบสวัสดิการที่ดีขึ้น แต่ดำเนินไปด้วยความประหยัดโดยการพึ่งกระบวนการชุมชน จึงนำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการระดมคนในชุมชนเข้ามาสร้างกระบวนการร่วมกันหลายกิจกรรม
ผู้นำ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประธานมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการ 2. คณะกรรมการเป็นข้าราชการ บำนาญ 3. มีความสามารถด้านเทคโนโลยี 4. มีประสบการณ์ในการนำกิจกรรมและเสียสละ มีจิตอาสา บางราย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประธานเป็นผู้นำโดยธรรมชาติ 2. คณะกรรมการเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคม 3. ไม่มีความรู้ด้านสารสนเทศ 4. มีประสบการณ์ในการนำกิจกรรมและเสียสละ มีจิตอาสาหลายฝ่าย
ความไว้วางใจ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไว้วางใจคณะกรรมการตามข้อกำหนดของกฎหมาย 2. ไม่เข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากไว้วางใจ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไว้วางใจในด้านคุณธรรมและความเสียสละ 2. ไว้วางใจแต่จำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูลเนื่องจากไม่มีสารสนเทศรองรับและเคยปฏิบัติจนเคยชิน

ตารางที่ 4.4 การเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานของกองทุนหมู่บ้าน (ต่อ)

ปัจจัย	พลาดก็ได้	ทองสวัสดิ์
ข้อมูลข่าวสาร	<ol style="list-style-type: none"> รวดเร็ว ทันสมัย มีบริการตามความจำเป็นที่สมาชิกต้องการ ได้รับการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เพิ่มพูนทักษะอยู่เสมอ 	<ol style="list-style-type: none"> เรียนรู้และฝึกปฏิบัติได้ในบางเรื่อง ยังไม่ทันสมัย ตอบสนองได้ช้า ต้องพึ่งพาหน่วยงานในท้องถิ่น ต้องใช้งบประมาณของกองทุนเพื่อพัฒนาตนเองและระบบต่าง ๆ
สมาชิกกองทุนและประชาชนในกองทุน	<ol style="list-style-type: none"> เข้าใจในการมีส่วนร่วมเป็นบางประเด็น เช่น ประชุมอนุมัติกู้ยืม, จัดสรรกำไร ส่วนการพัฒนาต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของกรรมการและภาครัฐ ร่วมรับประโยชน์ ส่วนการแสดงความเป็นเจ้าของ ให้เป็นไปตามหลักกฎหมายโดยกรรมการรับผิดชอบเป็นหลัก ยอมรับในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายยินยอมปฏิบัติตามขั้นตอนของการบริหารจัดการ เช่น ประชุมอนุมัติกู้ยืม, การบริหารทรัพย์สิน, จัดสรรกำไร และการวางแผนเพื่อพัฒนาและยกระดับการให้บริการ 	<ol style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนทั้งการเตรียมความพร้อมกำหนดแผนงาน ดำเนินการ รับประโยชน์และติดตามผล เนื่องจากได้ปฏิบัติร่วมกันหลายกิจกรรมและกิจกรรมเชื่อมโยงกัน สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันจึงสามัคคีกันร่วมรับผิดชอบ ยอมรับในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายยินยอมปฏิบัติตามขั้นตอนของการบริหารจัดการ เช่น ประชุมอนุมัติกู้ยืม, การบริหารทรัพย์สิน, จัดสรรกำไร และการวางแผนเพื่อพัฒนาและยกระดับการให้บริการ
เจ้าหน้าที่	<ol style="list-style-type: none"> ประสานงานเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ธนาคร สทบ. ในการดำเนินงานของกองทุนฯ สม่าเสมอ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานอัยการจังหวัด, สำนักงานคุมประพฤติ และหน่วยงานในท้องถิ่นให้บริการแก่ประชาชน 	<ol style="list-style-type: none"> ประสานงานเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ธนาคร สทบ. ในการดำเนินงานของกองทุนฯ สม่าเสมอ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานสำนักงานคุมประพฤติ สถาบันการศึกษา และหน่วยงานในท้องถิ่นให้บริการแก่ประชาชน

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่มีศักยภาพ กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไทรน้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

5.1 เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพ

5.2 เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการบริหารของคณะกรรมการกองทุนที่ประสบความสำเร็จ

5.3 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีส่วนเสริมสร้างการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประสบความสำเร็จ

5.1 สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยจากการศึกษาครั้งนี้ จะนำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยตามลำดับดังนี้

5.1.1 วิธีการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพของกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้ หมู่ 16 ตำบลไทรน้อย อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และหมู่บ้านทองสวัสดิ์ หมู่ 9 ตำบลหนองอัม อำเภอทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีวิธีการบริหารจัดการโดยการให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการและยังได้รับการส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน วัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนตามความต้องการของประชาชนโดยศักยภาพของชุมชน เปิดโอกาสให้บริหารเงินทุนตามความประสงค์ของชุมชน และเพื่อความโปร่งใส ลดความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างความยั่งยืนจึงนำหลักประชาธิปไตยขึ้นพื้นฐานมาเป็นแนวทางการปฏิบัติและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เมื่อมีบุคคลและกลุ่มบุคคล และผู้นำมาร่วมกันบริหารจัดการแล้ว กระบวนการบริหารจัดการในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน (Szentendre, 1970; อ้างอิงจาก สถาบันพระปกเกล้า, 2545; กระพุ่มมาลย์, 2546; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546; โกวิทย์ พวงงาม, 2545; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542; Erwin, 1976; อ้างอิงจาก ยุพาพร รูปงาม, 2545; สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546; กรมอนามัย, 2550) สามารถสรุปผลการวิจัยในขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

5.1.1.1 การเตรียมความพร้อมของชุมชน พบว่า มีการวางแผนการบริหารงานร่วมกัน โดยการจัดประชาคมหมู่บ้าน เพื่อประชาสัมพันธ์ ชี้แจงวัตถุประสงค์ แนวทาง วิธีการดำเนินโครงการ ตามนโยบายของรัฐบาล พร้อมกับสำรวจความพร้อมของชุมชนว่าจะสามารถจัดตั้งกองทุนได้หรือไม่

5.1.1.2 การเตรียมความพร้อมของสมาชิก พบว่า ได้ชี้แจงคุณสมบัติ วิธีการสมัคร เป็นสมาชิก ข้อบังคับหรือแนวทางปฏิบัติและหน้าที่ของสมาชิก จนเป็นที่ยอมรับของประชาชนแล้ว จึงเปิดรับสมัครสมาชิก

5.1.1.3 การเตรียมความพร้อมของคณะกรรมการ พบว่า ได้ชี้แจงคุณสมบัติ วิธีการคัดเลือก ข้อบังคับหรือแนวทางปฏิบัติและหน้าที่ของคณะกรรมการและมีกระบวนการคัดเลือก คณะกรรมการชุดใหม่เพื่อเปลี่ยนถ่ายคณะกรรมการบริหารที่หมดวาระ

5.1.1.4 การเตรียมความพร้อมด้านการบริหาร พบว่า ต้องบริหารตามระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งวิธีการบริหารจัดการ เกิดจากการกำหนดระเบียบข้อบังคับของกองทุน โดยที่มาของระเบียบจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์แห่งพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติ พ.ศ. 2547 และระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้แก่ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะต้องศึกษาแนวทางการปฏิบัติก่อนร่าง เป็นข้อบังคับเสนอต่อที่ประชาคมของกองทุน โดยมีมติรับรองด้วยเสียง 3 ใน 4 หรือร้อยละ 75 จึงจะถือว่าระเบียบข้อบังคับของกองทุนชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้สาระสำคัญต่าง ๆ ในแต่ละหมวด ข้อ จะต้องไม่ขัดแย้งกับ พระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547 และ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ

5.1.1.5 การดำเนินการ พบว่ากองทุนจะต้องประชุมสมาชิก เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ รับรองระเบียบข้อบังคับ มอบอำนาจดำเนินการบางขั้นตอนให้คณะกรรมการ และสมาชิกต้องลงมติ รับรองทุกครั้งที่มีการตัดสินใจ เช่น อำนาจการเบิกจ่ายเงิน ให้ตัวแทนคณะกรรมการดำเนินการ จัดทำสัญญา บัญชี งานทะเบียน ให้คณะกรรมการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ การตรวจสอบ ให้สมาชิกคัดเลือกตัวแทนมาเป็นผู้ตรวจสอบ และการจัดสรรรายได้ ให้คณะกรรมการดำเนินการ ตามข้อบังคับ

5.1.1.6 การประเมินวัดผล พบว่า ระเบียบกำหนดให้คณะกรรมการจัดทำข้อมูล เช่น ปิดงบการเงิน จัดทำทะเบียนทรัพย์สินและกิจกรรม เสนอผลการดำเนินให้สมาชิกลงมติรับรองว่า เห็นควรดำเนินการต่อไปอย่างไร

5.1.1.7 การปรับปรุงและพัฒนา พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำการประเมิน ประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นระยะ ๆ เช่น ปี 2546-2547 ประเมินจัดระดับการบริหารจัดการ ปี 2549-2551 ประเมินความพร้อมและจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ปี 2552-2553 ประวัดประสิทธิผล เพื่อสนับสนุนเงินทุนตามขนาดของหมู่บ้าน และปี 2555-2558 ประเมินประสิทธิผลและสนับสนุน เงินทุนหมุนเวียนกองทุนละ 1 ล้านบาท สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ จัดทำ โครงการสนับสนุนและพัฒนากิจการดำเนินงาน โดยพยายามจะยกระดับกองทุนหมู่บ้านให้เป็นสถาบัน การเงินชุมชน และกองทุนเองได้จัดกระบวนการชุมชนตามหลักการพัฒนาชุมชนรองรับโครงการ ซึ่งมีผล ทำให้กิจกรรมของกองทุนหลากหลาย เช่น กิจกรรมส่งเสริมอาชีพตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การลดต้นทุนการผลิตโดยการทำปุ๋ยใช้เอง การบูรณาการกิจกรรมร่วมกับโครงการพัฒนาศักยภาพ ของหมู่บ้านและชุมชน (SML) การส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมด้านยาเสพติด การส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำแผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การสร้างความสามัคคีในชุมชนโดยใกล้ชิด

ประνομข้อพิพาท แก้ไขปัญหาหนี้ในระบบโดยการส่งเสริมการออม และกิจกรรมณาปณกิจ สงเคราะห์ตามแผนพัฒนาสวัสดิภาพเพื่อสวัสดิการของชุมชน

5.1.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการกองทุน

กระบวนการบริหารจัดการจะต้องประกอบด้วยปัจจัยหรือเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ นั่นคือ ผู้ที่มีส่วนร่วมจะต้องมีความไว้วางใจ (ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542) สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1.2.1 คณะกรรมการในด้านความรู้ความสามารถและประสบการณ์พบว่า คณะกรรมการมีความหลากหลาย ได้แก่ ระดับการศึกษา ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ อายุ และอาชีพ ดังนั้น ความสามารถในการมีส่วนร่วมหรือการจัดกระบวนการให้เกิดการมีส่วนร่วมของกองทุน จึงไม่เหมือนกัน เทคนิคในการจูงใจ พฤติกรรม ความน่าเชื่อถือ ของแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ ผลสำเร็จของการมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป บทบาทของคณะกรรมการที่เห็นได้ชัด เช่น คณะกรรมการ กองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กได้ เป็นผู้ให้บริการแก่หน่วยงานราชการและภาคประชาสังคม การตอบสนอง ความต้องการของชุมชนโดยเป็นตัวกลางในการจัดกิจกรรมด้านการเงิน ส่วนกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์ คณะกรรมการเป็นผู้ให้บริการหน่วยงานราชการและภาคประชาสังคม มีกรอบมให้ความรู้แก่สมาชิก สงเคราะห์สมาชิก จัดกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมร่วมกับคนในชุมชน

5.1.2.2 ทักษะด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ของชุมชนพบว่า ชุมชนมีความสามารถในการเรียนรู้ ข้อมูลข่าวสาร นโยบาย และเทคโนโลยี สามารถปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ของชุมชน เช่น สมาชิกให้ความสำคัญกับหลักฐานด้านการเงิน ใบเสร็จรับเงิน เอกสารนำฝาก ชำระคืน เงิน ซึ่งเกิดจากการมีความเข้าใจด้านกฎหมายจึงให้ความสำคัญต่อการแสดงหลักฐานเมื่อรับบริการ จากกองทุน ส่งผลไปถึงการตรวจสอบและควบคุมภายในอันจะเป็นผลไปถึงการบริหารความเสี่ยง

5.1.2.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบว่า มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สม่ำเสมอ ทั้งจาก ภายนอกและภายใน โดยการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นทางการ และชุมชนพยายามเพิ่มขีด ความสามารถของตนเอง จัดหารายได้เพื่อจัดการเรียนรู้อยู่เสมอ และมีการวางแผนพัฒนาการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบ

5.1.2.3 หลักการบริหารจัดการพบว่า หลักการบริหารจัดการที่นำมาใช้มีสองรูปแบบ คือการบริหารทางตรง โดยอาศัยระเบียบข้อบังคับ และการบริหารทางอ้อม โดยหลักธรรมาภิบาลและ กระบวนการชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการจัดการให้เกิดความพร้อมเพรียง ความร่วมมือ ทั้งคณะกรรมการ สมาชิก และชุมชน

5.1.2.4 การวางแผนการพัฒนาดิตตาม ตรวจสอบการดำเนินงานพบว่า มีการกำหนด แผนงานเป็นขั้นตอน มีระยะเวลาและกิจกรรมที่ชัดเจน มีการประชาคมและแสดงผลในการ ตัดสินใจร่วมกันการติดตามตรวจสอบเกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และสิ้นสุดกิจกรรม รายงานผลเป็นเอกสารในรูปแบบรายงาน งบการเงิน ดิตประกาศ เสียงตามสาย และแจ้งสมาชิกทราบในวาระการประชุมวิสามัญและประชุมสามัญ

5.1.2.5 กระบวนการคิดด้านการมีส่วนร่วมพบว่า กองทุนได้กำหนดกระบวนการมีส่วนร่วม ในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน โดยกำหนดเป็นข้อบังคับ ส่วนความจำเป็นที่ไม่ได้กำหนดไว้

ในข้อบังคับ ได้เสนอในที่ประชุมเพื่อขอความคิดเห็น ให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และกำหนดอนาคตของกองทุน

5.1.2.6 ด้านบริบทของชุมชน พบว่า มีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารจัดการของกองทุนอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นทุนทางสังคมที่ส่งผลถึงการบริหารทุนของชุมชน ในการวิจัยพบว่า ลักษณะของชุมชนที่ส่งผลต่อการจัดการอย่างมีส่วนร่วม นั้น ทุกองค์ประกอบของชุมชนมีผลต่อกระบวนการบริหารจัดการของกองทุนแต่จะมีขึ้นอยู่กับลักษณะของชุมชน ดังนี้

1) จากผลการวิจัยพบว่า กองทุนหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นชนบท ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการกองทุนและมีการเรียนรู้ร่วมกันมากกว่าชุมชนเมือง มีการนำบทเรียนความสำเร็จและความล้มเหลวมาปรับปรุงการบริหารจัดการ นำภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการบริหาร จึงทำให้มีความมั่นใจในการวางแผน ตัดสินใจมากขึ้น ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเอง โดยการรวมกลุ่มของสมาชิก เกิดการนำแนวคิดต่าง ๆ มารวมกันต่อยอดกิจกรรม ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในชุมชน มีความเป็นเพื่อนบ้าน พี่น้อง ญาติมิตร มีความใกล้ชิดกัน มีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน มีพื้นฐานการประกอบอาชีพและฐานะใกล้เคียงกัน มีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน มีความคิด ความเชื่อ ที่ไม่แตกต่างกัน ยึดมั่นจารีตประเพณีแบบเดียวกัน และยังคงไว้ซึ่งความเชื่อถือในผู้นำ

2) จากผลการวิจัยพบว่า กองทุนหมู่บ้านในลักษณะที่เป็นชุมชนเมือง หรือ มีพื้นที่คาบเกี่ยวกับชุมชนเมือง มีการบริหารจัดการกองทุนที่ประสบความสำเร็จน้อย ส่วนที่ประสบความสำเร็จยังคงมีปัญหาอุปสรรคและความยุ่งยากในการบริหารจัดการพบปัจจัยที่เป็นสาเหตุนี้ว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นข้าราชการและข้าราชการเกษียณอายุ บางคนไม่มีเวลาในการบริหารจัดการกองทุน แต่ยังคงมีบางคนที่มีเวลาอย่างเต็มที่ในการบริหารจัดการ แต่เนื่องด้วยช่องทางในการสื่อสารกับสมาชิกมีข้อจำกัดหลายด้าน จึงจำเป็นต้องอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องมือในการสื่อสาร เนื่องจากสภาพสังคมเมืองที่มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน ความเป็นอยู่ อาชีพ รายได้ ความคิด ความเชื่อของสมาชิกมีหลากหลาย การดำรงชีวิตที่เร่งรีบ ลักษณะประชากรจริงหรือประชากรแฝงมีความไม่แน่นอนของที่พักอาศัย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและครัวเรือนไม่ชัดเจน ทำให้บางคนแทบจะไม่รู้จักกันจึงทำให้ขาดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จำนวนประชากรและความต้องการเงินทุนมีมาก แต่เงินทุนหมุนเวียนของกองทุนมีจำนวนจำกัด ทำให้ไม่เพียงพอต่อการบริหาร มีการพึ่งพาทุนจากภายนอกชุมชนและเกิดปัญหาหนี้ในระบบ สมาชิกไม่เข้าใจกระบวนการบริหารจัดการอย่างถูกต้อง ทำให้นำไปสู่ความขัดแย้ง ไม่ให้ความร่วมมือและไม่เข้าร่วมกระบวนการจัดการ ไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านมีความยุ่งยากที่สร้างความร่วมมือความไว้วางใจความเข้าใจให้สมาชิกและชุมชนหันกลับเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการได้ ในส่วนที่ดำเนินการได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ของนโยบายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เกิดขึ้นได้โดยศักยภาพของคณะกรรมการและการกำกับดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความต่อเนื่องและเสถียรภาพหรือความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการให้มีความต่อเนื่องในการบริหารจัดการ

เมื่อมีบุคคลและกลุ่มบุคคล และผู้นำมาร่วมกันบริหารจัดการแล้ว กระบวนการบริหารจัดการในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 5 ชั้น (Szentendreอ้างอิงจาก สถาบัน

พระปกเกล้า, 2545; กระพุ่มมัลย์, 2546; นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2546; โกวิทย์ พวงงาม, 2545; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2546; สุภาพร รอดถนอม, 2542; Erwin อ้างอิงจาก ยุพาพร รูปงาม, 2545; สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546; กรมอนามัย, 2550) ได้แก่

นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองถึงแม้จะไม่มีวัตถุประสงค์ในเชิงธุรกิจหรือแสวงหากำไรแต่รัฐบาลมิได้จัดสรรงบประมาณเพื่อการบริหารจัดการให้กับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ดังนั้น คณะกรรมการจะต้องหาวิธีการสร้างรายได้เพื่อเป็นทุนในการบริหารจัดการให้ดำเนินงานต่อไปให้ได้เมื่อระยะเวลาผ่านไปชุมชนและประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนโยบายมีประสบการณ์ร่วมกันกับคณะกรรมการจึงได้พยายามพัฒนาตนเอง ที่ผ่านมามีหลายมิติที่สะท้อนให้เห็นว่าขีดความสามารถในการพัฒนานั้นมาจากปัจจัยภายในและภายนอก ความสามารถในการบริหารหรือควบคุมปัจจัยที่แตกต่างไป ทำให้ประสิทธิผลของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของชุมชนและกองทุนหมู่บ้านที่ได้ร่วมกันออกแบบ วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ วัตถุประสงค์ และร่วมรับประโยชน์ อันจะส่งผลถึงเสถียรภาพและความยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า สมาชิก และชุมชน ควรได้รับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในหลาย ๆ ด้าน เนื่องจากต้องวัดผลด้านการบริหารจัดการทุกปีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และกฎหมายต่าง ๆ อีกทั้งวิธีการบริหารจัดการของกองทุนกำหนดให้ผู้นำด้านการจัดการหรือคณะกรรมการมาจากการคัดเลือกกันเองในชุมชน มิได้มีคัดเลือกจากคุณสมบัติด้านการบริหารโดยตรง แต่เป็นการคัดเลือกโดยสมาชิกพิจารณาคัดเลือกกันเองและมีวาระการดำรงตำแหน่งวาระละ 2 ปี ติดต่อกันไม่เกิน 2 วาระ ดังนั้นเมื่อคัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ควรสร้างการเรียนรู้เพื่อให้คณะกรรมการมีความเข้าใจในการบริหารจัดการและหลักเกณฑ์ แนวทางของหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองสามารถดำเนินงานไปตามวัตถุประสงค์ของนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

5.1.2.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร พบว่า ประชาชนหรือสมาชิกส่วนใหญ่ได้รับรู้ข่าวสารของโครงการจากการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ ผู้นำชุมชนและกรรมการที่ร่วมประชุมกับหน่วยงานของทางราชการ นำมาถ่ายทอดความรู้และประชาสัมพันธ์ต่อในที่ประชุมของหมู่บ้าน และหน่วยงานรับผิดชอบได้จัดการประชาสัมพันธ์ทางตรงโดยให้พัฒนากรผู้ประสานงานประจำตำบลจัดประชุมชี้แจงเป็นกรณีเร่งด่วน

5.1.2.2 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า ชุมชนมีความสนใจและตัวแทนครัวเรือนเข้าร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น และร่วมลงมติ แต่ในบางกรณีที่ดำเนินการไประยะหนึ่งแล้วสมาชิกเกิดความเชื่อมั่นต่อคณะกรรมการแล้ว จะไม่เข้าประชุมอย่างสม่ำเสมอเหมือนเช่นเคย เช่น การจัดสรรกำไร การติดตามเร่งรัดหนี้สิน และการระดมเงินออม เนื่องจากมีข้อบังคับชัดเจนแล้วจึงให้เป็นหน้าที่คณะกรรมการติดตามและดำเนินการ

5.1.2.3 ด้านการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ พบว่า คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นหลักตามวิธีการบริหารจัดการ แต่บางกลุ่มไม่สม่ำเสมอ เช่น บางคนเป็นผู้นำด้านอื่น ๆ จะเข้ามามีส่วนร่วมบ่อยครั้งเนื่องจากต้องการความร่วมมือที่ต่อเนื่องในกิจกรรมอื่น ๆ แต่บางคนมีเพียงตำแหน่งกรรมการกองทุนเท่านั้นจึงมีส่วนร่วมได้น้อย หรือบางคนมีอาชีพที่ต้องเดินทางออก

นอกชุมชนบางครั้งทำให้ขาดโอกาสมีส่วนร่วมซึ่งความสำเร็จต่างเกิดขึ้นได้จากจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมหรือจิตสาธารณะ ได้แก่ 1) มีความเสียสละเห็นแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ 2) มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต 3) มีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อสาธารณะประโยชน์ 4) มีน้ำใจ เอื้ออาทร เมตตากรุณา 5) มองไกล (สรรเสริญ วงศ์ช่อม, 2549, 41-34) ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาและบริหาร อันจะนำไปสู่การพัฒนาด้วยความยั่งยืน, ทูทางสังคมของชุมชน สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้

5.1.2.4 ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก พบว่า สมาชิกมีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง ปัจจัยหลักของการประชาคมเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานอยู่ที่มีการมีส่วนร่วมของสมาชิก จึงทำให้สมาชิกสนใจเข้าร่วมกิจกรรม ไม่รอผู้เงินเพียงอย่างเดียว และสมาชิกส่วนใหญ่เข้าใจในหลักการดำเนินงานแล้วรู้ว่าตนเองมีหน้าที่อะไรในกองทุน

5.1.2.5 ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการ ณาการ ประชาสังคม พบว่า มีส่วนร่วมในการติดตามสนับสนุนการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนถ่ายของรัฐบาลที่กำหนดนโยบาย ได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของแต่ฝ่ายต่าง ๆ กันไป คงมีแต่ภาคประชาสังคมหรือเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ที่ยังคงมีอิสระในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเมื่อกองทุนหมู่บ้านเป็นนิติบุคคลแล้ว ส่วนราชการได้ให้อิสระในการบริหารของกองทุนมากขึ้น การมีส่วนร่วมจึงไม่สม่ำเสมอ จะเกิดขึ้นเมื่อกองทุนแจ้งความประสงค์ขอรับการสนับสนุนหรือหน่วยงานมีนโยบายที่จะเข้ามีส่วนร่วมโดยตรง

5.2 ข้อเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐ

การศึกษาการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จพบว่า หน่วยงานภาครัฐควรมีการปรับปรุงการดำเนินงานดังนี้

5.2.1 หน่วยงานภาครัฐ บุคลากรที่รับผิดชอบในระดับท้องถิ่นควรได้รับการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ การกำหนดแผนงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และควรมอบหมายเจ้าหน้าที่กำกับดูแลสม่ำเสมอ

5.2.2 สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (สทบ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่กำกับนโยบาย ควรมีโครงสร้างที่เหมาะสมกับลักษณะและปริมาณงาน ควรกำหนดยุทธศาสตร์และแผนงานที่สามารถปฏิบัติได้จริง เหมาะสมกับสถานการณ์และข้อเท็จจริงของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีการพัฒนาบุคลากรสม่ำเสมอ มีจำนวนบุคลากรที่เหมาะสมกับการติดตามแก้ไขปัญหาในพื้นที่ การประสานงานกับหน่วยงาน ภาคี ต่าง ๆ มีความชัดเจนต่อเนื่อง

5.2.3 งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ขาดงบประมาณประจำ เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนไปในฝ่ายตรงข้ามกับนโยบาย จะมีผลกระทบให้การสนับสนุนนโยบายหยุดชะงัก เมื่อขาดความต่อเนื่องแล้วความเข้าใจของประชาชนเกิดความคลาดเคลื่อน ทำให้นโยบายถูกละเลยจนเกิดความเสียหายเป็นระยะ ควรมีการทบทวนในระดับนโยบายถึงผลกระทบต้องงบประมาณรัฐที่กระจายอยู่ในกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทั่วประเทศ

ระบอบประชาธิปไตยแบบพหุเพียงน่าจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุดที่สุดในสังคมไทยระดับชุมชน เพราะเป้าหมายอยู่ที่การสร้างภูมิคุ้มกัน ความไม่ประมาท การตื่นรู้เท่าทันและ

กระบวนการประชาธิปไตยระดับฐานราก คือการเริ่มต้นด้วยการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเรียบง่าย จนกระทั่งเกิดความสัมพันธ์ เข้าใจกัน แบ่งปันกันอย่างแน่นแฟ้น พึ่งปฏิบัติน้อยลง รัฐบาลสนับสนุนใน ส่วนที่เกินขีดความสามารถเท่านั้น ปลดปล่อยให้ชุมชนจัดการตนเองให้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้นการส่งเสริม ประชาธิปไตยแบบพอเพียง คือ การปลดปล่อยประชาชนให้เป็นอิสระจากการตกอยู่ในสภาวะอุปถัมภ์ พึ่งรัฐหรือให้ชุมชน “ระเบิดมาจากภายใน” ใช้วิถีชีวิตชุมชน การร่วมมือกัน การให้ความช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้ออาทร ฉันทน์พืฉันทน์น้อง มีสวัสดิการดูแลกันเอง มีความสุขตามที่ตนเองปรารถนา ตาม วัฒนธรรมชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555, 240-241)

5.3 ข้อเสนอแนะงานวิจัย

5.3.1 ควรมีการจัดเก็บข้อมูลการดำเนินงานและความก้าวหน้าของกองทุนหมู่บ้าน โดยหน่วยงานในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอทุกปี

5.3.2 ควรมีหน่วยงานตรวจสอบและประเมินการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและชุมชน เมืองเป็นระยะ ๆ

5.3.3 ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัย พัฒนา สร้างการเรียนรู้ให้แก่คณะกรรมการกองทุน หมู่บ้านและชุมชนเมืองด้านการบัญชีและกฎหมาย

5.3.4 หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบควรมีการกำกับดูแลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านและ ชุมชนเมือง อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์. จิตวิทยาสังคม. คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2527.
- กมลลักษณ์ ดิษยนันท์. ศักยภาพและปัญหาในการจัดการกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่.
ปริญญาวิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- กรมการพัฒนาชุมชน. การจัดระดับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2546.
- _____. 50 ปี กรมการพัฒนาชุมชน “อุทิศตน พัฒนาคคน สร้างชุมชนอย่างยั่งยืน”.
กรุงเทพมหานคร: อีเกิลเปเปอร์ จำกัด, 2555.
- กรมอนามัย. โครงการศึกษารูปแบบการพัฒนาาระบบการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน
ภารกิจกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: กรมอนามัย, 2550.
- โกวิทย์ พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท., 2545.
- คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2555. ระเบียบคณะกรรมการกองทุน
หมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วย การจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและ
ชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2551. แก้ไขเพิ่มเติม 2552. 2553.
www.villagefund.ot.th. 5 มีนาคม, 2558.
- จารุพงศ์ พลเดช. 2546. การบริหารงาน: การบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่.
<http://www.cdd.go.th/jarupong/sepember46/j46090511.htm>.
5 มีนาคม, 2558.
- ชิต นิลพานิช และกุลธณ ธนาพงศธร. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบท.
ในเอกสารการสอนชุดวิชาความรู้ทั่วไปสำหรับการพัฒนาระดับตำบล หมู่บ้าน.
พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณี ตัวอย่าง.
นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.
- นิพนธ์ อุทก. แบบผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขต
กรุงเทพมหานครตามทฤษฎีของเรดดิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2535.
- ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง: ความเข้มแข็งจากฐานล่าง. กรุงเทพมหานคร:
หมอชาวบ้าน, 2540.
- _____. ประชาคมตำบล: ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
หมอชาวบ้าน, 2542.
- ปรัชญา เวสารัชช์. รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- พัฒน์ บุญรัตพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517.
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ศรีนั้ง ตั้ง เซ็นเตอร์, 2542.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์, 2526.
- ยุพาพร รุปงาม. การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานงบประมาณ ในการปฏิรูป ระบบราชการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2545.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหพัฒนาการพิมพ์ จำกัด, 2544.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทนต์ สมิตะศิริ. ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ไทย, 2544.
- สรรเสริญ วงศ์ช่อม. แนวคิด “การพัฒนาประเทศ”. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งเรือง การพิมพ์ จำกัด, 2549.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2525.
- สุภาพร รอดถนอม. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้อำนวยการวิทยาลัยพยาบาล กับประสิทธิผลองค์การ ตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาล สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สุปัญญา เสนะวิณิน. ผู้นำกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2546.
- สุรียา อิศาเวช. รายงานผลการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี, 2544.
- แสวง รัตน์มงคลมาศ. การระดมมวลชนและการมีส่วนร่วมของมวลชน. เอกสารประกอบการสอน. กรุงเทพมหานคร: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. คู่มือการบริหารกองทุนหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: ธันวาคม, 2545.
- _____. 2550. พระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. 2547. www.villagefund.ot.th. 5 มีนาคม, 2558.

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. 2552. คู่มือการดำเนินงานการเพิ่มทุนกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ระยะที่ 2. www.villagefund.ot.th. 5 มีนาคม, 2558.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. สรุปผลการจัดมาตรฐานการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ครั้งที่ 1 จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, 2546 .
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ในประเทศไทย ปี 2555. http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/research/14/data_0236190914.pdf. 5 เมษายน, 2558.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา. สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับปริญญาตรี, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย. ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง, 2545.
- Sisavanh Vongkatanegnou. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม. www.gotoknow.org/post/482092. 9 มิถุนายน, 2558.

ภาคผนวก

เรื่องการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จ

กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านบ้านปลาตุ๊กใต้ และกองทุนหมู่บ้านบ้านทองสวัสดิ์

คำชี้แจง แบบสอบถาม มี 4 ตอน โปรดใส่เครื่องหมาย / หรือเติมข้อความในช่องว่างหรือแสดงความ
คิดเห็นของท่านตามความเป็นจริง ให้ข้อมูลนี้เป็นประโยชน์ในการวิจัยได้อย่างแท้จริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชาชน

- 1. เพศ () ชาย () หญิง
- 2. อายุปี
- 3. สถานภาพสมรส () โสด () สมรส () หย่าร้าง () หม้าย
- 4. อาชีพ
 - 1 () รับจ้างทั่วไป 2 () ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว 3 () ลูกจ้าง/พนักงานเอกชน
 - 4 () ข้าราชการ /พนักงานรัฐวิสาหกิจ 5 () เกษตรกรรม
 - 6 () อื่น ๆ.....
- 5. รายได้เฉลี่ย เดือนละ.....บาท
- 6. สถานภาพ/ความสัมพันธ์ในกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง
 - 1. () คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
 - 2. () สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน
 - 3. () ผู้ประสานงาน/เจ้าหน้าที่ สนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน
 - 4. () อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
- 7. สถานภาพในหมู่บ้าน/ชุมชน
 - 1. () ผู้นำในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต.
 - 2. () ผู้นำชุมชน เช่น หัวหน้ากลุ่มต่าง ๆ ปราชญ์ชาวบ้าน
 - 3. () คณะกรรมการหมู่บ้าน / ตำบล
 - 4. () ลูกบ้าน / ประชากรที่อาศัยจริง (ไม่นับรวมประชากรแฝง)

5. () อื่น ๆ (ระบุ).....

- 8. ท่านฝากเงินกับกองทุนหมู่บ้าน ในแบบใด
 - () ฝากครั้งเดียว () ฝากบางครั้ง ไม่สม่ำเสมอ
 - () ฝากประจำตามระเบียบของกองทุน
- 9. ท่านได้กู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้าน ตั้งแต่แรกตั้ง จนถึงปัจจุบัน ผ่านมาแล้ว จำนวน.....ครั้ง
 - ครั้งละ.....บาท รวม เป็นวงเงิน.....บาท
 - ครั้งละ.....บาท รวม เป็นวงเงิน.....บาท

2.2 การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน

ที่	การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้าน	ใช่	ไม่ใช่
1	ท่านได้เข้าร่วมประชุม/ประชาคม กองทุนหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ		
2	ท่านเคยเชิญชวนสมาชิก/ตัวแทนครัวเรือน เข้าร่วมการประชุม/ประชาคม รับฟังการประชุมของกองทุนหมู่บ้าน		
3	ท่านมีส่วนประชาสัมพันธ์ อธิบายวิธีการปฏิบัติตามข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้านให้ผู้อื่นได้ทราบ		
4	ท่านได้กู้ยืมเงินและนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ยืมจริง		
5	ท่านได้ชำระคืนเงินกู้ตรงตามระยะเวลาที่กำหนด		
6	ท่านได้ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนสมาชิก เช่น การค้ำประกันเงินกู้, ออมเงินเพื่อระดมทุน		
7	ท่านได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากองทุน เช่น ข้อมูลด้านอาชีพ รายได้ โอกาสในการลงทุน		
8	ท่านได้เสนอแนวคิด แผนงาน เพิ่มเติมเพื่อประโยชน์ในการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน		

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน

ท่านมีความคิดเห็นต่อปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านในด้านต่อไปนี้อย่างไร

3.1 ปัญหาที่เกิดจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ปัญหาที่เกิดจากสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ปัญหาที่เกิดจากนโยบายและวิธีการปฏิบัติของภาครัฐ

.....

.....

.....

.....

.....

3.4 ปัญหาจากปัจจัยภายนอกและสภาพแวดล้อมด้านอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

รายชื่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านปลาตุ๊กใต้

1. นายพีระ	ลีลาชัย	ตำแหน่งประธาน
2. นายชาญณรงค์	ดวงจันทร์	ตำแหน่งรองประธาน
3. ร้อยตรีเรือง	ต่อศรี	ตำแหน่งเลขานุการ
4. นางวิภารัตน์	สายเบา	ตำแหน่งเหรัญญิก
5. นางแสงมณี	ผูกมิตร	ตำแหน่งผู้ช่วยเหรัญญิก
6. นางระวีพร	สายปิ่น	ตำแหน่งผู้ช่วยเลขานุการ
7. นางปัญจนี	แกะมา	ตำแหน่งผู้ช่วยเหรัญญิก
8. นางมยุรา	พงษา	ตำแหน่งติดตามหนี้
9. นางวัลภา	แสนวิสุข	ตำแหน่งติดตามหนี้
10. นายกวี	ทรรมย์	ตำแหน่งกรรมการ
11. นางรุ่งนภา	คเนจา	ตำแหน่งกรรมการ
12. นางปิ่น	เสื่อทอง	ตำแหน่งกรรมการ

รายชื่อคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านทองสวัสดิ์

1. นายวาสนา	วันทา	ตำแหน่งประธาน
2. นายเกรียงศักดิ์	คงตางาม	ตำแหน่งรองประธาน
3. นางเพ็ญนภา	บุญถม	ตำแหน่งเลขานุการ
4. นางฤกษ์ฤดี	อรอินทร์	ตำแหน่งเหรัญญิก
5. นางสาวพอย	มุกดากุล	ตำแหน่งผู้ช่วยเหรัญญิก
6. นางอุไรวรรณ	สรวมชีพ	ตำแหน่งผู้ช่วยเลขานุการ
7. นางกุล	ไผ่ก้อ	ตำแหน่งสินเชื่อ
8. นายปิติโชติ	นบนอบ	ตำแหน่งสินเชื่อ
9. นางหนูกุล	อารี	ตำแหน่งประชาสัมพันธ์
10. นางริน	ธรรมเกษ	ตำแหน่งประชาสัมพันธ์
11. นางรัชณี	สมรักษ์	ตำแหน่งติดตามหนี้สิน

เรื่องการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จ

กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านบ้านปลาตุ๊กใต้ และกองทุนหมู่บ้านบ้านทองสวัสดิ์

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ได้แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ข้อเสนอแนะ และนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

1. ความสำเร็จของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองคืออะไร

.....

.....

.....

.....

2. อะไรคือปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จ

.....

.....

.....

.....

.....

3. อะไรคือผลกระทบหรืออุปสรรคต่อความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

.....

.....

.....

.....

4. การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองมีวิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่รัฐบาลควรสนับสนุนต่อไปในอนาคตคืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....

6. สิ่งที่ชุมชนควรสนับสนุนส่งเสริมและให้ความร่วมมือแก่คณะกรรมการคืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....

7. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

8. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ได้กรุณาให้ข้อมูล

นางวารีย์ ทองชุม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ
ประวัติการศึกษา
ประวัติการทำงาน
ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

นางวารีย์ ทองชุม
พ.ศ. 2540 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)
สายวิชา บริหารธุรกิจ สาขาวิชา การบัญชี
โรงเรียนเกษมโปลีเทคนิค
พ.ศ. 2543 ปริญญา ศิลปศาสตรบัณฑิต
วิชาเอก/โปรแกรมวิชา เศรษฐศาสตร์สหกรณ์
สถาบันราชภัฏจันทรเกษม
2544-ปัจจุบัน
สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
พนักงานพัฒนากองทุนหมู่บ้านชำนานุการ
สังกัดสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
สาขา 8 อุบลราชธานี
8 ซอยชยางกูร 34 ถนนชยางกูร ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
โทรศัพท์ (045) 313740-1
โทรสาร (045) 313742

